STOWARZYSZENIE
LIDER
POJEZIERZA
Lokalna Grupa Działania

DIAGNOZA
obszaru Lokalnej Grupy Działania Stowarzyszenia „Lider Pojezierza”
objętej Lokalną Strategią Rozwoju na obszarze Pojezierza Myśliborskiego na lata 2009 - 2014

Opracowanie dokumentu zostało dofinansowane ze środków
Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

LEADER

Pomorze Zachodnie

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Szczecin, czerwiec 2015 r.

Dokument opracowany przez:

Zachodniopomorską Grupę Doradczą Sp. z o. o.

Al. Powstańców Wielkopolskich 33

70-111 Szczecin

www.zgd.com.pl

1 Definicja obszaru LGD Lider Pojezierza 4
2 Uwarunkowania przestrzenne, geograficzne, przyrodnicze, historyczne i kulturowe 4
2.1 Uwarunkowania przestrzenne i geograficzne 4
2.2 Uwarunkowania przyrodnicze 10
2.3 Uwarunkowania historyczne 13
2.4 Uwarunkowania kulturowe 14
2.5 Turystyka 28
2.5.1 Produkty lokalne 36
2.5.2 Cykliczne imprezy turystyczne 38
3 Uwarunkowania społeczne obszaru 42
3.1 Potencjał demograficzny 42
3.1.1 Przyrost naturalny 44
3.1.2 Starzenie się społeczeństwa 44
3.1.3 Migracje wewnętrzne i zagraniczne 46
3.1.4 Struktura wykształcenia 47
3.1.5 Zagrożenie wykluczeniem społecznym 50
3.1.6 Bezdomność 53
3.2 Poziom aktywności społecznej 55
3.2.1 Inicjatywy lokalne 59
3.2.2 Animacja lokalna 60
3.3 Stan rozwoju infrastruktury społecznej 61
3.3.1 Infrastruktura służby zdrowia i pomoc społeczna 61
3.3.2 Szkoły i przedszkola 62
3.3.3 Infrastruktura kulturalna 65
3.3.4 Infrastruktura sportowa 66
3.3.5 Bezpieczeństwo i porządek publiczny 67
4 Uwarunkowania gospodarcze 69
4.1 Dostępność infrastruktury technicznej 69
4.2 Gospodarka obszaru 75
4.3 Rolnictwo i rynek rolny 92
4.4 Rynek pracy 100
4.4.1 Bezrobocie 103
4.4.2 Struktura wiekowa bezrobotnych z obszaru LGD Lider Pojezierza 106
4.4.3 Struktura wykształcenia bezrobotnych z obszaru LGD Lider Pojezierza 108

1 Definicja obszaru LGD Lider Pojezierza

Lokalna Grupa Działania „Lider Pojezierza" obejmuje teren 13 gmin z obszaru 4 powiatów (choszczeńskiego, mysliborskiego, pyrzyckiego i gryfińskiego), co razem daje obszar o powierzchni 2616,49 km^2. Tabela 1.1prezentuje obszar LGD wraz z podstawowymi danymi terytorialnymi.

Tabela 1.1 Definicja Lokalnej Grupy Działania Lider Pojezierza, 2013 r.

Lp.	Gmina	Typ gminy	Powierzchnia km 2	Identyfikator jednostki podziału terytorialnego
1	Barlinek	MW	258,72	3 210 013
2	Bierzwnik	W	239,06	3 202 012
3	Boleszkowice	W	130,49	3 210 022
4	Choszczno	MW	246,31	3 202 023
5	Dębno	MW	318,43	3 210 033
6	Krzęcin	W	140,26	3 202 042
7	Lipiany	MW	94,91	3 212 033
8	Myślibórz	MW	328,86	3 210 045
9	Nowogródek Pomorski	W	145,9	3 210 052
10	Pełczyce	MW	200,72	3 202 053
11	Przelewice	W	162,01	3 212 042
12	Recz	MW	180,37	3 202 063
13	Trzcińsko-Zdrój	MW	170,45	3 106 083
Ogółem		-	**2 616,49**	-

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

2 Uwarunkowania przestrzenne, geograficzne, przyrodnicze, historyczne i kulturowe

2.1 Uwarunkowania przestrzenne i geograficzne

Lokalna Grupa Działania „Lider Pojezierza" zajmuje obszar położony wzdłuż południowej granicy województwa zachodniopomorskiego rozciągający się od granicy z Niemcami na zachodzie do powiatu wałeckiego na wschodzie. Obszar zajmowany przez Lokalną Grupę Działania zlokalizowany jest centralne względem 3 aglomeracji: Berlin, Poznań, Szczecin i na styku trzech województw: zachodniopomorskiego, lubuskiego i wielkopolskiego. Gminy tworzące Lokalną Grupę Działania „Lider Pojezierza" wchodzą w skład 4 powiatów, tj. powiatu gryfińskiego (Trzcińsko Zdrój), powiatu myśliborskiego (Barlinek, Boleszkowice, Dębno, Myślibórz, Nowogródek Pomorski), powiatu pyrzyckiego (Lipiany, Przelewice) i powiatu choszczeńskiego (Bierzwnik, Choszczno, Krzęcin, Pełczyce, Recz).

Mapa 2.1 Obszar LGD „Lider Pojezierza" na mapie województwa zachodniopomorskiego

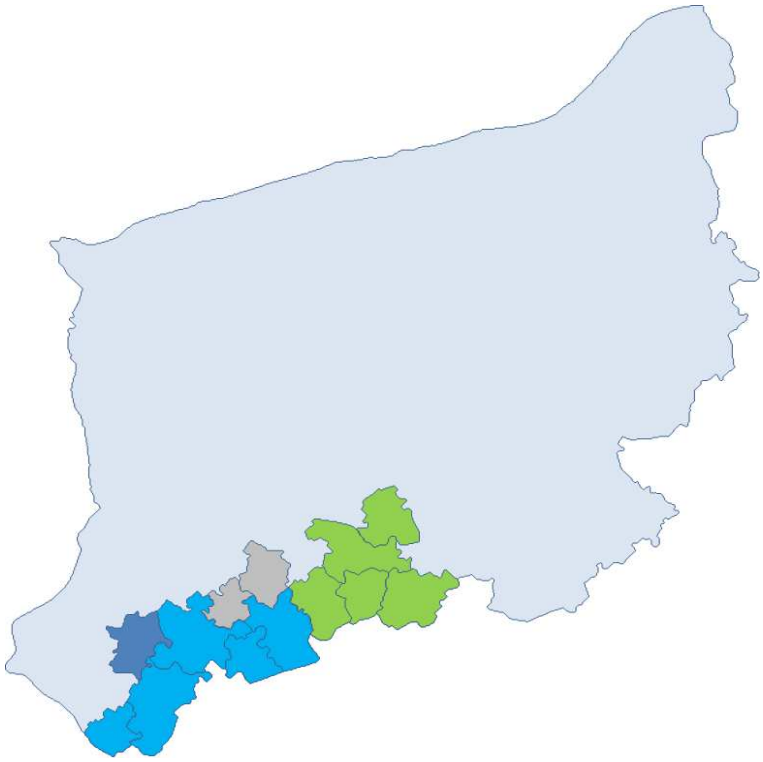

Źródło: Opracowanie własne

Pod kątem geograficznym, zdecydowana większość gmin leży na terenie Pojezierza Myśliborskiego, niektóre częściowo na Pojezierzu Pomorskim, Pojezierzu Choszczeńskim oraz Równinie Pyrzycko – Stargardzkiej, stąd też wywodzi się nazwa Stowarzyszenia. Zachodnią granicę obszaru LGD wyznacza również rzeka Odra.

Jest to obszar obfitujący w rzeki i jeziora (zajmują one 3,32% powierzchni obszaru LGD – o połowę więcej niż średnia dla kraju), co obrazuje Tabela 2.1.

Tabela 2.1 Kierunki wykorzystania obszaru funkcjonowania LGD, 2013 r.

Lp	Gmina	Użytki rolne (%)	Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione (%)	Grunty pod wodami (%)	Grunty zabudowane i zurbanizowane (%)
1	Barlinek	39,57%	50,50%	2,68%	3,95%
2	Bierzwnik	36,11%	54,10%	4,72%	2,02%
3	Boleszkowice	36,43%	54,38%	1,84%	3,37%
4	Choszczno	71,72%	15,98%	2,54%	4,94%
5	Dębno	39,49%	51,98%	1,71%	4,04%
6	Krzęcin	66,49%	22,75%	2,26%	3,12%
7	Lipiany	66,51%	16,30%	8,76%	4,19%
8	Myślibórz	61,54%	24,03%	5,48%	4,52%
9	Nowogródek Pomorski	43,02%	46,87%	2,45%	3,70%
10	Pełczyce	71,64%	19,39%	2,49%	3,03%

11	Przelewice	80,64%	7,46%	5,52%	3,30%
12	Recz	55,53%	35,10%	1,65%	2,96%
13	Trzcińsko-Zdrój	58,63%	30,83%	2,73%	3,02%
	Ogółem	**54,83%**	**34,30%**	**3,32%**	**3,63%**
	Województwo zachodniopomorskie	*49,00%*	*37,40%*	*5,25%*	*4,35%*
	Polska	*60,03%*	*30,81%*	*2,07%*	*5,16%*

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Udział wód należy oceniać jako wysoki - w 10 spośród 13 gmin jest on wyższy od średniej ogólnopolskiej i związany w głównej mierze z wysoką dostępnością jezior. Są to przede wszystki typowe dla krajobrazu polodowcowego liczne, naturalne zbiorniki wodne - jeziora typu rynnowego i zaporowego, zagłębienia bezodpływowe wypełnione wodą i oczka wodne. Aż 13 jezior ma powierzchnię ponad 100 ha:

a) Bierzwnik (powierzchnia 202 ha, głębokość 5,4 m),
b) Płoń (powierzchnia 738 ha, głębokość 4,5 m),
c) Myśliborskie (powierzchnia 630 ha, głębokość 22 m),
d) Barlineckie (powierzchnia 267 ha, głębokość 18 m),
e) Chłop (powierzchnia 326 ha, głębokość 37 m),
f) Duży Pełcz (powierzchnia 238 ha, głębokość 40 m),
g) Kościelne (powierzchnia 168 ha),
h) Będzin (powierzchnia 166 ha, głębokość 13 m),
i) Wądół (powierzchnia 155 ha, głębokość 15,9 m),
j) Karskie Wielkie (powierzchnia 150 ha, głębokość 15 m),
k) Strzeszewskie (powierzchnia 150 ha, głębokość 10 m),
l) Golenickie (powierzchnia 110 ha, głębokość 12,1 m),
m) Ostrowieckie (powierzchnia 121 ha, głębokość 3,3 m).

Dostępność akwenów i cieków wodnych
Grunty pokryte wodami są obecne w każdej gminie, w części gmin udział ten kształtuje się na poziomie wyraźnie powyżej przeciętnej. Dostęp do jezior możliwy jest też w wielu miastach i miejscowościach.

Dodatkową cechą obszaru LGD jest fakt występowania jezior w miastach i miejscowościach (Lipiany, Barlinek, Myślibórz, Trzcińsko Zdrój, Choszczno, Pełczyce), co stanowi dodatkowy impuls dla rozwoju turystyki. Główne rzeki obszaru LGD to Płonia, Ina i Myśla, w dużej mierze udostępnione dla kajakarstwa. Uzupełnieniem powierzchniowych wód gmin są sieci rowów i kanałów melioracyjnych, potorfia wypełnione wodą oraz stawy rybne.

Obszar LGD jest dotknięty wyraźnym rozproszeniem sieci osadniczej (liczba miejscowości na 100 km^2 jest o ponad 16% niższa od średniej ogólnopolskiej), co więcej w trzech gminach (Dębno, Krzęcin, Boleszkowice) sieć miejscowości jest nawet dwukrotnie rzadsza niż średnia dla obszaru działania LGD.

Tabela 2.2 Gęstość sieci osadniczej na obszarze funkcjonowania LGD, 2013 r.

Lp	Gmina	Liczba miejscowości	Powierzchnia (km^2)	Liczba miejscowości na 100 km^2
1	Barlinek	36	258,72	13,91
2	Bierzwnik	44	239,06	18,41
3	Boleszkowice	11	130,49	8,43

4	Choszczno	46	246,31	18,68
5	Dębno	21	318,43	6,59
6	Krzęcin	11	140,26	7,84
7	Lipiany	17	94,91	17,91
8	Myślibórz	63	328,86	19,16
9	Nowogródek Pomorski	24	145,90	16,45
10	Pełczyce	30	200,72	14,95
11	Przelewice	22	162,01	13,58
12	Recz	24	180,37	13,31
13	Trzcińsko-Zdrój	26	170,45	15,25
	Ogółem	**375**	**2616,49**	**14,33**
	Województwo zachodniopomorskie	*3083*	*22892,48*	*13,47*
	Polska	*53473*	*312679,67*	*17,10*

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych, Opracowanie własne

Sytuacja ta w połączeniu z brakiem bezpośredniego sąsiedztwa dużych (powyżej 20 000 mieszkańców) ośrodków miejskich, sprawia, że ludność jest rozproszona na całym obszarze LGD. Istniejące miasta odgrywają rolę lokalnych centrów aktywności – żadne z nich w wymiarze przestrzennym i komunikacyjnym nie oddziałuje na cały obszar LGD. Należy podkreślić, że największe ośrodki miejskie koncentrują się w zachodniej części LGD (Myślibórz, Barlinek, Dębno). W przypadku wschodniej części obszaru działania LGD rolę głównego ośrodka miejskiego pełni Choszczno. W ujęciu przestrzennym uwagę zwracają również małe miasta: Trzcińsko-Zdrój, Lipiany, Pełczyce, Recz (ich położenie potwierdza występowanie zjawiska silniejszej urbanizacji zachodniej części obszaru LGD). Analizowany teren to jednak w głównej mierze mniejsze miejscowości – to one w istocie kreują przestrzeń obszaru.

Sieć osadnicza
Rozproszona sieć osadnicza (lokalnie nawet dwukrotnie rzadsza niż w kraju i województwie).
Większe miejscowości skupione w zachodniej części obszaru.
Główne dane ilościowe
- 375 miejscowości
- Brak dużych ośrodków miejskich

Jak wynika z analizy Tabeli 2.3 analizowany obszar jest słabo zurbanizowany – we wszystkich gminach grunty zabudowane i zurbanizowane stanowią mniej niż 5% ogólnej powierzchni, pod względem urbanizacji wyraźnie ustępując nie tylko poziomowi ogólnopolskiemu, ale również znacząco pozostałej części województwa.

Wiodące kierunki zagospodarowania
Niski stopień urbanizacji – deficyt terenów zabudowanych i zurbanizowanych.

W aspekcie zagospodarowania terenu na potrzeby rolnictwa średnia dla obszaru LGD mieści się pomiędzy średnią wojewódzką i krajową. Należy jednak zwrócić uwagę, że w 6 gminach udział użytków rolnych jest wyraźnie wyższy od średniej krajowej.

Pogłębiona analiza dotycząca obszarów zabudowanych i zurbanizowanych wykazała ich bardzo wysokie zróżnicowanie wewnątrz LGD.

Tabela 2.3 Kierunki wykorzystania gruntów zabudowanych i zurbanizowanych na obszarze funkcjonowania LGD, 2013 r.

Lp	Gmina	Tereny mieszkaniowe	Tereny przemysłowe	Tereny rekreacji i wypoczynku
1	Barlinek	15,38%	5,88%	5,29%
2	Bierzwnik	3,94%	1,04%	3,94%
3	Boleszkowice	7,05%	0,00%	3,18%
4	Choszczno	12,56%	2,63%	4,43%
5	Dębno	15,76%	4,50%	4,58%
6	Krzęcin	6,62%	2,05%	4,34%
7	Lipiany	13,07%	11,56%	8,04%
8	Myślibórz	11,04%	1,95%	4,18%
9	Nowogródek Pomorski	8,15%	0,37%	3,33%
10	Pełczyce	12,34%	1,32%	3,95%
11	Przelewice	11,05%	7,49%	9,55%
12	Recz	12,57%	2,25%	3,00%
13	Trzcińsko-Zdrój	3,89%	0,97%	8,95%
	Ogółem	**11,30%**	**3,22%**	**4,93%**
	Województwo zachodniopomorskie	*11,99%*	*7,67%*	*5,86%*
	Polska	*19,00%*	*7,17%*	*4,02%*

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

W ujęciu ogólnym należy dostrzec niski udział terenów mieszkaniowych (o 40% niższy niż średnia ogólnopolska) oraz bardzo niski udział terenów przemysłowych (ponad dwukrotnie niższy niż wartości średnie dla województwa zachodniopomorskiego i Polski). Wskazuje to na istniejące szerokie możliwości rozwojowe obszaru LGD w wymiarze społecznym i gospodarczym. W odniesieniu do terenów rekreacji i wypoczynku obszar LGD nie ustępujewartościom typowym dla kraju i województwa.

Wykorzystanie obszarów zurbanizowanych i zabudowanych

Lokalnie bardzo niski poziom wykorzystania terenów na cele mieszkaniowe

Bardzo niski stopień wykorzystania terenów na potrzeby przemysłu – w połowie gmin wchodzących w skład LGD należy stwierdzić istnienie zjawiska „białych plam" przemysłowych

Przeciętny poziom dostępności terenów rekreacji i wypoczynku na obszarze całej LGD.

Przeniesienie analizy na poziom poszczególnych gmin wskazuje na istniejące wyraźne zróżnicowanie wewnątrz obszaru LGD – w praktyce można mówić o obszarach o nisko rozwiniętej funkcji mieszkaniowej (Bierzwnik, Krzęcin, Trzcińsko-Zdrój) oraz obszarach wyłączonych w roku 2013 z możliwości rozwoju przemysłu (niemal brak terenów przemysłowych w gminach: Boleszkowice, Nowogródek Pomorski, Trzcińsko-Zdrój). Powyższe dane pozwalają sformułować wniosek o występowaniu na obszarze LGD jednostek o bardzo niskim poziomie zagospodarowania i wykorzystania terenów zubranizowanych i zabudowanych na kluczowe funkcje społeczne (mieszkalnictwo) i gospodarcze (przemysł).

O niskim poziomie rozwoju gospodarki przestrzennej na obszarze LGD może świadczyć bardzo niski udział obowiązujących Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego (trzykrotnie mniejszy niż w skali województwa i ponad czterokrotnie mniejszy niż w skali kraju).

Tabela 2.4 Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem na obszarze LGD w 2013 r.

Lp	Gmina	% powierzchni objętej MPZP
1	Barlinek	*2,0*
2	Bierzwnik	*0,3*
3	Boleszkowice	*9,3*
4	Choszczno	*1,4*
5	Dębno	*9,6*
6	Krzęcin	*14,2*
7	Lipiany	*0,9*
8	Myślibórz	*14,7*
9	Nowogródek Pomorski	*8,4*
10	Pełczyce	*0,1*
11	Przelewice	*5,7*
12	Recz	*0,4*
13	Trzcińsko-Zdrój	*6,2*
	Ogółem	***5,89***
	Województwo zachodniopomorskie	*18,0*
	Polska	*28,6*

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Należy podkreślić, że tylko w dwóch gminach analizowany wskaźnik był bliski średniej wojewódzkiej, w pozostałych jest wyraźnie niższy, a w kilku przypadkach bardzo bliski wartości zerowej.

PODSUMOWANIE

Elementy wyróżniające obszar LGD to:

- centralne położenie względem 3 aglomeracji: Berlin, Poznań, Szczecin i na styku trzech województw: zachodniopomorskiego, lubuskiego i wielkopolskiego
- obfitość terenów wodnych – rzek i jezior stanowiąca potencjał do rozwoju turystyki i rekreacji

Obszar LGD dotknięty jest licznymi niedogodnościami w zakresie zagospodarowania przestrzennego:

- rozproszoną siecią osadniczą,
- dużym zróżnicowaniem funkcjonalnym poszczególnych części obszaru LGD (część jednostek z dominującą funkcją rolniczą, pozostałe z silnie rozwiniętym leśnictwem, duże zróżnicowanie w zakresie realizacji funkcji przemysłowych),
- niski udział obowiązujących Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego.

2.2 Uwarunkowania przyrodnicze

Obszar LGD Lider Pojezierza charakteryzuje się rzeźbą polodowcową, pagórkowatą, z licznymi wałami, kotlinami i dolinami. Panują tu umiarkowane warunki klimatyczne, zależne w dużej mierze od wpływów mas powietrza polarno-morskiego i polarno-kontynentalnego, o przewadze wiatrów zachodnich, północno-zachodnich i północnych. Klimat obszaru LGD charakteryzuje się dużą wilgotnością powietrza i średną roczną temperaturą powietrza wahającą się od 7,1 do 8,5 stopni Celsjusza. Okres wegetacji trwający od 210 do 230 dni jest nieco dłuższy niż w Polsce centralnej i wschodniej.

Rzeźba terenu i jej struktura litologiczna oraz zróżnicowanie pokrycia roślinnością wpłynęły bezpośrednio na charakter i klasyfikację gleb występujących na obszarze LGD. Gleby powstały z minerałów skalnych pochodzących z okresu recesji zlodowacenia i późniejszych, które następnie na przestrzeni wieków uległy dużym przemianom ewolucyjnym. Na omawianym obszarze dominuje klasa III i IV, czyli tzw. grunty dobre i średnie, przy czym odsetek gruntów dobrych jest znacząco wyższy niż średnia dla województwa, czy regionu (w województwie zachodniopomorskim grunty klasy III stanowią 23,1% ogółu, w Polsce odsetek ten wynosi 22,7%, natomiast w obszarze LGD grunty klasy III stanowią ponad 30% jego powierzchni). Najlepsze gleby (przeważnie gleby brunatne właściwe i gleby brunatne wyługowane wytworzone z glin lekkich i piasków gliniastych mocnych na pyłach ilastych) znajdują się w gminach: Przelewice, Pełczyce i Boleszkowice – dominują tu bowiem gleby klasy III (stanowią więcej niż 40% ogółu). Z kolei największy odsetek gleb słabych (gleby rdzawe i bielicowe odznaczające się niską zawartością składników pokarmowych), oscylujący wokół 30% wszystkich gleb, znajdują się w gminach: Nowogródek Pomorski (w jej obszarze zaledwie 8,2% gruntów to gleby klasy co najmniej III), Recz, Bierzwnik i Boleszkowice.

Klasy bonitacyjne gruntów
Obszar LGD posiada znaczący odsetek (wiekszy niż średnia dla województwa czy kraju) gruntów klasy III (tj. dobrych dla rozwoju rolnictwa).

Tabela 2.5 Klasy bonitacyjne gruntów – warunki do rozwoju rolnictwa

Lp	Gmina	Klasy bonitacyjne										
		I	II	III	IIIa	IIIb	IV	IVa	IVb	V	VI	VIz
		bardzo dobre		dobre			średnie			słabe		
1	Barlinek	-	-	24,00%			59,30%			16,70%		
2	Bierzwnik	-	-	20,80%			50,20%			29,10%		
3	Boleszkowice	-	-	42,80%			27,60%			29,60%		
4	Choszczno	-	-	21,10%			58,80%			20,10%		
5	Dębno	-	0,30%	30,30%			44,00%			25,60%		
6	Krzęcin	-	-	29,30%			52,70%			17,90%		
7	Lipiany	-	0,70%	28,80%			48,00%			22,50%		
8	Myślibórz	-	0,80%	28,80%			46,90%			23,40%		
9	Nowogródek Pom.	-	-	8,20%			54,20%			37,70%		
10	Pełczyce	-	0,10%	44,70%			43,00%			12,10%		
11	Przelewice	bd	bd	60,00%			20,20%			bd		
12	Recz	-	-	17,50%			54,60%			27,90%		
13	Trzcińsko-Zdrój	-	-	35,00%			53,00%			12%		

	Średnia dla LGD:	-	~0,5%	~30,1%	~47,1%	~22,9%
	Województwo zachodniopomorskie		1,1%	23,1%	50,7%	25,1%
	Polska	3,3%		22,7%	39,9%	34,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie strategii rozwoju miast i gmin, powiatów lub programów ochrony środowiska powiatów (w szczególności: Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Choszczeńskiego na lata 2012-2015 z perspektywą na lata 2016-2019; Powiatowy Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Myśliborskiego na lata 2013 – 2016 z perspektywą na lata 2017-2020; Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Lipiany na lata 2008 – 2020; Program Ochrony Środowiska Powiatu Pyrzyckiego na lata 2012-2015 z perspektywą do roku 2017; Program Ochrony Środowiska dla gminy Trzcińsko – Zdrój), Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2012 (GUS) oraz http://eregion.wzp.pl/obszary/gleby.

Na obszarze LGD wystepują zasoby bogactw naturalnych. Dominująca w tym zakresie jest Gmina Dębno, na terenie której w 1993 r. odkryto największe w Polsce złoża ropy naftowej (szacowane na 15 mln ton) i gazu ziemnego (szacowane na 10 mld m^3). Obecnie złoża te są eksloatowane za pośrednictwem 36 odwiertów przez Kopalnię Ropy Naftowej i Gazu Ziemnego Dębno, która dziennie pozyskuje około 1 mln m^3 gazu ziemnego, 1050 ton ropy naftowej, 65 ton LPG oraz 65 ton siarki płynnej[1].

Ponadto, na obszarze LGD (w szczególności na terenie gmin: Boleszkowice, Nowogródek Pomorski, Myślibórz, Barlinek, Choszczno i Trzcińsko Zdrój) występują także złoża kruszyw naturalnych, torfu oraz złoża eksploatowane w niewielkim zakresie, jak żwir, kreda jeziorna czy piasek szklarski. Dodatkowo, w gminie Pełczyce za ważne bogactwo naturalne uważa się wody podziemne – zasoby te przeznaczone są przede wszystkim na zaopatrzenie ludności w dobrej jakości wodę do picia.

Duży udział obszarów leśnych w powierzchni obszaru LGD Lider Pojezierza - wyższa od średniej krajowej lesistość obszaru LGD, wiele parków, alei i drzew – pomników przyrody, nazwy miejscowości pochodzące od drzew.

Analiza Tabeli 2.5 wskazuje, że grunty leśne zajmują 34,30% powierzchni obszaru LGD i mimo, że ich udział na obszarze całego LGD jest zbliżony do wartości średnich dla kraju i województwa, to jednak w wymiarze poszczególnych gmin jest on już bardzo zróżnicowany – w pięciu gminach (Barlinek, Bierzwnik, Boleszkowice, Dębno, Nowogródek Pomorski) przekracza poziom 45% (podczas gdy średnia dla Polski to zaledwie niewiele powyżej 30%).

Na obszarze objętym LSR znajduje się prawie połowa terenów (49,4%) Barlinecko-Gorzowskiego Parku Krajobrazowego, 6,9% Parku Krajobrazowego „Ujście Warty" oraz 0,6% Drawieńskiego Parku Narodowego w gminie Bierzwnik. Na szczególną uwagę zasługują tu najciekawsze pod względem drzewostanu lasy Puszczy Barlineckiej będącej częścią Barlinecko – Gorzowskiego Parku Krajobrazowego. Lasy te mają sporą wartość turystyczno-rekreacyjną, zarówno długoterminową (turyści spędzający tu wakacje), jak weekendową, krótkoterminową (np. dla grzybiarzy, czy rowerzystów przyjeżdżających z pobliskich

[1] Opracownaie własne na podstawie http://zielonagora.pgnig.pl/documents/29748/961630/KRNiGZ+D%C4%99bno/30612bc8-a047-4953-9e44-6c247a23cfb9

większych miast tylko na weekendy). Stanowią również zaplecze dla działalności gospodarczej drzewnych zakładów produkcyjnych.

Obszar LGD jest bogaty pod względem fauny i flory. Na terenie gmin tworzących LGD występują pomniki przyrody, m.in.: dąb szypułkowy, starodrzew przykościelny, lipa drobnolistna, aleje i szpalery (lipowe, klonowe jaworowe, topolowe, platanowe) oraz głazy narzutowe. Wystepują tu również ciekawe rezerwaty przyrody, np. „Cisy Boleszkowickie", "Florystyczny rezerwat przyrody – jezioro Jasne", „Rezerwat przyrody Grądowe Zbocze", „Rezerwat Łasko" z kolonią czapli siwej oraz parki. Najbardziej rozpoznawalnym z nich jest utworzony w XIX w. park w Przelewicach o pow. 30 ha – obecnie Ogród Dendrologiczny - w którym rosną niemal wszystkie chronione w Polsce gatunki drzewiaste. Wśród zwierząt wystepujących na obszarze LGD wiele gatunków to gatunki zagrożone wyginięciem, objete ochroną (np. żółt błotny w Gminie Trzcińsko Zdrój). Występują tu liczne obszary Natura 2000 – zarówno obszary specjalnej ochrony ptaków, jak również specjalne obszary ochrony siedlisk, co prezentuje Tabela 2.6.

Tabela 2.6 Obszary Natura 2000 na obszarze LGD Lider Pojezierza

Lp.	Gmina	Nazwa obszaru	Symbol obszaru	Powierzchnia obszaru w ha
1	Barlinek	Dolina Płoni i Jezioro Miedwie	PLH320006	20755,9
		Ostoja Barlinecka	PLH080071	26596,4
		Puszcza Barlinecka	PLB080001	26505,7
2	Bierzwnik	Lasy Bierzwnickie	PLH320044	8792,3
		Lasy Puszczy nad Drawą	PLB320016	190279,1
		Uroczyska Puszczy Drawskiej	PLH320046	74416,3
3	Boleszkowice	Dolina Dolnej Odry	PLB320003	61648,3
		Dolna Odra	PLH320037	29536,0
		Ostoja Witnicko-Dębniańska	PLB320015	46993,1
4	Choszczno	Dolina Iny koło Recza	PLH320004	4471,8
		Lasy Puszczy nad Drawą	PLB320016	190279,1
5	Dębno	Gogolice-Kosa	PLH320038	1424,9
		Ostoja Witnicko-Dębniańska	PLB320015	46993,1
6	Krzęcin	Lasy Bierzwnickie	PLH320044	8792,3
		Lasy Puszczy nad Drawą	PLB320016	190279,1
7	Lipiany	Pojezierze Myśliborskie	PLH320014	4406,8
8	Myślibórz	Jezioro Kozie	PLH320010	179,4
		Ostoja Witnicko-Dębniańska	PLB320015	46993,1
		Pojezierze Myśliborskie	PLH320014	4406,8
9	Nowogródek Pomorski	Jezioro Kozie	PLH320010	179,4
		Ostoja Barlinecka	PLH080071	26596,4
		Puszcza Barlinecka	PLB080001	26505,7
10	Pełczyce	Dolina Płoni i Jezioro Miedwie	PLH320006	20755,9
		Lasy Bierzwnickie	PLH320044	8792,3

		Lasy Puszczy nad Drawą	PLB320016	190279,1
		Ostoja Barlinecka	PLH080071	26596,4
		Puszcza Barlinecka	PLB080001	26505,7
11	Przelewice	Dolina Płoni i Jezioro Miedwie	PLH320006	20755,9
		Jezioro Miedwie i okolice (dawniej Ostoja Miedwie)	PLB320005	16511,0
12	Recz	Dolina Iny koło Recza	PLH320004	4471,8
		Lasy Puszczy nad Drawą	PLB320016	190279,1
		Ostoja Ińska	PLB320008	87711,0
		Pojezierze Ińskie	PLH320067	10229,9
13	Trzcińsko-Zdrój	Dolina Tywy	PLH320050	3754,9
		Dziczy Las i Dolina Tywy	pltmp215	5963,0
		Gogolice-Kosa	PLH320038	1424,9
		Ostoja Witnicko-Dębniańska	PLB320015	46993,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie www. http://obszary.natura2000.org.pl/

PODSUMOWANIE

Elementy wyróżniające obszar LGD to:

- krajobraz polodowcowy - pagórki, z licznymi wałami, kotlinami i dolinami,
- klimat umiarkowany, okres wegetacji nieco dłuższy niż w Polsce centralnej i wschodniej,
- duża lesistość,
- bogactwo fauny i flory,
- wielość form ochrony fauny i flory,
- bogactwa naturalne: złoża ropy naftowej, gazu ziemnego, kruszywa, wody podziemne.

2.3 Uwarunkowania historyczne

Obszar objęty LGD został ukształtowany przez wydarzenia historyczne - na zasoby zabytkowe i kulturowe, największy wpływ miały okoliczości z przeszłości, które uwarunkowały w konsekwencji wspólne dziedzictwo, z którego korzystać mogą obecne pokolenia, w tym turyści. Dorobek historyczny obszaru LGD jest bardzo bogaty - występują tu liczne zabytki archeologiczne, będące dowodem na długą historię terenów. LGD bogaty jest w pozostałości po obiektach zakonnych, kościoły, zamki, pałace, dworki itp.. Licznie zachowały się również mury obronne z zabudowaniami, czy też obiekty miejskiej architektury obronnej klasy europejskiej. Są one dowodem na ścieranie się wpływów germańskich oraz słowiańskich, rozpoczęte we wczesnym średniowieczu na terenie objetym LGD. Obszar ten od 1252 roku, jako część Brandenburgii stanowił Nową Marchię, którą kolejno obejmowały wpływy pruskie i niemieckie. Po czasach średniowiecznych najbardziej zauważalna jest działalność zakonów cystersów, joannitów, templariuszy, dominikanów i krzyżaków. W ramach projektów realizowanych z sukcesem przez LGD Lider Pojezierza udało się opracować przewodniki tras tematycznych „Zakony i kościoły pojezierza", które odzwierciedlają tą wspólną spóściznę.

Analizując historię współczesną – XIX i XX wiek, należy uwzględnić fakt pozostawania obszaru LGD w sąsiedztwie szybko rozwijającego się ośrodka – stolicy Niemiec - Berlina. Tereny pojezierza stanowiły popularne miejscowości wypoczynkowe, zachęcając przyjeżdżających Niemców swoimi zasobami naturalnymi - czystymi lasami, rzekami i jeziorami. II wojna światowa miała ogromny wpływ na rotację społeczności lokalnych, gdyż w jej konsekwencji dotychczasowi mieszkańcy niemieccy uciekli lub zostali zmuszeni do wyjazdu, zaś ich miejsce zajęła ludność napływowa pochodząca z różnych rejonów Polski. Ludność ta ze względu na różne obszary pochodzenia, wyznawała inne religie,tym samym nie była zintegrowana i przywiązana do terenów obecnej LGD. Proces integracji społeczności rozpoczął się więc późno i następuje do dnia dzisiejszego. W wyniku zmian po wojnie miały miejsce również istotne zmiany w gospodarstwach rolnych - pojawiły się Państwowe Gospodarstwa Rolne (PGR), którymi zaczęli zarządzać rolnicy z odmiennymi tradycjami i doświadczeniem, co również wywarło wpływ na charakter terenu. Ponadto, po wojnie następowała powolna degradacja zabudowy historycznej obszaru, ze względu na niewystarczające działania i środki związane z jej konserwacją.

Na przestrzeni lat zmieniała się administracyjna przynależność terenów LGD – w latach 1975-1999 Gminy Lipiany, Przelewice i Pyrzyce należały do województwa szczecińskiego, zaś reszta gmin do województwa gorzowskiego. Od 1999 roku wszystkie gminy stanowią cześć województwa zachodniopomorskiego, zachowując spójną przynależność administracyjną.

PODSUMOWANIE

Obszar LGD, ze względu na wydarzenia historyczne, posiada niezwykle bogate, wspólne dziedzictwo kulturowe w postaci miejsc i obiektów zabytkowych, na których może oprzeć swój rozwój.

2.4 Uwarunkowania kulturowe

Przedstawione w rozdziale powyżej uwarunkowania historyczne wpłynęły ściśle na kulturę obszaru objętego LGD. Uwarunkowania kulturowe to m.in.: twórczość ludowa, zwyczaje, obrzędy, stroje, a także najważniejsza - pamięć dotycząca wydarzeń i ludzi. Analizując warstwę narodowościową i etnograficzną obszaru LGD należy stwierdzić, że zamieszkany jest on głównie przez polską ludność napływową - stanowi więc swoisty tygiel kulturowy - mieszankę tradycji i kultury mieszkańców różnych rejonów Polski, która zasiedliła te tereny po II wojnie światowej. Ziemie LGD Lider Pojezierza zasiedlane były również przez ludność pochodzenia ukraińskiego i łemkowskiego. W wyniku tego procesu nastąpiło przerwanie dotychczasowego dziedzictwa kulturowego, ściśle związanego z kulturą niemiecką, a następnie przez długi okres miała miejsce unifikacja kultury do wzorców występujących na terenie Polski, zaś ustrój komunistyczny dodatkowo spowalniał ten proces. W związku z powyższym bazowanie na pierwotnym, niemieckim dziedzictwie kulturowym obszaru jako elemencie, który przyczynić miał się do rozwoju, napotykało na bariery. Odnosząc stytuację historyczną do czasów obecnych, należy zauważyć, iż jednym z nielicznych elementów pierwotnego dziedzictwa kulturowego osadników, które zachowało się z ich miejsc pochodzenia są kulinaria. Ma to odzwierciedlenie w dużej ilości potraw tradycyjnych i lokalnych takich jak np.: miody: pojezierza choszczeńskiego, puszczy

barlineckiej, z lasu świętej Marii, przelewickie, drahimskie, choszczeńska strucla z makiem. Jednocześnie inicjatywy związane z podtrzymywaniem tradycji wytwarzania produktów lokalnych napotykają na wiele przeszkód związanych z wprowadzeniem na rynek spożywczy, przez co znane są jedynie w gronie mieszkańców danych terenów.

Współcześnie podejmowane są działania mające na celu wykorzystanie cennej historii obszaru do rozwoju nowych produktów turystycznych, np. dobrą praktyką w tym zakresie mogą być wydane przewodniki związane z historią zakonów i kościołów pojezierza z czasów Nowej Marchii.

„*Lokalna kultura na terenach wsi w czasach PRL, kształtowała się zaś w oparciu o struktury organizacyjne Państwowych Gospodarstw Rolnych. Praca społeczności była ściśle podporządkowana narzuconemu odgórnie systemowi pracy, ale również życia. Początkowo, zatrudniani w PGR-ach pracownicy w znacznej mierze wywodzili się z ludności przesiedlonej, a także z repatriantów wysiedlonych z Kresów Wschodnich, nie mieli więc zwykle żadnej więzi z miejscem zamieszkania i często byli przekonani, że ziemie, na których zostali osiedleni nie pozostaną długo w granicach Polski. Środowisko pracowników PGRów ukształtowane zostało obok, a nawet jak niektórzy twierdzą, w opozycji do tradycyjnej wsi. Powszechnymi atrybutami wsi pegeerowskich stały się: brak tradycyjnych zwyczajów i obrzędów, brak etosu pracy, rygoryzmu społecznego i głębszej religijności, a także przyzwolenie na pijaństwo, drobne kradzieże i złą pracę*"[2]. Niska efektywnośc pracy i system zarządzania doprowadziły do ciągłego spadku produktywności gospodarstw i konieczności pokrycia deficytów przez budżet państwa. Likawidacja PGRów przyczyniła się do ograniczenia miejsc pracy i działalności społecznej. Do teraz na obszarach wiejskich LGD Lider Pojezierza odnotować można bezrobocie wynikające z likwidacji zakładów państwowych, które stopniowo przeradza się w bezrobocie pokoleniowe, stanowiące ogromny problem i zagrożenie - przykładowo na terenie powiatu myśliborskiego zlikwidowano m.in.: Myśliborski Kombinat Rolny i Barlinecki Kombinat Rolny – zatrudniające łącznie około 3,5 tys. pracowników, na terenie gminy Lipiany działał zaś Kombinat PGR, który zatrudniał około 800 osób. Upadek PGR-ów jako organizatorów życia społecznego dał się odczuć w strukturze lokalnych społeczności - zamknięto wiele szkół, linii kolejowych, połączeń autobusowych - przez co lokalna sytuacja społeczno-gospodarcza pogorszyła się. Obecnie większość terenów popegeerowskich uważa się za obszary, na których występują negatywne zjawiska społeczne i dysproporcje w rozwoju gospodarczym. Widoczne stają się: brak samodzielności społeczności, niski stopień przedsiębiorczości, co utrudnia rozwój postaw społecznych. Wsparcie dotacyjne Unii Europejskiej przyczyniło się dotychczas do przyspieszenia rozwoju powiązań kulturowych, ale również zapewnienia większej aktywności gospodarczej ludności.

Potencjał do rozwoju dziedzictwa kulturowego obszaru stanowią obiekty zabytkowe występujące na terenie poszczególnych gmin wchodządzych w skład LGD podsumowane zbiorczo w Tabeli 2.7.

Najistotniejszą spóściznę stanowią obiekty sakralne **- kościoły**, reprezentujące różne style architektoniczne, które użytkowane są do dnia dzisiejszego oraz **zakony i zabudowania**

[2] Źródło: Dziagnoza środowisk popegeerowskich, Dariusz Dziechciarz, Biuletyn Obserwatorium Integracji Społecznej, Nr 2(8)/13, Szczecin 2013

klasztorne, które będąc często w stanie znacznego zniszczenia, wymagają prac konserwatorskich niezbędnych do ich wyeksponowania i udostępnienia na cele turystyczne.

Kolejnym elementem łączącym obszar LGD w zakresie dziedzictwa są **pozostałości po obiektach obronnych** występujące na obszarze gmin - **mury obronne**, **bramy obronne** oraz **inne fortyfikacje miejskie**, jak na przykład baszty. Szczególnie cenne są fragmenty murów z detalami ozdobnymi, herbami, stanowiące prawdziwą ciekawstkę dla mieszkańców i zwiedzających.

Charaterystycznym elementem obszaru są też **pałace**, **dwory** i **dwork**i wraz z zabudowami **folwarcznym**i lub też **założeniami parkowymi** z cennymi okazami roślinności, stanowiące doskonałe miesca do wypoczynku i kontemplacji, a także lekcji przyrody i ekologii. Zrewitalizowane tereny parków stanowią w części gmin strefy rekreacyjne lub też sportowe. Elementem powiązanym są też stare grody, średniowieczne ruiny zabudowań, czy też obiektów o znaczeniu gospodarczym.

Na obszarze LGD, w większości centrów głównych miejscowości poszczególnych gmin znajdują się cenne, **zabytkowe ratusze** czy **obszary starego miasta**, **rynki** będące pod ochroną konserwatorską. Obiekty te odpowiednio zrewitalizowane stanowią siedzibę władz gminnych lub też innych jednostek wykonujących zadania publiczne, co sprawia że ich wnętrza są otwarte dla zwiedzających. Niektóre z odnowionych zabytkowych obiektów, służą obecnie potrzebom codziennosci i są godnymi podziwu i kontemplacji zabytkami sztuki architektonicznej dawnych czasów. Bardzo często do lepszego wyeksponowania poszczególnych zabytków przyczynia się naturalne ukształtowanie terenu - wzgórza, jeziora, które zwiększają wartość estetyczną obiektów.

Tabela 2.7 Zabytki obszaru LGD Lider Pojezierza

Lp.	Gmina	Kościoły, zakony, zabudowania kalsztorne	Pozostałości po obiektach obronnych	Pałace, dwory, dworki, parki	Ratusze, obszary starego miasta, rynki	Inne zabytki
1	Barlinek[3]	• Kościół pw. Niepokalanego Serca NMP (Barlinek)-styl gotycki ok. XIII w. • Kościół modernistyczny w Barlinku • Ruiny kościoła w Równie (XIII/XIV wiek) • Kościół neoromański w Płonnie (XIX wiek) • Kościół wczesnogotycki w Rychnowie (XIII wiek) • Kościół pw. Św. Stanisława Męczennika w Dzikowie (XV wiek) • Kościół neogotycki w Mostkowie (XIX wiek) • Kościół pw. MB Częstochowskiej w Dziedzicach (XIII wiek) • Kościół neoromański w Strąpiu (XIX wiek)	• Mury obronne (Barlinek) fragmenty z XIV w.	• Pałac Cebulowy (Barlinek) z 1908 r.	• Rynek Staromiejski (Barlinek) z fontanną z 1912 r.	• Nowe Miasto (Barlinek) - z XIX w. • Muzeum Regionalne (Barlinek) • Dom rodzinny Emanuela Laskera (Barlinek) • Dom „Chiński" (Barlinek) z w XIX w. (dawna fortyfikacja) • Młyn – Papiernia (Barlinek) muzeum.
2	Bierzwnik [4]	• Zespół pocysterski założony w 1294 roku - dawny kościół i klasztor Cystersów w Bierzwniku. • Ruiny browaru (spichlerz) • Kościół w Breniu- z XX w. styl neoromański. • Kościół w Klasztornem • Kościół w Kolsku - z XIX wieku. • Kościół w Łasku • Kościół w Zieleniewie • Kościół w Górznie				
3	Boleszkowice[5]	• Dawna kaplica templariuszy i joannitów w Chwarszaczanach - z XIII				

[3] Źródło: www.it.barlinek.pl
[4] Źródło: www.bierzwnik.pl

		w. – najcenniejszy zabytek gminy, ale również woj. zachodniopomorskiego, jakim jest kaplica templariuszy. Stanowi ona jedyny stojący do dziś element kompleksu dawnej komandorii templariuszy (później joannitów). Gotycka kaplica o charakterze obronnym pochodzi z XIV wieku, ale zachowały się też elementy z XIII wieku. • Kościół granitowy z początku XIV wieku w Boleszkowicach - kościół pw. św. Antoniego Padewskiego z XIV wieku • Kiliansburg – Boleszkowice - pozostałości zamku rycesrkiego i krzyżackiego- Pierwotnie grodzisko wczesnośredniowieczne z VI-X wieku zlokalizowane na wyspie okolonej mokradłami, rozbudowywane w kolejnych stuleciach. • Kościół neogotycki w Gudziszu - z1232 r. pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. • Kościół neogotycki w Namyślinie - pw. św. Ludwika z 1904 r. • Kościół granitowy w Wysokiej (XIV wiek) - pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus				
4	Choszczno[6]	• Kościół gotycki pw. Najświetszej Marii Panny w Choszcznie - wybudowany przez joannitów w XIV w. wzniesiony na miejscu XIII-wiecznej świątyni	• Mury obronne – obwarowania w Choszcznie- wzniesione na przełomie XIV- XV wieku	• Grodzisko wczesnośredniowieczne IX-XI w. I XIV-XV w. - Raduń,	• Obszar Starego Miasta Choszczna (wpisany do rejestru zabytków)	• Dworzec kolejowy z połowy XIX wieku w Choszcznie • Gazownia z XIX wieku w

[5] Źródło: boleszkowice.pl oraz folder trasy tematycznej „Zakony i kościoły pojezierza".
[6] Źródło: www.choszczno.pl oraz www.powiatchoszczno.pl

		granitowej. • Kościoły w miejscowości Stary Klukom - XV w. oraz Zamęcin – XV w. • Kościół w miejscowości Raduń - XIII/XIV w. • Kościół filialny pw. Matki Boskiej Ostrobramskiej w Sławęcinie – XVI w.	fragmenty obwarowań miejskich. Część Bramy Kamiennej - Barbakan, w którym do dziś zachowały się otwory strzelnicze oraz fryz z czarnych cegieł. • Wały Piastowskie usypane w XVIII wieku,	• Park dworski z I poł. XIXw., w pierwotnym układzie z parcelą kościelną - Stary Klukom, • Park pałacowy, II poł.XIXw. - Stradzewo, • Park pałacowy - poł.XIXw., cechy parku naturalistycznego - Radaczewo, • Park pałacowy - poł.XVIIIw., cechy parku naturalistycznego - Gleźno, • Park podworski, XVIII i XIX w., naturalistyczny – Wardyń, • Korytowo – pałac z XVIII w oraz kościoł z XIII w.		Choszcznie • Młyn Gospodarczy z XIX wieku w Choszcznie • Spichlerz z XIX wieku w Choszcznie • Wieża ciśnień z początku XX wieku w Choszcznie
5	Dębno[7]	• neoromański kościół p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła, a w kaplicy sarkofag, Dębno • Kościół z granitową wieżą w Smolnicy • Kościół gotyckich apostołów w Warnicach: p.w. Św. Józefa zbudowany w 1335 r. z kamienia ciosanego. • Romańska tajemnica templariuszy w Cychrach - Stara słowiańska osada, która przed przejęciem jej przez templariuszy nazywała się Sikorczy Las i Sikorza Góra, pochodzi z 1261 roku. • Neogotycki kościół na miejscu dawnej świątyni templariuszy w		• Park z połowy XVIII wieku w Barnówku wraz z ruinami zamku • Dyszno: ruiny pałacu z XVIII wieku, park z charakterystycznymi dużymi polanami, łąką parkową i małymi stawami ozdobnymi, w którym znajduje się 470 starych drzew. • Grzymiradz: kompleks parkowo – pałacowy, składający się z dworku (ruiny z XIX w.) i	• secesyjne kamieniczki w Dębnie • kamieniczki w stylu berlińskiego historycyzmu w Dębnie • wille przy ul. Słowackiego i ul. Mickiewicza w Dębnie	• budynek Biblioteki Publicznej, fragment fosy w Dębnie • zabytkowa zabudowa ul. Grunwaldzkiej, leśniczówka z 1920 r. w Dębnie • Dolsk: Dom Ogrodnika i kuźnia z 1781 roku, •

[7] Źródło: www.debno.pl

		Sarbinowie: obecny kościół p.w. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej z XVIII w. • Kościół templariuszy w Dargomyślu – na pograniczu romanizmu i gotyku oraz zabytkowy młyn wodny i elektrownia wodna. • Dolsk: kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej, zbudowany w latach 1740 – 41 • Różańsko: świątynia barokowa z elementami neoromańskimi • Smolnica: odbudowany w 1984 roku kościół zawierający fragmenty murów i wieży pochodzące z XIII/XIV w.		przylegającego do niego parku o powierzchni 3,5 ha. • Smolnica: park pałacowy z XIX w.,		
6	Krzęcin[8]	• Kościół pw. św. Jana Chciciela w Krzęcinie- Najstarszy, średniowieczny kościół, mógł być wzniesiony w Krzęcinie (niem. Kranzin) już w XIII wieku. • Kościół w Nowym Klukomiu- pw. św. Piotra i św. Pawła, wzniesiony w XVI-XVII wieku. • Kościół pw. Św. Trójcy w Rakowie (XIV wiek) Patronat nad nim miały miejscowe rody rycerskie i cystersi (1354, 1378). • Pocysterski kościół w Chłopowie - pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Chłopowie istniał już w średniowieczu z 1337 roku. • Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Żeńsku (XIII wiek) • Kościół w Granowie- z XV.		• rezydencje pałacowe (Przybysław, Mielęcin, Rakowo)		

[8] Źródło: www.krzecin.pl oraz folder trasy tematycznej „Zakony i kościoły pojezierza".

7	Lipiany[9]	• Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Lipianach- pw. Wniebowzięcia NMP		• atrakcyjne w historii kultury pozostałości zespołów pałacowo-parkowych w Skrzynce, Krasnem, Wołczynie i Mielęcinku	• Zespół starego miasta w Lipianach– mury obronne, dwie bramy gotyckie: Pyrzycka i Myśliborska. • liczne domy o konstrukcji ryglowej i metrykach sięgających XVIII wieku i pierwszej połowy wieku XIX. • Ratusz w Lipianach zbudowany w drugiej połowie XVIII wieku w stylu barokowo – klasycystycznym. Do bocznej ściany ratusza przylega studzienka z płaskorzeźbą przedstawiająca mieszczan pijących piwo. • grodzisko słowiańskie na Półwyspie Storczyka j. Wądół	• gmach szkoły wzniesiony na początku XX wieku.
8	Myślibórz[10]	• kaplica Św. Ducha w Myśliborzu– budowla gotycka z XIII/XIV w., obecnie będąca siedzibą Muzeum Pojezierza Myśliborskiego. • kaplica Św. Gertrudy w Myśliborzu- gotycka, • kapliczka Jerozolimska w Myślibrzu. • kościół św. Jana Chrzciciela w Myśliborzu – budowla gotycka z XIII w.	• obwarowania miejskie Myśliborza – pozostałości kamienno-ceglanych murów obronnych z XIV w. z Bramami Nowogródzką i Pyrzycką oraz Basztą Prochową	• Chłopowo: pałac (ruina), 1 poł. XVIII • Czerników: zespół pałacowy, k. XVIII-XIX, pałac, 1850, k. XIX, park. • Czółnów: park dworski, XVIII, • Derczewo: park dworski z aleją dojazdową, XIX,	• barokowy ratusz z XVIII w. w Myśliborzu – klasycystyczny. • Ok. 1,5 km na północ od Myśliborza: grodzisko z wczesnej epoki żelaza.	• budynek (ul. Bohaterów Warszawy 77) obecnie klasztor w Myśliborzu- Dom Macierzysty Zgromadzenia Sióstr Jezusa Miłosiernego, • budynek Poczty Polskiej (ul. Rynek 16, Myślibórz), • cmentarz komunalny

[9] Źródło: www.lipiany.pl
[10] Źródło: www.mysliborz.pl oraz folder trasy tematycznej „Zakony i kościoły pojezierza".

		• kościół św. Krzyża z 1905 r., w Mysliborzu, w którego obrębie znajduje się Sanktuarium Miłosierdzia Bożego. • kościół i klasztor podominikański z przełomu XIII/XIV w., w Myśliborzu. • Kościół gotycki w miescowości Dalsze (XIV wiek)- z 1876 r. • Kościół pw. Św. Rocha w Rościnie- z 1337 roku. • Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Nawrocku (XVIII wiek)- pw. Wniebowzięcia NMP pochodzi z XVIII wieku. • Kościół pw. Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Czernikowie (XIII wiek). • Kościół pw. MB Królowej Polski w Golenicach (XVIII wiek).		• Dąbrowa: park dworski, XVIII/XIX, • Głazów: park dworski, XIX, • Golczew: park dworski, 1 poł. XIX, • Golenice: zespół pałacowy, XVIII, pałac, ok. poł. XVIII,park, XVIII, • Kierzków: park dworski, XIX, • Kruszwin: park dworski, 2 poł. XIX, • Nawrocko: park dworski, XVIII, • Otanów: park dworski, XIX, • Pszczelnik: park dworski, XVIII, XIX, • Renice: zespół pałacowy, ob. ośrodek wychowawczy, pałac, pocz. XX,park z d. ogrodami, k. XVIII, XIX. • Rościn: zespół pałacowy: pałac, 2 poł. XVIII, l. 70 XIX , park, 2 poł. XVIII, XIX. • Sitno: zespół dworski, 2 poł. XVIII, XIX: dwór, park. • Sulimierz: park dworski, XIX, • Tarnowo: park dworski, XIX,		(ul. Celna i Daszyńskiego, Myślibórz), • dawny urząd powiatowy (ul. 1 Maja 19, Myślibórz), • dawny szpital św. Gertrudy (ul. Łużycka 4, Myślibórz), • wiatrak holenderski w Myśliborzu • wieża ciśnień w Myśliborzu
9	Nowogróde	• Nowogródek Pomorski- dawny gród		• Karsko dwór obronny		• dawny cmentarz

	k Pomorski[11]	templariuszy • Kościół MB Królowej Polski w Nowogródku Pomorskim z XIII w. • Kościół filialny p.w. Św. Antoniego w Karskuz XIII w. • Kościół neogotyckiw Trzcinnej z XIII w. • Giżyn, kościół poewangelicki XIII, XIX w., nieużytkowany		(zamek myśliwski)z XVII w. • Karsko Dwór z ok. XVIII w. (ruina) • Giżyn – park podworski XVIII w. • Karsko założenie dworsko-parkowe – dawna własność klasztoru cystersów z drugiej połowy XIII wieku.		przykościelny w Trzcinnej z XIII w.
10	Pełczyce[12]	• Kościół pw. Narodzenia NMP w Pełczycach (XIII wiek). • Klasztor cysterek w Pełczycach- założony ok. 1280 r. przez margrabiów brandenburskich. • Kościół pw. św. Józefa w Płotnie (XVIII wiek). • Kościół Pocysterski pw. M.B. Częstochowskiej w Bolewicach z XIV wieku • Kościół pw. MB Różańcowej w Boguszynach (XV wiek). • Zabytkowe kościoły w Parafii Będargowo: Kościół pw. św. Antoniego Padewskiego w Będargowie z XV/XVI w., Kościół pw. św. Kazimierza w Jarosławsku z 1858 r.. Kościół pw. MB Częstochowskiej w Przekolnie z II poł. XIII w., Kościół pw. Chrystusa Dobrego Pasterza w Krzynkach (XIX wiek).		• Dwór z początków XX wieku, w którym obecnie znajduje się Szkoła Podstawowa w Będargowie • Dwór z początków XX wieku w Bolewicach • Dwór z I poł. XIX wieku w Jagowie • Dwór z przełomu XIX i XX wieku w Krzynkach • Pałac z XIX wieku w Lubianie • Pałac z początku XX wieku w Nadarzynie • Dwór z początku XX wieku w Niesporowicach • Pałac z przełomu XVIII i XIX wieku w Przekolnie • Pałac z XIX wieku w Płotnie	• ratusz z 1791 roku w Pełczycach;	• Izba Historyczna w M-GOK w Pełczycach

[11] Źródło: www.nowogrodekpomorski.pl oraz folder trasy tematycznej „Zakony i kościoły pojezierza".
[12] Źródło: www.pelczyce.pl oraz folder trasy tematycznej „Zakony i kościoły pojezierza".

		• Kościół pw. Świętej Rodziny w Chrapowie - z końca XIII w. i początków XIV w. • Kościół pocysterski w Jagowie- pw. św. Piotra i Pawła pochodzi z okresu pocysterskiego z 1856 r.. • Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP z I poł. XIX wieku w Sarniku • Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa z XVI wieku w Niesporowicach		• Dwór z XIX wieku w Wierzchnie		
11	Przelewice[13]	• Kościół pw. Matki Bożej Królowej Polski w Przelewicach (XIII wiek). • Kościół pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Klukach (XIV/XV wiek). • Kościół pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Lubiatowie (XV/XVI wiek). • Kościół pw. św. Trójcy w Żukowie (XV wiek). • Kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Przywodziu (XIV/XV wiek). • Kościół pw. Matki Boskiej Różańcowej w Gardźcu (XVI wiek). • Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Laskowie (XIII wiek). • Kościół pw. św. Michała Archanioła w Rosinach (XIII wiek). • Kościół pw. św. Antoniego z Padwy w Kłodzinie (XIII wiek). • Kościół pw. św. Floriana w Jesionowie (XIII wiek).		• Ogród Dendrologiczny w Przelewicach – park z XIX wieku o powierzchni 30 ha. Pierwsze założenie parkowe powstało w 1814 roku. Na terenie Ogrodu rosną niemal wszystkie chronione w Polsce gatunki drzew i krzewów oraz około 800 gatunków i odmian drzew i krzewów sprowadzonych z Japonii, Chin, Korei, Ameryki Północnej i Południowej Europy. • Zabudowa folwarku przy Ogrodzie Dendrologicznym w Przelewicach i zabytkowy dwór. W skład zabudowy wchodzą: oficyna, stodoła, kuźnia,		

[13] Źródło: www.przelewice.pl oraz folder trasy tematycznej „Zakony i kościoły pojezierza".

				stelmacharnia, stajnia wyjazdowa z wozownią, obora, spichlerz, gorzelnia, mleczarnia. • Pałac zabytkowy w Przelewicach - Pałac z XIX w., • Pałac zabytkowy w Karsku – neogotycki styl, z XIX w. • Pałac zabytkowy w Kłodzinie- z IX /XX w. w stylu eklektycznym z dominacją elementów późnobarkowych. • Pałac zabytkowy w Laskowie - z XIX w. w stylu neorenesansowym. • Pałac zabytkowy w Lubiatowie - w stylu neogotyckim z XIX w. • Pałac zabytkowy w Żukowie - w stylu neogotyckim, z XIX w.. • Dwór w Klukach - neoklasycystyczny. • Dwór zabytkowy w Płońsku –w zespole dworsko – parkowym. • Dwór zabytkowy w Przelewicach - z XIX w., położony w otoczeniu zabudowań folwarcznych i bezpośrednim sąsiedztwie Ogrodu Dendrologicznego.		

				• Gołębnik w Lubiatowie - w zespole folwarcznym i w pobliżu zabytkowego pałacu oraz zabudowań mieszkalnych. • Kręgi megalityczne- Cmentarzysko megalityczne - Budowano je w późnych stadiach młodszej epoki kamienia (ok. 3000-2200 lat p.n.e.).		
12	Recz[14]	• Kościół parafialny pw. Chrystusa Króla w Reczu - gotycki kościół z 1355. • Szlak cystersów w Reczu: Zakon panien Cysterek został sprowadzony do Recza w 1296 r. przez margrabiów brandenburskich. Opactwo ulokowane zostało na wzgórzu (dzisiaj zwanym klasztornym) w widłach rzeki Iny i Reczanki (Młynówki). • kościoły w Lubieniowie, Nętkowie, Pomieniu, Sicku, Słutowie, Sokolińcu, Suliborzu, Żeliszewie	• Pozostałości murów obronnych z połowy XIV wieku, połowy XV wieku, XIX wieku w Reczu; - Brama Choszczeńska - zwana inaczej Młyńską, Baszta Drawska z XIV wieczną koroną. Obok znajduje się XV - wieczna czatownia ze stożkowym dachem.	• grodzisko średniowieczne pocysterskie, które jest stanowiskiem archeologicznym	• Z dawnej zabudowy pozostało kilka domów ryglowych z XVIII i XIX w.	• cmentarz żydowski
13	Trzcińsko-Zdrój[15]	• Kościół Mariacki – pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Trzcińsku-Zdroju należy do najstarszych zabytków architektury wczesnogotyckiej na Pomorzu Zachodnim z XIII wieku. • Kościół pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny Częstochowskiej w Gogolicach- z XIII wieku.	• Brama Myśliborska w Trzcińsku- Zdrój: z XIV wieku. • Brama Chojeńska w Trzcińsku-Zdrój: z XIV wieku. • Brama Strzeszowska w Trzcińsku- Zdrój: z XIV wieku. • Baszty (Prochowa i Bociania) w Trzcińsku- Zdrój: Baszty stanowiły		• Ratusz Miejski w Trzcińsku- Zdrój: Budowla ta obecnie uważana jest za jeden z najstarszych i najlepiej zachowanych zabytków tego typu w Polsce, z 1409 roku.	

[14] Źródło: www.recz.pl , wikipedia.pl
[15] Źródło: www.trzcinsko-zdroj.pl

		• Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Piasecznie - z XIII lub początku XIV wieku. • Kościół pod wezwaniem Chrystusa Króla w Rosnowie - styl romański z 2 połowy XIII wieku. • Kościół pod wezwaniem Najświętszego Serca Pana Jezusa w Stołecznej . • Kościół pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Strzeszowie.	dodatkowy element fortyfikacyjny. • Mury Miejskie Trzcińska-Zdrój: z XIV wieku.			

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze stron internetowych oraz folderów dotyczących zabytków obszaru LGD Lider Pojezierza

PODSUMOWANIE

Mieszkańcy obszaru LGD stanowią ludność napływową, zróżnicowaną pod kątem przenikania się różnorodnych tradycji kulturowych, pochodzenia, narodowości, a przez to jeszcze z niedostatecznie ukształtowanym poczuciem wspólnoty i przynależności do obszaru LGD.

Jednocześnie dziedzictwo kulturowe obszaru LGD jest bardzo bogate i oparte nie tylko na obiektach zabytkowych ale również na tradycji kultywowanej przez ludność lokalną, co ma swoje odzwierciedlenie w potrawach lokalnych.
Chataretystyczne dla obszaru LGD jest dziedzictwo w obszarach:

- kościołów, zakonów, zabudowań klasztornych,
- pozstałościach po obiektach obronnych: mury, bramy, baszty,
- pałace, dwory, dworki, parki,
- ratusze, obszary starego miasta, rynki,
- inne zabytki.

2.5 Turystyka

Obszar LGD charakteryzuje ogromne bogactwo przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe, dlatego też naturalnie, turytyka i rekreacja stają się istotną funkcją warunkującą rozwój. W tabeli poniżej przedstawiono zestawienie atrakcji turystycznych w podziale na rodzaje. Ze względu na charakterystykę obszaru wyróżniono:

- **turystykę aktywną**, opartą na szlakach pieszych, rowerowych, ścieżkach edukacyjnych, itp. – Tabela 2.8.
- **turystykę kulturową**, nastawioną na zwiedzanie obiektów wymienionych w uwarunkowaniach kulturowych – w tym zakresie każda z gmin oferuje zwiedzającemu coś ciekawego – Tabela 2.7.
- **turystykę kulinarną**, opartą na lokalnych specjałach i potrawach tradycyjnych wymienionych w dalszej części opracowania – Tabela 2.8.

Możliwe jest też postrzeganie turystyki pod kątem **imprez lokalnych, regionalnych**, które odbywają się cyklicznie. Istotne jest iż jeden turysta często jest chętny aby skorzystać z kilku form oferowanych atrakcji. Ponadto ich różnorodność zapewnia dłuższy pobyt turystów bez względu na pogodę – zwiedzanie zamkniętych obiektów jest możliwe bez względu na porę roku czy też aurę.

Tabela 2.8 Turystyka na obszarze LGD Lider Pojezierza

Lp.	Gmina	Turystyka aktywna	Imprezy lokalne, regionalne/ cykliczne
1	Barlinek	Piesza: • szlak szachowego mistrza świata Emanuela Laskera; • szlak pieszy „Błękitna trasa legend"; • niebieski szlak przez Puszczę Barlinecką i do Skalistego Jaru Libberta; • czerwony szlak przez Puszczę Barlinecką; żółty szlak do źródeł Płoni; • zielony szlak – ścieżka ekologiczna; szlak dębów; Europejska Stolica Nordic Walking;	• Międzynarodowe Festiwale Szachowe poświęcone pamięci Emanuela Laskera – szachowego mistrza świata. • Dni Barlinka, Koronacja Królowej Puszczy Barlineckiej, Pożegnanie Lata, • Mistrzostwa Europejskiej Stolicy Nordic Walking. • Regaty Żeglarskie,

		• siedem wyznaczonych tras do Nordic Walking. Rowerowa: • czerwony szlak „Szlak Barlinecki", • niebieski szlak „Szlak Zachodni", • Szlak "Zapomniane Miejsca"; Sporty: • plaża, kąpielisko miejskie, • baza turystyczno – sportowo – rekreacyjna (wypożyczalnia sprzętu wodnego, korty tenisowe, boiska sportowe, kręgielnia), • możliwość jazdy konnej, • dobre warunki do wędkowania.	• Plenery malarskie i ceramiczne, • Biegi Leśne
2	Bierzwnik	• leśna ścieżka edukacji ekologicznej: leśny parking przy polu namiotowym i kąpielisku Ostromęcko wzdłuż północnego brzegu Jeziora Bierzwnik do leśniczówki Wielkie Buki. • ścieżka rekreacyjna wokół jeziora Wygon: Wygon - Brzeziny • szlak pieszo-rowerowy: Zieleniewo - północny skraj Rynny Zieleniewskiej - Łasko • szlak pieszo-rowerowy : Zieleniewo - południowy skraj Rynny Zieleniewskiej - Łasko • szlak pieszy : Zieleniewo – Golcza • szlak pieszy : wokół jezior Ramka i Chłodnickiego • szlak rowerowy : PKP Bierzwnik - Ostromęcko - Wielkie Buki - Rębusz • szlak wzdłuż jeziora Starzyce z grodziskiem – zespół pocysterski nad jeziorem Kuchta w Bierzwniku • szlak żółty: Grabowo – Camping Kile-Mile • szlak niebieski : Rębusz – jezioro Bierzwnik – pole namiotowe i kąpielisko Ostromęcko - Kolsk- jezioro Osiek (15 km) • Ścieżka historyczno-przyrodnicza - nad brzegiem jeziora Kuchta, łączy wzgórze klasztorne z parkiem wiejskim nad Koczynką • Ścieżka jazdy konnej: stadnina koni Zatom - jezioro Konotop - jezioro Piaski - jezioro Rokiet	• Bd.
3	Boleszkowice	Turystyka rowerowa: • „Szlak Zielona Odra" • „Międzynarodowy Szlak Rowerowy" • Ponadto przez gminę biegnie szlak turystyczny templariuszy, realizowany w ramach międzynarodowego programu „Europejskich dróg kulturalnych" Turystyka kajakowa: • szlak kajakowy o symbolu 220, który ma swój początek u źródeł rzeki Myśla i ma długość 85 km, kończy się u ujścia Myśli do Odry na terenie Gminy Boleszkowice	

4	Choszczno	Turystyka piesza i rowerowa: • szlak zielony o długości 16,7 km., który prowadzi od Choszczna do Recza Turystyka kajakowa: rzeka Ina oraz jej odnoga, Stara Ina • Plaża miejska wraz z ośrodkiem sportów wodnych w Choszcznie • dwie promenady w Choszcznie – jedna wzdłuż jeziora, o długości ok. 5 km, druga – Wały Piastowskie usypane w XVIII wieku, o długości 600 m	
5	Dębno	Turystyka piesza: • przyrodnicza ścieżka dydaktyczna wokół Jeziora Duszatyń: • czerwony pieszy szlak „Wokół Dębna"; • niebieski szlak pieszy „Historii i zabytków"; • żółty szlak pieszy „Nad rzeką Kosą". Turystyka rowerowa: • Szlak czerwony „Szlak Templariuszy i Joannitów" • Szlak niebieski „Historii i zabytków" ok 30 km • Szlak żółty „Nad rzeką Kosą" ok. 25 km • Szlak zielony „Szlak lasów i jezior" ok 25 km • Szlak czarny „Rezerwatów i pomników przyrody"ok.18 km Turystyka kajakowa: możliwość zorganizowania spływu kajakowego • kąpielisko nad Jeziorem Lipowo • plaża i miejsce do biwakowania nad Jeziorem Duszatyń • ośrodek sportu i rekreacji	
6	Krzęcin	• Dwa szlaki rowerowe.	
7	Lipiany	• Przystań żeglarska "Wądół" • Plaża miejska przy ul. Lipowej w Lipianach • Kąpielisko w m. Osetna nad j. Chłop	
8	Myślibórz	Szlaki piesze: • „Szlak Dialogu", • „Szlakiem Zabytków Myśliborza", • Szlak Dariusa i Girenasa (zielony), • Szlaki rowerowe: • szlak przyrodniczo-historyczny „Z biegiem myśli" • Szlak kajakowy na rzece Myśli nr 220, • Usługi w zakresie szkoleń i czarteru jachtów świadczy Międzyszkolny Ośrodek Sportowy „Szkuner"	• Dni Myśliborza • Spotkanie Młodych Autorów i Kompozytorów SMAK • Festiwal Małych Form Teatralnych i Kabaretowych • Dni Golenic • Mila Myśliborska • Motorowodne Mistrzostwa Europy • Myśliborskie Dni Karpiowe • Regaty o Puchar Leonida Teligi • Rocznica tragicznej śmierci lotników litewskich Stepasa Dariusa i Stasysa Girenasa
9	Nowogródek Pomorski		• Powiatowy konkurs palm i pisanek, dożynki gminne i

			sołeckie, przyjazd grup rekonstrukcyjnych z Europy odważających wojnę secesyjną, Regionalny Przegląd Zespołów OSP „Floriańskie Obertasy", Cecyliada przegląd chórów
10	Pełczyce	• Klub Żeglarski • wypożyczalnia sprzętu wodnego • Stajnia koni wierzchowych 1.Turystyka piesza: • Trasa Nordic Walking „Pełczyckie Jeziora"(ok 5,8 km) 2.Turystyka rowerowa: 2 szlaki rowerowe nieoznaczone istniejące: • I szlak rowerowy czerwony o długości 32 km. Pełczyce-Sarnik-Łyskowo-Chrapowo-Jagów-Laskówko-Niepolcko-Żydowo-Chrapowo-Pełczyce • II szlak rowerowy pomarańczowy długości 48 km. Sarnik-Niesporowice-Krzynki-Jarosławsko-Przekolno-Będargowo-Bolewice-Kukadło-Płotno-Jagów-Pełczyce 3. Klub Żeglarski Sztaksel w Pełczycach, 4. Plaża Miejska- Pełczyckie Centrum Rekreacji i Turystyki „Pełczanka" w Pełczycach 5. Pole namiotowe w Krzynkach, 6. Możliwość jazdy konnej, kajakarstwa i żeglarstwa, 7. Dobre warunki do wędkowania i polowania, 8. Liczne kompleksy sportowe, place zabaw i parki, które stwarzają możliwość do aktywnego spędzania czasu wolnego. 9. Liczne pomniki przyrody min. aleje drzew, pojedyńcze drzewa i skupiska drzew, głazy narzutowe.	• Letnia Biesiada Pełczycka- organizowana w czerwcu. • Święto Tataraku- organizowane w połowie sierpnia. • Dożynki Gminne- organizowane we wrześniu. • Bieg Bursztynowy. • Maraton Pływacki. • Pełczycka Majówka w plenerze. • Festiwal Pieśni Religijnych. • Koncert Bożonarodzeniowy. • Liczne imprezy organizowane przez Sołectwa Gminy Pełczyce min. Dzień Kobiet , Dzień Dziecka.
11	Przelewice	Trasy turystyczne: • Szlak „Barlinecki" • Szlak „Zachodni" • Szlak „Czerwony" • Szlak niebieski „Dolina rzeki Płoni" • Laboratoria i pracownie BCBW przy Ogrodzie, oranżeria wraz z roślinnością śródziemnomorską przy Ogrodzie • Gminne Centrum Kultury w Przelewicach • Stawy hodowlane – Łowisko wędkarskie w Przelewicach	
12	Recz	Trasy turystyczne: • Jeziora Rajsko i Cedynia • Rezerwat "Grądowe zbocze" • położenie na Szlaku Cysterskim • Szlak czerwony (Szlak im. Hetmana Stefana Czarnieckiego): Stargard Szczeciński - Pojezierze Ińskie (Iński Park Krajobrazowy) – Pęzino – Marianowo - Szadzko - Dobrzany -	

		Recz (62 km) • Szlak zielony: Recz – Pomień – Radlice – Osiedle Północne w Choszcznie - Choszczno (16,7 km) • przez Recz przebiega również trasa szlaku „Wzniesienia moreny czołowej"	
13	Trzcińsko-Zdrój	• sporty wodne • wędkarstwo • hala sportowo – widowiskowa.	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze stron internetowych oraz folderów dotyczących atrakcji turystycznych LGD Lider Pojezierza

Wnioski płynące z powyższego zestawienia wskazują na dość wysoki poziom dotychczasowego zaangażowania w rozwój turystyki aktywnej.Wyróżnić można obszary nastawione na rozwój konkretnych dziedzin sportu: nordic walking, kajak polo, narty wodne, kajakarstwo, wycieczki rowerowe, szlaki turystyczne, lub nastawione na rozwój turystyki kulturowej, ze względu na zakony: cestersów, joannitów, templariuszy, dominikanów, krzyżaków, obikety sakralne, zabudowania obronne, pałace, dwory, dworki, parki, ratusze, rynki lub obszary starego miasta, opisane w rozdziale dotyczącym dziedzictwa kulturowego. Jednocześnie, poza silnymi obszarami LGD, istnieją liczne braki we właściwym zagospodarowaniu rzek i jezior, które są naturalnym elementem przeważającym w gminach. Ponadto, pozostałe bogactwa przyrodnicze nie są wykorzystywane do celów turystycznych.

Potencjał do rozwoju turystyki jest podkreślany w ewaluacji Strategii LGD realizowanej w poprzedniej perspektywie - przedstawiciele każdego z sektorów: społecznego, publicznego i gospodarczego, przyznają iż niezbędne jest podjęcie kroków w celu budowania silniejszej marki LGD, opartej na różnorodnej ofercie turystycznej. Oferta ta powinna wyróżniać się oryginalnym pomysłem łączacym się z historią lub kulturą obszaru.

Aby obszar atrakcyjny turystycznie przyciągał turystów niezbędne jest zapewnienie właściwej infrastruktury obsługi turystów. Stan infrastruktury turystycznej LGD jest zróżnicowany, lecz nie zawsze dostosowany do obowiązujących standardów ilościowo oraz jakościowo, co ma swoje odzwierciedlenie w statytstykach przedstawionych w Tabli 2.9 odnośnie ilości obiektów noclegowych.

Tabela 2.9 Zestawienie ilości obiektów noclegowych na terenie Gmin, 2013 r.

Lp.	Gmina	Obiekty noclegowe razem	W tym Ilość hoteli	W tym Ilość gospodarstw agroturystycznych	W tym Ilość obiektów turystyki wiejskiej	W tym Inne obiekty zakwaterowania	Pola namiotowe /campingowe
1	Barlinek	**39**	5	9	0	25	**6**
2	Bierzwnik	**Bd**	Bd.	Bd.	Bd.	Bd.	**Bd.**
3	Boleszkowice	**2**	1	1	0	0	**1**
4	Choszczno	**7**	4	2	0	1	**1**
5	Dębno	**11**	4	5	0	2	**0**
6	Krzęcin	**1**	0	1	0	0	**1**

7	Lipiany	**3**	1	2	0	2	**1**
8	Myślibórz	**11**	2	2	0	7	**0**
9	Nowogródek Pomorski	**4**	0	3	1	0	**2**
10	Pełczyce	**5**	0	3	0	2	**2**
11	Przelewice	**Bd.**	Bd.	Bd.	Bd.	Bd.	**Bd.**
12	Recz	**3**	0	1	0	2	**0**
13	Trzcińsko-Zdrój	**2**	1	1	0	0	**0**
	SUMA OBIEKTÓW	**88**	**18**	**30**	**1**	**41**	**14**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z poszczególnych Gmin

Jak wynika z tabeli powyżej, jedynie gminy Barlinek, Dębno oraz Myślibórz, posiadają większą, w porównaniu do reszty gmin liczbę obiektów zapewniających nocleg turystom. Zdecydowanie ilość obiektów jest niewystarczająca do obsługi turystów zwiedzających rejon LGD. Istnieją istotne i wyraźne deficyty w infrastrukturze noclegowej, przez co nawet obszary atrakcyjne turystycznie nie posiadają zdolności do utrzymania turystów.

Poza usługami noclegowymi, kolejnym istotnym elementem dla turystów są usługi gastronomiczne które, jak wynika ze statystyk wykazanych w Tabeli 2.10, również nie zapewniają kompleksowej oferty odwiedzjącym.

Tabela 2.10 Zestawienie ilości obiektów gastronomicznych na terenie Gmin, 2013 r.

Lp.	Gmina	Restauracje	Bary	Bary typu Fast food	Inne
1	Barlinek	10	12	6	0
2	Bierzwnik	Bd.	Bd.	Bd.	Bd.
3	Boleszkowice	2	0	0	0
4	Choszczno	5	3	8	1
5	Dębno	4	8	0	2
6	Krzęcin	1	0	0	0
7	Lipiany	0	1	2	0
8	Myślibórz	7	13	6	0
9	Nowogródek Pomorski	1	1	1	1
10	Pełczyce	2	0	0	2
11	Przelewice	Bd.	0	0	0
12	Recz	0	2	1	0
13	Trzcińsko-Zdrój	2	2	1	0
	SUMA OBIEKTÓW	**32**	**44**	**25**	**4**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z poszczególnych Gmin

Zestawienie wyżej przedstawionych danych wskazuje, iż Gminy z obszaru LGD posiadają potencjał turystyczny, który ze względu na niewystarczającą infrastrukturę do obsługi turystów nie jest w pełni wykorzystywany.

W celu dokonania obiektywnej oceny rozwoju funkcji turystycznej na terenie objętym LGD, przeprowadzono również analizę atrakcyjności według poszczególnych gmin.

Zastosowano następujące wskaźniki (z wykorzystaniem danych statystycznych pochodzących z Banku Danych Regionalnych Głównego Urzędu Statystycznego oraz danych źródłowych dostarczonych bezpośrednio przez Gminy obszaru LGD):

- **Wskaźnik Schneidera** – miernik intensywności ruchu turystycznego, liczony jako liczba turystów korzystających z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania ogółem, przypadająca na 100 mieszkańców stałych
- **Wskaźnik Charvata** – liczony jako liczba udzielonych noclegów przypadających na przypadająca na 100 mieszkańców stałych
- **Wskaźnik Deferta** – funkcji turystycznej, liczony jako liczba turystów korzystających z noclegów przypadająca na 1 km^2 powierzchni całkowitej badanego obszaru. Pozwala on ocenić zatłoczenie (gęstość populacji/ruchu) badanego obszaru
- **Wskaźnik Beretje'a i Deferta –** miernik zagospodarowania turystycznego, liczony jako liczba miejsc noclegowych przypadająca na 100 mieszkańców stałych.[16]

Dla obszaru objętego LGD uzyskano wskaźniki przedstawione w Tabeli 2.11, które zestawiono z danymi dla województwa oraz kraju.

Tabela 2.11 Zestawienie danych oraz wskaźników atrakcyjnosci turystycznej Gmin LGD Lider Pojezierza, 2013 r.

Lp	Gmina	Miejsca noclegowe	Korzystający z noclegów	Udzielone noclegi	Wskaźniki			
					Schneidera	Charvata	Deferta	Baretje'a i Deferta
1	Barlinek	264,00	10 857,00	27 574,00	54,81	1,39	42,08	1,33
2	Bierzwnik	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
3	Boleszkowice	32,00	1 192,00	1 515,00	40,59	0,52	9,18	1,09
4	Choszczno	274,00	6 158,00	12 532,00	27,56	0,56	24,93	1,23
5	Dębno	241,00	230,00	0,00	1,10	0,00	0,72	1,15
6	Krzęcin	5,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,13
7	Lipiany	100,00	1 000,00	0,00	16,41	0,00	10,53	1,64
8	Myślibórz	196,00	7 660,00	12 718,00	37,21	0,62	23,35	0,95
9	Nowogródek Pomorski	26,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,77
10	Pełczyce	20,00	100,00	455,00	1,25	0,06	0,50	0,25
11	Przelewice	25,00	211,00	550,00	3,94	0,10	1,30	0,47
12	Recz	47,00	1 200,00	2 400,00	21,08	0,42	6,66	0,83
13	Trzcińsko-Zdrój	37,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,66
	SUMA/ ŚREDNIA DLA WSKAŹNIKÓW	**1 267,00**	**28 608,00**	**57 744,00**	**22,10**	**0,45**	**10,94**	**0,98**
	ŚREDNIA DLA WOJEWÓDZTWA	**119 886**	**2 090 100**	**11 221 400**	**121,5**	**652,6**	**91,3**	**7,0**
	ŚREDNIA DLA KRAJU		**23 401 100**	**62 959 500**	**60,8**	**163,5**	**74,8**	**1,8**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS oraz informacji źródłowych od Gmin, dane wojewódzkie i krajowe z Opracowania „Turystyka 2013".

[16] Por.: Adam R. Szromek, „Pomiar funkcji turystycznej obszarów za pomocą wskaźników funkcji turystycznej na przykładzie obszarów państw europejskich"

Analizując wskaźnik intensywności ruchu turystycznego - Schneidera, stwierdzić należy, iż na 100 mieszkańców stałych obszaru objętego LGD w 2013 roku przypadało 22,10 turystów korzystających z noclegów. Jest to dość niska wartość, jak na region, który mógłby oprzeć swój rozwój na funkcjach turystycznych. Województwo zachodniopomorskie zajmuje pierwsze miejsce w kraju pod kątem wielkości tego wskaźnika. Najwyższą wartość wskaźnik ten osiągnął w Barlinku oraz Boleszkowicach, gdzie na 100 mieszkańców przypadało 55 oraz 41 turystów. Najmniej turystów w odniesieniu do liczby mieszkańców przypadało na gminy Bierzwnik, Krzęcin, Nowogródek Pomorski, Recz oraz Trzcińsko-Zdrój. Niezbędne jest podjęcie kroków w celu zwiększenia ilości turystów korzystających z noclegów, chociażby poprzez udostępnienie większej ilości miejsc noclegowych, atrakcyjnych dla turystów z całej Polski ale również z zagranicy.

Wskaźnik Charvata kształtuje się na poziomie analogicznym do wskaźnika Schneidera, na 100 mieszkańców stałych obszaru objętego LGD w 2013 roku przypada 0,45 udzielonego noclegu. Jest to wartość bardzo niska, potwierdzająca tezę postawioną już przy analizie wskaźnika Schneidera. Na kształtowanie tego wskaźnika ma wpływ również infrastruktura noclegowa, która jest dostępna w ilości wystarczającej jedynie w kilku gminach.

Analiza wskaźnika Deferta, doprowadziła do wniosku, iż średnio na obszarze objętym LGD w roku 2013 było 10,94 turystów korzystających z noclegów przypadających na 1 km^2 obszaru. Potwierdza to wniosek o niewystarczającej ilości miejsc noclegowych ale również niewystarczającej promocji warolów obszaru LGD, która ma wpływ na przekonanie turysty do pozostania na tym obszarze przez dłuższy czs.

Wskaźnik Baretje'a i Deferta wyrażony liczbą miejsc noclegowych na 100 mieszkańców wyniósł 0,98, co jest wartością bardzo niską, biorąc pod uwagę fakt, iż w obszarach zorientowanych na rozwój turystyki powinien on mieścić się w przedziale od 2 do 5, zaś średnia dla województwa zachodniopomroskiego to 7. Podkreślic należy, iż województwo zachodniopomorskie, na tle kraju posiada jedne z najwyższych wskaźników związanych z potencjałem turystycznym oraz intensywnością ruchu turystycznego, ze względu na największy udział pasa nadmorskiego w budowaniu tego potencjału- zagospodarowanie w zakresie obiektów noclegowych i gastronomicznych na tym obszarze jest bardzo wysokie, jednak sezonowe. Kilkaset kilometrów na południe od pasa nadmorskiego wskaźniki te osiągają kontrastowo niskie wartości. Obszar LGD ma doskonałe warunki aby zatrzymać turystów jadących w kierunku nadmorskim na kilka dni aktywnego wypoczynku i zwiedzania, jednak ze względu na niewystarczającą infrastrukturę i promocję potencjał ten jest niewykorzystany.

Analiza wskaźnikowa atrakcyjnosci turystycznej obszaru objętego LGD doporwadziła do wniosku, iż teren ten jest niedostetecznie wyposażony w infrastrukturę noclegową, umożliającą pobyt turystów, co ma wpływ na kolejne wskaźniki związane z ilością turystów odwiedzających region. Jednocześnie istnieje niewystarczające wyposażenie w infrastrukturę gastronomiczną, co sprawia iż obszar ten traci na atrakcyjności.

PODSUMOWANIE

Baza turystyczna powinna stanowić wspólny potencjał obszaru oparty o bogate walory naturalne oraz unikatowe dziedzictwo kulturowe, istniejące szlaki turystyczne przebiegające przez całość obszaru. Obszar LGD charakteryzuje ogromne bogactwo przyrodnicze, krajobrazowe, kulturowe, dlatego też naturalnie, turytyka i rekreacja stają się istotną funkcją warunkującą rozwój - jak wynika z powyższych zestawień na obszrze LGD przeważają atrakcje turystyczne związane z aktywnym wypoczynkiem ale również rekreacją nad wodą. Pomimo potencjału do rozwoju turystyki, na obszarze wciąż występują deficyty infrastrukturalne, w głównej mierze dotyczące infrastruktury noclegowej i usług dla turystów, w tym gstronomii.

Zdecydowanej ekspozycji na cele turystyczne wymagają również jeziora, które są głównym walorem przyrodniczym i atrakcją turystyczną obszaru oraz niszczejący dorobek kulturowy obszaru wymagający głębokiej rewitalizacji.

Niska intensywność ruchu turystycznego wynika również z niewystarczającej promocji walorów przyrodniczych i krajobrazowych oraz dziedzictwa kulturowego obszaru i jednocześnie niewystarczająco rozwiniętej, niedostosowanej do potrzeb współczesnych turystów oferty turystycznej (sezonowość, brak pakietów turystycznych, niedobór produktów turystycznych).

2.5.1 Produkty lokalne

LGD „Lider Pojezierza" podjęła się realizacji wielu działań, których celem było wykreowanie produktu lokalnego dla obszaru. Działania zmierzające do jak najszerszego rozpropagowania produktów lokalnych i tradycyjnych spotykają się z dobrym odzewem ze strony lokalnej społeczności.

Dokonując analizy listy produktów tradycyjnych zamieszczonej na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi spośród 32 zapisanych w niej produktów pięć z nich można w sposób bezpośredni powiązać z obszarem oddziaływania Lokalnej Grupy Działania „Lider Pojezierza":

- choszczeńska strucla z makiem (Choszczno),
- miody przelewickie (Przelewice),
- miody z Lasu Świętej Marii (Bierzwnik),
- miody puszczy barlineckiej (Barlinek)
- miody Pojezierza Choszczeńskiego (Choszczno, teren LGD).

Jest to wynik dobry, oznaczający, iż 15% wszystkich produktów tradycyjnych województwa zachodniopomorskiego pochodzi z obszaru działania LGD, co potwierdza zauważalny wpływ tego obszaru na cały region.

Region oddziaływania LGD jest regionem kształtującej się tożsamości, łączącym w sobie różne tradycje, także kulinarne.

Znakomita większość Gmin z obszaru oddziaływania Lokalnej Grupy Działania posiada jednak w swojej ofercie inne produkty, aspirujące do rangi produktów lokalnych lub nawet regionalnych w przyszłości. Są to także produkty, które zostały zauważone w regionalnych i lokalnych konkursach na potrawy tradycyjne. Lokalna Grupa Działania powinna wspierać promocję tych produktów tak, by w możliwie krótkim okresie czasu zostały dopisane do listy produktów tradycyjnych regionu Pomorza Zachodniego.

Gmina Boleszkowice, jako produkt lokalny wypromuje następujące produkty lokalne: chleby z Gudzisza, ogórki ze studni, smalczyk z Gudzisza oraz pasztet razowy. Są to produkty kulinarne bardzo wysokiej jakości, charakteryzujące się wyśmienitym smakiem i wytwarzane w oparciu o tradycyjne, doskonałe receptury wykorzystujące naturalne surowce lokalne.
Gmina Dębno zamierza promować ciasteczka żołędziowe, które stały się już oficjalnym podarunkiem upominkowym Gminy. Są to kruche ciastka w formie liści dębu. Cechą charakterystyczną wypieku jest użycie mąki żołędziowej o dużej zawartości cennych składników mineralnych. Mąka żołędziowa pochodzi z dębów rosnących w lasach gminy Dębno. Nazwa produktu oraz kształt oczywiście nawiązują do nazwy miasta. Miód, będący składnikiem wypieku, także pochodzi z dębnowskiej pasieki.
Gmina Pełczyce pragnie bardzo mocno zaznaczyć swoją obecność na mapie produktów regionalnych promując następujące produkty lokalne: likier z tataraku, dżem jabłkowo – tatarakowy, dżem truskawkowo – tatarakowy, miód z mniszka lekarskiego, nalewkę z mniszka lekarskiego, pierogi z soczewicy zielonej, kiszkę ziemniaczaną, chleb ziołowy na liściach tataraku, nalewkę z pigwy Babci Balbinki oraz bogracz Kopystek. Produkty powyższe wytwarzane są w oparciu o tradycyjne przepisy z lokalnych surowców. Część z nich wykorzystuje naturalne bogactwo Pełczyc, jakim jest tatarak, stanowiący element lokalnej tradycji gastronomicznej i cieszący się uznaniem ze strony pasjonatów tradycyjnej, zdrowej żywności.
Gmina Przelewice zamierza promować następujace produkty lokalne: miody przelewickie Ewy i Olgierda Kustosz (produkt wpisany na listę produktów tradycyjnych Ministerstwa)oraz Wyroby wędliniarskie Ireneusza Junga, smalec przelewicki i rolada z dzikiej kaczki Bożeny Fiszer. Dwa ostatnie produkty zostały umieszczone w opracowaniu z 2009 r. pt. „Produkty Regionalne Województwa Zachodniopomorskiego", wydanym przez ZODR w Barzkowicach.

Mapa 2.2 Produkty regionalne i lokalne na obszarze Lokalnej Grupy Działania

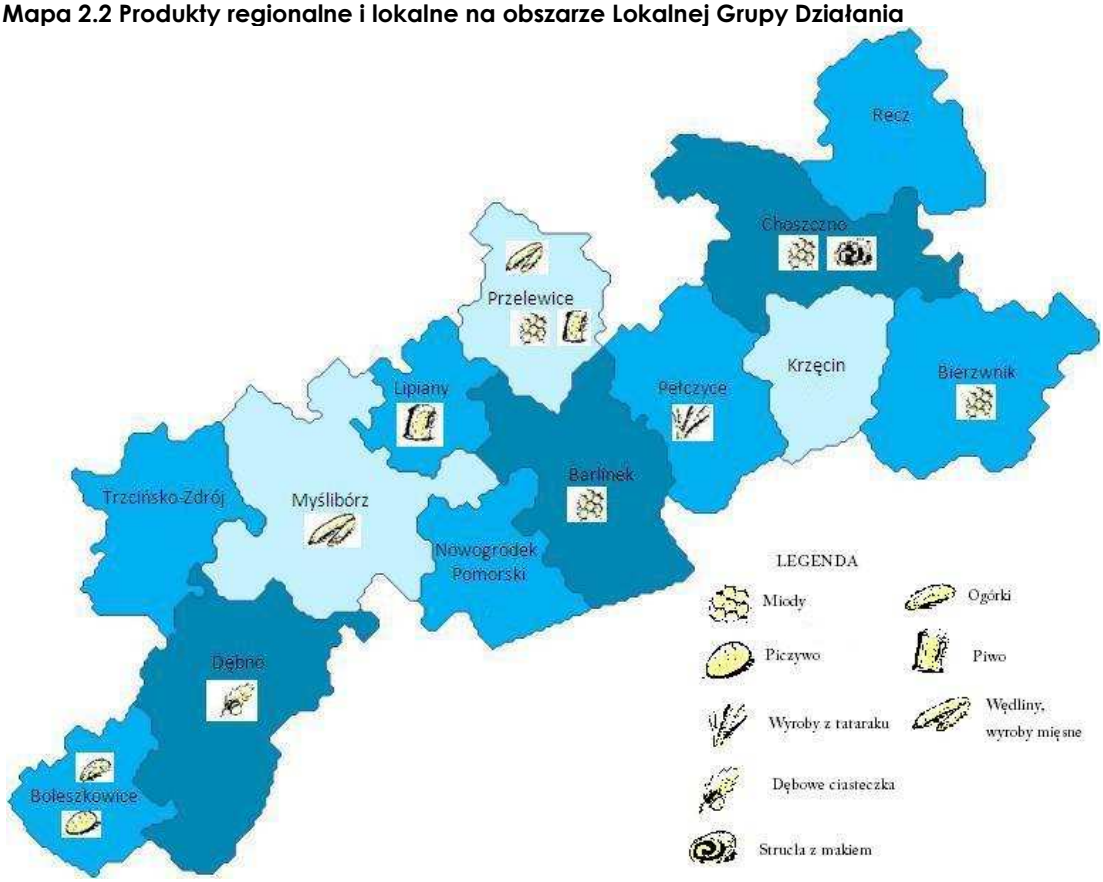

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji otrzymanych z Gmin

2.5.2 Cykliczne imprezy turystyczne

Ważnym elementem tworzenia się oferty turystycznej gmin i pośrednio całego obszaru oddziaływania Lokalnej Grupy Działania jest wykreowanie imprez turystyczno – sportowych, które wpiszą się na stałe w kalendarz wydarzeń regionalnych czy nawet krajowych, gwarantując tym samym napływ turystów, pasjonatów, sportowców czy innych uczestników wymienionych wydarzeń.

Analizując kalendarze poszczególnych gmin wchodzących w skład Lokalnej Grupy Działania można wskazać już istniejące imprezy, które są lub mają potencjał by stać się takimi właśnie inicjatywami wzmacniającymi rozwój całego obszaru i podnoszącymi jego znaczenie na mapie Pomorza Zachodniego i Polski.

Imprezy o charakterze historycznym

- **3 Dni na Cysterskim szlaku (Bierzwnik)** - to wydarzenie, którego ideą jest zachowanie i dążenie do przetrwania tradycji klasztorów cysterskich działających w przeszłości. Ma ono charakter otwarty, a w jego ramach odbywają się również Międzynarodowe Targi Wyrobów Klasztornych, pokazy walk i obyczajów rycerzy, warsztaty rękodzielnicze i artystyczne, bieg o puchar Opata, koncerty muzyczne, pokazy filmów oraz zwiedzanie obiektów cysterskich w Gminie Bierzwnik. Wydarzenie odbywa się w wakacje (lipiec lub sierpień).

- **Turniej Rycerski w Chwarszczanach (Boleszkowice)** – turniej rycerski uznawany za jeden z ważniejszych w Polsce, skupiający uwagę pasjonatów rycerstwa z całej Polski. Razem z turniejem odbywają się pokazy rzemiosła tradycyjnego, kiermasze, zawody „plebejskie" oraz inne atrakcje urozmaicające to ciekawe wydarzenie. Impreza odbywa się w wakacje (lipiec lub sierpień).
- **„Piknik Militarny" z okazji Święta Wojska Polskiego (Choszczno)** – piknik połączony z festynem w militarnych klimatach, który, z roku na rok, ściąga coraz większą liczbę osób w tym również spoza regionu. Piknik wzbogacają liczne atrakcje dodatkowe: pokazy, zawody, występy artystyczne. Wydarzenie odbywa się w miesiącu sierpniu.

Imprezy o charakterze kultularnym - artystycznym

- **Konkurs Palm i Pisanek Wielkanocnych (Nowogródek Pomorski)** – ważna impreza kulturalna o zasięgu ponadgminnym realizowana już od wielu lat, która dla Gminy jest elementem tradycji i promocji kultury lokalnej. Na konkurs zgłaszają się coraz chętniej także uczestnicy spoza gminy. Wydarzenie odbywa się w okresie przedświątecznym Świąt Wielkiej Nocy zgodnie z kalendarzem.
- **Krzęcińskie Święto Wiatraka (Krzęcin)** – coroczna impreza sportowo – turystyczno – kulturalno – rekreacyjna, będąca obchodami Dnia Krzęcina w nowoczesnej, szerszej formule. Święto Wiatraka staje się coraz ważniejszym wydarzeniem na mapie imprez powiatu i regionu i przyciąga rokrocznie coraz więcej osób ze względu na towarzyszące mu atrakcje i wydarzenia. Wydarzenie odbywa się w miesiącu czerwcu.
- **Odpustowa biesiada na rynku (Lipiany)** – największe wydarzenie społeczno – kulturalne w gminie, charakteryzujące się tradycyjnym podejściem i regionalnym zasięgiem. Z roku na rok, ta cykliczna impreza, cieszy się coraz większą popularnością i staje stałym elementem kalendarza wydarzeń turystycznych na obszarze oddziaływania Lokalnej Grupy Działania. Wydarzenie odbywa się w miesiącu sierpniu.
- **Floriańskie Obertasy (Nowogródek Pomorski)** – cykliczna impreza realizowana w ramach Regionalnych Spotkań Zespołów Artystycznych OSP, mająca duże znaczenie dla gminy Nowogródek Pomorski i ciesząca się coraz większym prestiżem w regionie i uznaniem uczestników. Impreza odbywa się w wakacje (lipiec lub sierpień).
- **Cztery Pory Ogrodu (Przelewice)** - cykliczna impreza kulturalna realizowana w ogrodzie dendrologicznym w Przelewicach. Jest to cykl koncertów odbywających się zawsze w określonej tematyce. Koncerty uznawane są za wysokiej klasy przeżycie artystyczne i cieszą się rosnącą popularnością. Koncerty odbywają się kilka razy w roku – zgodnie z cyklem pór roku.
- **Festiwal muzyki dawnej (Recz)** – impreza o charakterze kulturalnym odbywająca się w okresie wakacyjnym. Podczas kliku dni trwającykoncerty zaproszonych zespołów artystycznych, śpiewających i grających muzykę tradycyjną. Wydarzenie gromadzi fascynatów muzyki dawnej z regionu i Polski. Festiwal organizowany jest na początku wakacji (czerwiec – lipiec).
- **Spotkanie Młodych Autorów i Kompozytorów SMAK (Myślibórz)** - Impreza odbywająca się z udziałem młodych adeptów różnych gatunków piosenki, autorów, kompozytorów i wykonawców. W trakcie spotkań uznani kompozytorzy i artyści prowadzą warsztaty dla uczestników, którzy mogą pod okiem gwizdy polskiej estrady dopracować swoje utwory, by podczas koncertów konkursowych

przedstawić je zgromadzonej publiczności. Laureaci SMAK-u otrzymują Szczeble do Kariery dla najlepszego kompozytora, najlepszego autora tekstów i najlepszego wykonawcy.

- **Festiwal Małych Form Teatralnych i Kabaretowych** - Festiwal to przede wszystkim wielkie święto teatru i kabaretu odbywające się w plenerze. Do udziału w festiwalu zapraszane są teatry uliczne, nierzadko grupy awangardowe. Dużą popularnością wśród dzieci i młodzieży cieszą się występy klaunów i szczudlarzy. Podczas festiwalu przewidziane są imprezy towarzyszące tj. festyny, kiermasze, koncerty zespołów atrakcje dla dzieci oraz inne formy rozrywkowe.

Imprezy o charakterze sportowym

- **Wielka Siódemka Barlinecka (Barlinek)** – Barlinek uznany został za stolicę nordic walkingu i w związku z tym kontynuowanie tej wizji jest jak najbardziej pożądanym kierunkiem rozwoju Gminy. Wielka Siódemka Barlinecka to najważniejsze wydarzenie wśród pasjonatów nordic walkingu w Polsce. Wydarzenie odbywa się we wrześniu.
- **Choszczeński Maraton Rowerowy „Pętla Drawska"(Choszczno)** – cykliczna impreza kolarska, w której udział biorą zawodnicy i widzowie nie tylko z regionu, ale z całej Polski. W 2015r odbędzie się dziesiąta edycja maratonu. Imprezie o takiej skali towarzyszą inne wydarzenia okolicznościowe podnoszące jej atrakcyjność nie tylko dla zawodników. Maraton odbywa się w czerwcu.
- **Maraton Dębno (Dębno)** – cykliczna impreza sportowa z ugruntowaną tradycją (pierwszy maraton odbył się w 1966 roku) ciesząca się uznaniem uczestników. Maraton Dębno jest najstarszym i jednym z najszybszych biegów maratońskich w Polsce. Odbywa się w maju.
- **Spartakiada Sportowa „Krok bliżej Paraolimpiady" (Krzęcin)** - w tej integracyjnej imprezie o charakterze sportowym i zasięgu regionalnym rokrocznie biorą udział osoby niepełnosprawne z ośrodków integracyjnych z całego województwa zachodniopomorskiego. Wydarzenie te jest ważnym spotkaniem dla środowisk związanych z osobami niepełnosprawnymi i integracją społeczną, i cieszy się rosnącą popularnością i uznaniem. Spartakiada odbywa się w czerwcu.
- **Regaty o Puchar Leonida Teligi (Myślibórz)** – organizowane od przeszło czterdziestu lat regaty żeglarskie cieszące się uznaniem w regionie i kraju. Udział w nich biorą najlepsze załogi żeglarskie z całej Polski. Przyciągają liczną grupę zarówno zawodników, jak i kibiców. Regaty maja miejsce na początku wakacji – w miesiącach czerwiec – lipiec.
- **Motorowodne Mistrzostwa Europy i Świata (Myślibórz)** - zawody sportowe o znaczeniu europejskim, również z udziałem uczestników spoza krajów europejskich, które są jednymi z ważniejszych wydarzeń sportowych w regionie. Mistrzostwa odbywają się w czerwcu.
- **Puchar Polski w klasie OMEGA – regaty centralne (Myślibórz)** – regaty liczące się w punktacji do Pucharu Polski, stanowiące bardzo ważne wydarzenie sportowe dla żeglarzy w Polsce. Ich organizacja buduje prestiżowe znaczenie Myśliborza na mapie żeglarskich rozgrywek pucharowych w Polsce. Reagty odbywają się w sezonie żeglarskim (okres wakacji), zgodnie z kalendarzem regat o Puchar Polski na dany rok kalendarzowy.

- **Bieg Bursztynowy (Pełczyce)** – cykliczna impreza sportowa, która osiągnęła już poziom wydarzenia regionalnego i przyciąga uczestników i kibiców spoza gminy Pełczyce. Cieszy się dużym zainteresowaniem i uznaniem zarówno miejscowej społeczności, jak i osób spoza gminy. Wydarzenie ma miejsce w miesiącu maj.
- **Maraton Pływacki (Pełczyce)** – coroczne zawody sportowe o znaczeniu ponadregionalnym, w których udział biorą zawodnicy z całej Polski. Impreza na stałe wpisała się w kalendarz imprez obszaru Lokalnej Grupy Działania i przyciąga coraz większe zainteresowanie osób traktujących pływanie, jako styl życia. Maraton organizowany jest w miesiącu sierpniu.
- **Mila Myśliborska (Myślibórz)-** Biegi uliczne dla dzieci i dorosłych z Polski i z zagranicy, których celem jest popularyzacja biegania jako najprostszej formy rekreacji ruchowej, propagowanie zdrowego trybu życia wśród lokalnej społeczności oraz promocja miasta.
- **Regaty o Puchar Leonida Teligi (Myślibórz)** - Regaty rozgrywane są na pięknie położonym Jeziorze Myśliborskim w różnych klasach np. Optimist gr A i B. Organizatorem zawodów jest Międzyszkolny Klub Sportowy SZKUNER urzędujący na terenie przystani żeglarskiej SZKUNER.

Imprezy o charakterze rekreacyjnym

- **Myśliborskie Dni Karpiowe (Myślibórz)** – zawody wędkarskie o znaczeniu ponadregionalnym połączone z wydarzeniami kulturalnymi i rekreacyjnymi. Dni cieszą się niesłabnącą popularnością zarówno pośród uczestników z obszaru oddziaływania Lokalnej Grupy Działania, jak i spoza niego. Dni odbywają się w miesiącu czerwcu.
- **Święto Tataraku (Pełczyce)** – jedna z ważniejszych imprez cyklicznych Gminy Pełczyce podkreślająca jej związek z tatarakiem – miejscowym specjałem wykorzystywanym w wielu produktach lokalnych i regionalnych. Z roku na rok święto cieszy się coraz większą popularnością w regionie i poza nim przyciągając liczną grupę uczestników i obserwatorów. Święto Tataraku odbywa się w miesiącu sierpniu.
- **Przelewickie Dni Folwarku (Przelewice)** – największa i najbardziej znana impreza plenerowa w gminie Przelewice łącząca w sobie elementy turystyczne – sportowe i kulturalne. Z każdym rokiem Dni Folwarku zyskują coraz większą popularność i stają się coraz bardziej wyczekiwaną imprezą na mapie tego typu wydarzeń nie tylko lokalnie, lecz również regionalnie. Dni odbywają się zgodnie z harmonogramem imprez gminy w okolicach kwietnia i maja.
- **Polsko niemiecki festiwal kultury i sportu – Europa bez granic (Trzcińsko – Zdrój)** – coroczna impreza kulturalno – sportowa o charakterze masowym, także z udziałem gości spoza granic kraju (głównie z Niemiec). Festiwal ma już wypracowaną pozycję i markę na mapie regionu i cieszy się rosnącym zainteresowaniem uczestników. Wydarzenie ma miejsce w ostatni weekend maja.
- **Letnia Biesiada Pełczycka** - największa i najbardziej znana dwudniowa impreza organizowana w czerwcu na Stadionie Miejskim w Pełczycach. Co roku na murawie rozstawia się wesołe miasteczko, liczne dmuchawce, stoiska i szereg innych atrakcji ,zarówno dla najmłodszych, jak i starszych. Osoby lubiące sport mogą brać udział w rozgrywkach piłki plażowej oraz w regatach żeglarskich.

Podczas imprezy odbywają się koncerty gwiazd świata muzyki oraz liczne występy artystyczne.

- **Dożynki Gminne w Pełczycach** to impreza plenerowa organizowana we wrześniu nad Jeziorem Panieńskim. Dla mieszkańców i gości przygotowane są liczne stoiska rzemieślnicze, gastronomiczne, jak również stoiska z zabawkami. Na scenie prezentują się zespoły lokalne i zaproszeni goście. W czasie występów, co roku odbywa się konkurs na najładniejszy wieniec dożynkowy. Święto Plonów zrzesza rolników mieszkających w Gminie Pełczyce.

PODSUMOWANIE

Na obszarze oddziaływania Lokalnej Grupy Działania występują produkty regionalne. Należy podjąć działania zmierzające do wprowadzenia nowych prodkutków lokalnych na listę produktów regionalnych.

Obszar oddziaływania LGD posiada bogaty kalendarz imprez i wydarzeń, które stanowią lub stanowić mogą ważny element oferty turystycznej Pojezierza Myśliborskiego.

3 Uwarunkowania społeczne obszaru

3.1 Potencjał demograficzny

Obszar LGD Lider Pojezierza zamieszkuje ogółem 129 463 osoby, co prezentuje Tabela 3.1. Mieszkańcy obszarów wiejskich stanowią 48% ogółu ludności trzynastu gmin objętych LSR. Ludność miejska skoncentrowana jest w czterech ośrodkach: Barlinku, Choszcznie, Dębnie i Myśliborzu. Zgodnie z definicją zawartą w PROW 2014 – 2020 w odniesieniu do działania LEADER, cały **obszar LGD Lider Pojezierza kwalifikuje się do obszarów wiejskich**[17].

Tabela 3.1 Liczba ludności wiejskiej i miejskiej w gminach objętych LSR, 2013 r.

Lp.	Gmina	Typ gminy	Liczba ludności		
			wiejskiej	miejskiej	ogółem
1	Barlinek	MW	5 547	14 263	19 810
2	Bierzwnik	W	4 828	-	4 828
3	Boleszkowice	W	2 937	-	2 937
4	Choszczno	MW	6 624	15 716	22 340
5	Dębno	MW	6 932	14 043	20 975
6	Krzęcin	W	3 831	-	3 831
7	Lipiany	MW	2 008	4 085	6 093
8	Myślibórz	MW	8 970	11 614	20 584
9	Nowogródek Pomorski	W	3 392	-	3 392
10	Pełczyce	MW	5 348	2 653	8 001
11	Przelewice	W	5 351	-	5 351
12	Recz	MW	2 716	2 977	5 693
13	Trzcińsko-Zdrój	MW	3 168	2 460	5 628
Ogółem		**-**	**61 652**	**67 811**	**129 463**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

[17] Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020, str. 591.

Proporcja liczebności kobiet i mężczyzn jest bardzo wyrównana – kolejno 50,33% i 49,67%. Współczynnik feminizacji[18] obszaru LGD wynosi 101,3 i jest o ponad 5 punktów procentowych niższy, niż w populacji Polski (106,6) oraz o 4 punkty procentowe niższy od wartości dla regionu Pomorza Zachodniego (105,4).

Wykres 3.1 Porównanie wskaźnika feminizacji – obszar LGD a region i kraj, 2013 r.

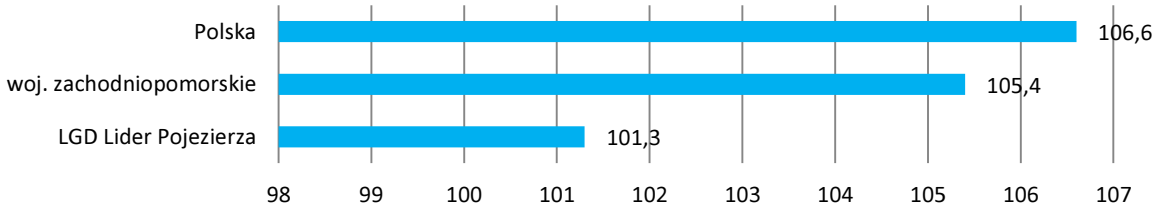

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W porównaniu do roku 2007 (początek ubiegłej perspektywy finansowej PROW) liczba ludności obszaru LGD nieznacznie się zwiększyła – o 0,6% (806 osób). Nie oznacza to jednak tendencji wzrostowej w tym zakresie. W roku 2011 miał miejsce Narodowy Spis Powszechny, który wykazał faktyczną liczbę mieszkańców. Dane z pozostałych lat są danymi szacunkowymi. Tendencję spadkową obrazuje porównanie roku 2010 i 2013, dzięki któremu obserwujemy spadek liczby ludności o 1 312 (1%). Na Wykresie 3.2 przedstawiono dynamikę liczby mieszkańców w podziale na płeć w kolejnych latach 2007-2013.

Wykres 3.2 Liczba ludności obszaru LGD Lider Pojezierza w kolejnych latach 2007-2013

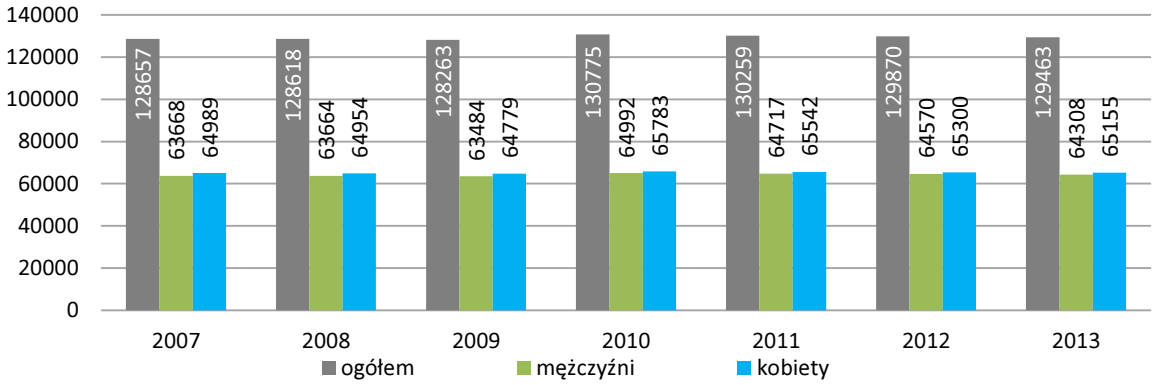

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Strukturę wieku i płci ludności obszaru LGD prezentuje poniższa piramida wieku.

[18] Iloraz liczby kobiet i mężczyzn pomnożony przez 100. Współczynnik feminizacji określa, ile kobiet w danym społeczeństwie przypada na określoną liczbę mężczyzn.

Wykres 3.3 Piramida wieku mieszkańców obszaru LGD Lider Pojezierza, 2013 r.

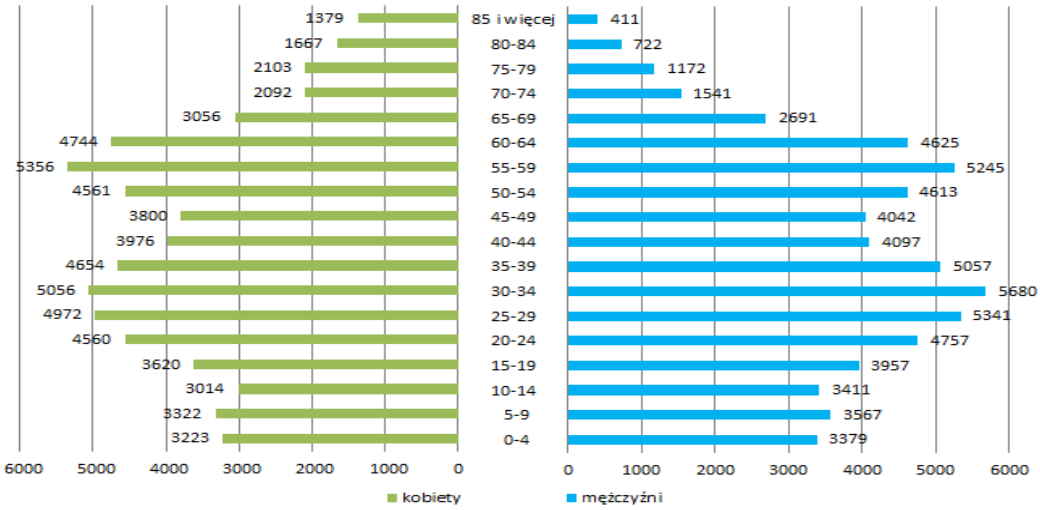

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.1.1 Przyrost naturalny

Podobnie, jak w reszcie kraju, na obszarze LGD zauważalny jest znaczny spadek przyrostu naturalnego[19]. W roku 2007 wskaźnik ten wynosił 1,59 i był dwukrotnie wyższy, niż wartość dla województwa zachodniopomorskiego. Według danych za rok 2013 przyrost naturalny ma wartość ujemną (-0,7). Ze względu na niską liczebność populacji poszczególnych gmin LGD, nie przedstawiono danych cząstkowych. Wskaźnik przyrostu naturalnego w gminach jest w kolejnych latach bardzo zmienny i przedstawienie porównania stanu z 2007 i 2013 roku może zafałszowywać obraz rzeczywisty. Dlatego odstąpiono od przedstawienia danych dla poszczególnych gmin i ujęto wartość przyrostu naturalnego ogółem – dla całego obszaru LGD.

W Tabeli 3.2 zaprezentowano porównanie wartości przyrostu naturalnego w Polsce, woj. zachodniopomorskim i na obszarze LGD Lider Pojezierza (zbiorczo) w latach 2007 i 2013.

Tabela 3.2 Porównanie wskaźnika przyrostu naturalnego, lata 2007 i 2013

Lp.	OBSZAR	rok 2007	rok 2013	spadek od roku 2007 do 2013
1	LGD Lider Pojezierza	1,6	-0,7	-2,3
2	woj. zachodniopomorskie	0,8	-0,9	-1,7
3	Polska	0,3	-0,5	-0,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.1.2 Starzenie się społeczeństwa

Konsekwencją coraz mniejszej liczby urodzeń jest tzw. starzenie się społeczeństwa. Istotnym czynnikiem oddziałującym na taki stan rzeczy jest także postęp cywilizacyjny skutkujący

[19] Różnica liczby urodzeń żywych i zgonów w danym roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców.

zwiększeniem średniej długości życia. W wyniku powyższych, zagrożona jest zastępowalność pokoleń.

Wykres 3.4 Dynamika odsetka ludności obszaru LGD Lider Pojezierza w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym, lata 2007-2013

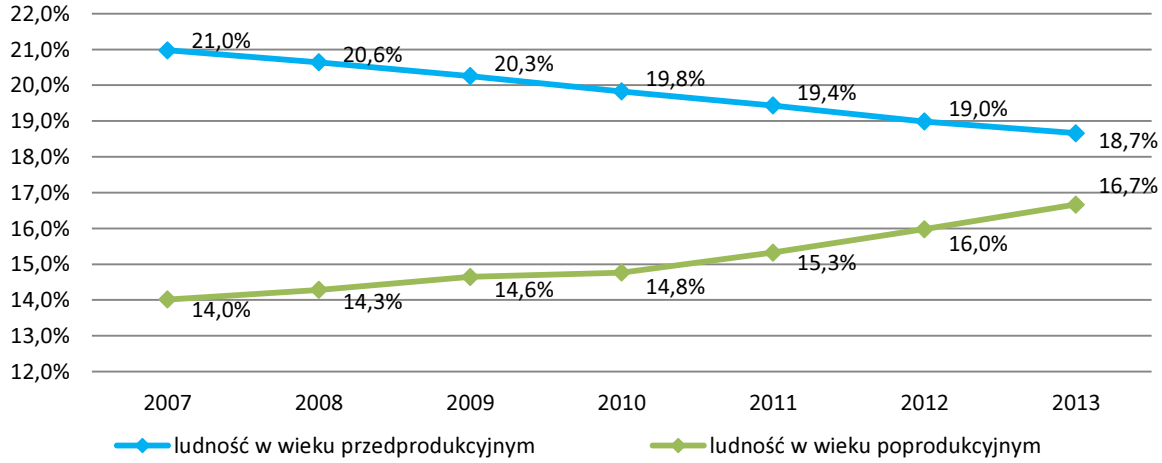

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Analizując dynamikę odsetka mieszkańców w poszczególnych grupach wiekowych, można zauważyć trend polegający na proporcjonalnym spadku liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i wzrostu liczby ludności w wieku poprodukcyjnym. To zjawisko ma zasięg ogólnopolski, jednak w skali kraju oraz województwa obserwujemy dalszy jego etap. Pod koniec roku 2013 na obszarze LGD Lider Pojezierza liczba osób w wieku przedprodukcyjnym ciągle była większa od liczby osób w wieku poprodukcyjnym – 18,7% do 16,7%. W Polsce stosunek ten wynosił 18,2% do 18,4%, a w województwie zachodniopomorskim 17,7% do 17,9%.

Analiza danych statystycznych wskazuje na nieuchronność dalszego pogłębiania się tej tendencji w następnych latach. Zjawisko to ma niebagatelne znaczenie zarówno dla sfery gospodarczej (kurczenie się bazy podatkowej), jak i poszczególnych obszarów sfery społecznej, zwłaszcza dla ochrony zdrowia, oświaty i pomocy społecznej.

Proporcję liczby ludności w wieku produkcyjnym wobec pozostałych dwóch grup w poszczególnych gminach LGD Lider Pojezierza przedstawiono w Tabeli 3.3. Odsetek osób w wieku aktywności zawodowej waha się od 63,2% w gminie Trzcińsko-Zdrój do 66,1% w gminach Krzęcin i Boleszkowice. Najwyższy procent ludności w wieku przedprodukcyjnym odnotowano w Nowogródku Pomorskim (20,7%), a najniższy w Myśliborzu (17,6%). Z kolei najwięcej osób w wieku poprodukcyjnym jest w Lipianach i Bierzwniku (po 17,9%). Gminą o najniższym odsetku ludności z tej grupy wiekowej jest Nowogródek Pomorski (13,5%).

Tabela 3.3 Struktura wieku ludności pod względem zdolności do pracy, 2013 r.

Lp.	Gmina	Ludność ogółem	Ludność w wieku przedprodukcyjnym		Ludność w wieku produkcyjnym		Ludność w wieku poprodukcyjnym	
			Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
1	Barlinek	19 810	3 709	18,7%	12 792	64,6%	3 309	16,7%
2	Bierzwnik	4 828	878	18,2%	3 085	63,9%	865	17,9%
3	Boleszkowice	2 937	552	18,8%	1 940	66,1%	445	15,2%
4	Choszczno	22 340	4 107	18,4%	14 459	64,7%	3 774	16,9%
5	Dębno	20 975	4 021	19,2%	13 499	64,4%	3 455	16,5%
6	Krzęcin	3 831	698	18,2%	2 534	66,1%	599	15,6%
7	Lipiany	6 093	1 079	17,7%	3 922	64,4%	1 092	17,9%
8	Myślibórz	20 584	3 620	17,6%	13 304	64,6%	3 660	17,8%
9	Nowogródek Pomorski	3 392	703	20,7%	2 230	65,7%	459	13,5%
10	Pełczyce	8 001	1 611	20,1%	5 178	64,7%	1 212	15,1%
11	Przelewice	5 351	1 015	19,0%	3 503	65,5%	833	15,6%
12	Recz	5 693	1 080	19,0%	3 722	65,4%	891	15,7%
13	Trzcińsko-Zdrój	5 628	1 086	19,3%	3 558	63,2%	984	17,5%
Ogółem		**129 463**	**24 159**	**18,7%**	**83 726**	**64,7%**	**21 578**	**16,7%**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.1.3 Migracje wewnętrzne i zagraniczne

Poza liczbą urodzeń i zgonów na liczbę ludności danego obszaru ma wpływ także migracja obywateli wewnątrz kraju oraz zagranicę. W gminach tworzących LGD można odnotować ujemne saldo migracji wewnętrznych oscylujące wokół 3 w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców. Odpływ ludności można wyjaśnić specyfiką obszaru – gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Do jego najważniejszych powodów należy zaliczyć motywację zarobkową oraz edukacyjną. Zadaniem wymagającym interwencji jest przekonanie młodzieży wyjeżdżającej na studia, do powrotu do rodzinnych miejscowości po ich ukończeniu. Rozwój gospodarczy regionu i wynikające z niego tworzenie nowych miejsc pracy przyczyni się także do zmniejszenia odpływu ludności w celach zarobkowych.

Wykres 3.5 Wartość salda migracji wewnętrznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, lata 2007-2013

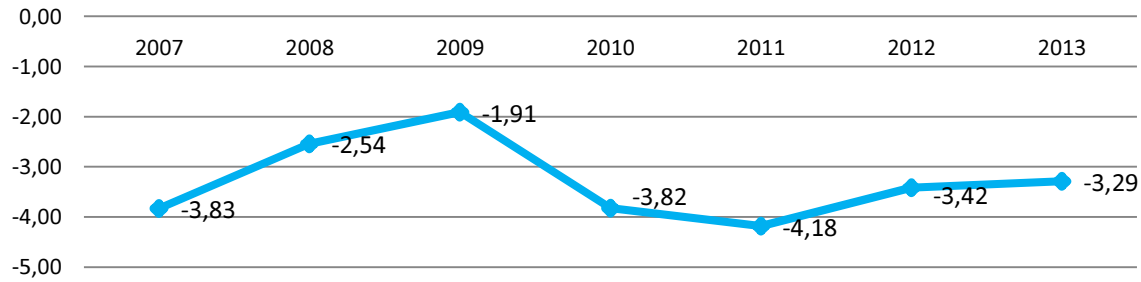

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Tabela 3.4 Nominalna wartość salda migracji wewnętrznych w poszczególnych gminach LGD, lata 2007-2013

Lp.	Gmina	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Barlinek	-91	-29	-57	-86	-47	-58	-51
2	Bierzwnik	-16	-23	8	6	-35	-19	-5
3	Boleszkowice	18	-4	24	-1	4	-4	8
4	Choszczno	-115	-29	-49	-143	-115	-107	-112
5	Dębno	-82	-15	-7	-91	-121	-70	-62
6	Krzęcin	-32	-19	-16	3	-17	-26	-22
7	Lipiany	6	-27	-42	-63	-26	-2	-59
8	Myślibórz	-23	-42	1	-50	-91	-18	-35
9	Nowogródek Pomorski	24	-23	-10	5	-5	0	-16
10	Pełczyce	-70	-50	-51	0	-22	-78	-32
11	Przelewice	-51	-11	-16	-47	-23	-14	-12
12	Recz	-39	-31	-24	-18	-42	-47	-19
13	Trzcińsko-Zdrój	-22	-24	-6	-15	-5	-1	-9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Wskaźnik salda migracji[20] zagranicznych jest znacznie korzystniejszy, niż w przypadku migracji wewnętrznych. Aby móc dokonać oceny, porównano wartości wskaźnika obliczone dla obszaru LGD, ogółem dla województwa zachodniopomorskiego oraz dla kraju.

Tabela 3.5 Porównanie wartości salda migracji zagranicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, lata 2007-2013

Lp.	Obszar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	LGD Lider Pojezierza	0,12	0,05	-0,01	0,11	-0,01	-0,09	-0,12
2	woj. zachodniopomorskie	-0,13	-0,16	0,09	0,10	0,07	0,12	-0,22
3	Polska	-0,54	-0,39	-0,03	-0,05	-0,11	-0,17	-0,52

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Interpretując uzyskane wyniki należy zwrócić uwagę na wielkość zjawiska, jakim jest opuszczanie kraju bez wymeldowania się – emigracja nierejestrowana. Jest to szczególnie istotne w kontekście położenia geopolitycznego Pomorza Zachodniego. Mieszkańcy gmin tworzących LGD, ze względu na bliskość polsko-niemieckiej granicy, często podejmują pracę zagranicą wracając do kraju jedynie na weekendy lub dni świąteczne. Zjawisko to hamuje rozwój gospodarczy gmin (odpływ kapitału ludzkiego).

3.1.4 Struktura wykształcenia

Struktura wykształcenia ludności jest określana w wyniku badań prowadzonych w ramach Narodowych Spisów Powszechnych. Ostatni miał miejsce w 2011 roku. Dane dostępne w statystyce publicznej (GUS) są agregowane na poziomie powiatów (NTS-4). W związku z powyższym na potrzeby niniejszej LSR skorzystano z danych dla powiatów, w skład których wchodzą gminy należące do LGD Lider Pojezierza. Są to: Bierzwnik, Choszczno,

[20] Różnica liczby zameldowanych i wymeldowanych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców danego obszaru.

Krzęcin, Pełczyce, Recz – **powiat choszczeński**; Barlinek, Boleszkowice, Dębno, Myślibórz, Nowogródek Pomorski – **powiat myśliborski**; Lipiany i Przelewice – **powiat pyrzycki**; Trzcińsko-Zdrój – **powiat gryfiński.**

Wykres 3.6 Struktura wykształcenia mieszkańców powiatów, do których należą gminy objęte Lokalną Strategią Rozwoju LGD Lider Pojezierza* w porównaniu do regionu i kraju, 2011 r.

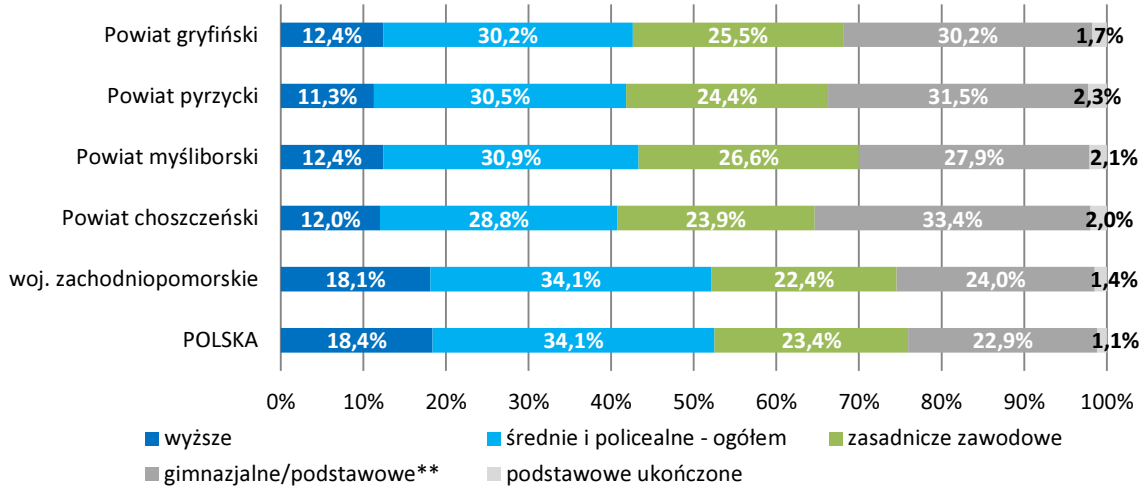

Dane dotyczą ludności w wieku powyżej progu aktywności zawodowej – 15 lat i więcej.

***Dane o liczebności osób z wykształceniem gimnazjalnym (wprowadzonym reformą oświaty z roku 1999) i podstawowym przedstawiono zbiorczo.*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Narodowego Spisu Powszechnego 2011

Porównanie przedstawione na Wykresie 3. 6 pokazuje, że struktura wykształcenia populacji kraju oraz województwa różni się od struktury obszaru LGD. Należy przypomnieć, że LGD obejmuje obszary wiejskie, na których niższy odsetek osób z wykształceniem średnim, policealnym i wyższym wynika z kwestii opisanych w podpunkcie poświęconym migracjom. Mieszkańcy wsi i małych miasteczek wyjeżdżają do dużych ośrodków miejskich w celu zdobycia wykształcenia. Wielu z nich nie wraca do swoich rodzinnych miejscowości z powodu niedopasowania tamtejszej oferty pracy do ich kwalifikacji. Z drugiej strony część mieszkańców nie decyduje się na studia właśnie ze względu na konieczność dojazdów lub przeprowadzki do miasta uniwersyteckiego, bo wiąże się ze znaczącymi wydatkami dla budżetu domowego.

Wykres 3.7 Struktura wykształcenia poszczególnych grup wiekowych mieszkańców powiatów, do których należą gminy objęte Lokalną Strategią Rozwoju LGD Lider Pojezierza, 2011 r.

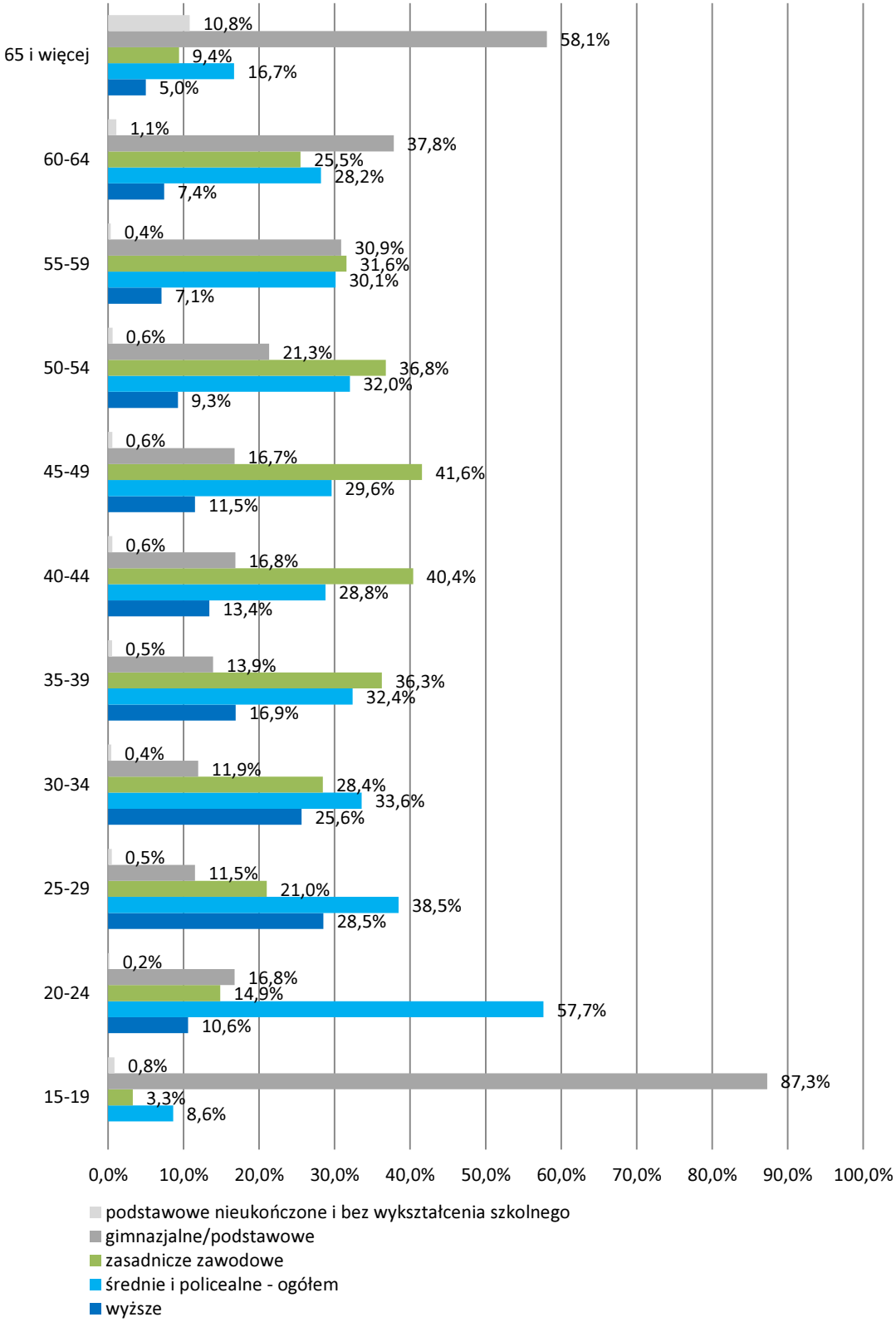

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Na Wykresie 3.7 przedstawiono strukturę wykształcenia w poszczególnych grupach wiekowych. Należy zauważyć, że zdecydowana większość osób w wieku 15-24 to uczniowie lub studenci i status ich wykształcenia będzie ulegał zmianie.

Z przedstawionej statystyki wyłania się kilka prawidłowości:

1. Odsetek osób z wykształceniem wyższym jest największy w grupie wiekowej 25-29, w każdym kolejnym przedziale wiekowym (30+) jest on coraz mniejszy.
2. W grupach wieku aktywności zawodowej (15-64) procent osób z wykształceniem niepełnym podstawowym lub bez wykształcenia jest bardzo niski (do 1,1%). Odsetek ten wzrasta lawinowo w grupie 65+. Należy pamiętać, że wiele osób reprezentujących ten przedział wiekowy należy do pokolenia międzywojnia oraz okresu II wojny światowej.
3. Od lat '90 spada zainteresowanie zdobyciem wykształcenia zasadniczego zawodowego. Młodzież chętniej wybiera licea ogólnokształcące i kontynuuje naukę na uczelniach wyższych.

3.1.5 Zagrożenie wykluczeniem społecznym

Termin *wykluczenie społeczne* określa sytuację w której dana jednostka będąca członkiem społeczeństwa nie może normalnie uczestniczyć w działaniach obywateli tego społeczeństwa, przy czym ograniczenie to nie wynika z jej wewnętrznych przekonań, ale znajduje się poza kontrolą wykluczonej jednostki. *Wykluczenie społeczne jest zjawiskiem wielowymiarowym i w praktyce oznacza niemożność uczestnictwa w życiu gospodarczym, politycznym jak i kulturowym, w wyniku braku dostępu do zasobów, dóbr i instytucji, ograniczenia praw społecznych oraz deprywacji potrzeb*.[21]

Grupami społecznymi najbardziej narażonymi na wykluczenie społeczne są:

- uzależnieni,
- długotrwale bezrobotni,
- opuszczający zakłady karne i poprawcze,
- kobiety samotnie wychowujące dzieci,
- ofiary patologii życia rodzinnego,
- osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych,
- starsze osoby samotne,
- bezdomni,
- dzieci i młodzież ze środowisk zaniedbanych oraz wychowujące się poza rodziną,
- osoby będące imigrantami oraz członkowi mniejszości narodowych (np. członkowie społeczności romskiej),
- osoby niepełnosprawne,
- osoby chore psychicznie.

Podmiotami przeciwdziałającymi wykluczeniu społecznemu są między innymi miejskie i gminne ośrodki pomocy społecznej. Na obszarze LGD Lider Pojezierza z pomocy społecznej korzysta 11 322 osoby. Liczba ta stanowi około 9% ogółu ludności gmin objętych wpływem LSR. Nieco ponad połowa klientów OPS – 55%, to kobiety. Największy

[21] *Ekonomiczno-społeczne problemy transformacji systemowej w Polsce,* Dach Z., Wydawnictwo ekonomiczne w Krakowie, Kraków 2007, str. 90-91.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
LEADER
Pomorze Zachodnie
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013
STOWARZYSZENIE LIDER POJEZIERZA

procent korzystających z pomocy społecznej odnotowano w gminach Krzęcin (19% ogółu) i Bierzwnik (17% ogółu). Proporcjonalnie najmniej obywateli korzysta z pomocy społecznej w gminach Barlinek i Lipiany (po 5%).

Tabela 3.6 Liczba i procent osób korzystających z pomocy społecznej, 2013 r.

Lp.	Gmina	Liczba osób korzystających z pomocy społecznej	Odsetek korzystających z pomocy społecznej w ogóle ludności	Odsetek kobiet wśród korzystających z pomocy społecznej
1	Barlinek	981	5%	60%
2	Bierzwnik	841	17%	50%
3	Boleszkowice	241	8%	brak danych
4	Choszczno	1 964	9%	54%
5	Dębno	1 391	7%	53%
6	Krzęcin	737	19%	45%
7	Lipiany	313	5%	63%
8	Myślibórz	1 765	9%	52%
9	Nowogródek Pomorski	218	6%	61%
10	Pełczyce	969	12%	47%
11	Przelewice	778	15%	brak danych
12	Recz	676	12%	60%
13	Trzcińsko-Zdrój	448	8%	53%
Ogółem		**10 646**	**11322**	**9%**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez ośrodki pomocy społecznej działające w gminach LGD Lider Pojezierza

Większość klientów OPS stanowią osoby po 50 roku życia (34%). Najmniej liczna grupa to osoby między 18 a 24 rokiem życia (9%). Należy zauważyć, że dorosłe dzieci rodziców korzystających z pomocy społecznej, które nie kontynuują nauki, wychodzą spod opieki społecznej tylko formalnie. Dlatego nie zostały ujęte w przedstawionej statystyce. Większość z nich w rzeczywistości nadal należy do gospodarstw domowych objętych wsparciem OPS. Rozkład zmiennej wieku mieszkańców obszaru LGD korzystających z pomocy społecznej przedstawia poniższy wykres.

Wykres 3.8 Struktura wieku mieszkańców obszaru LGD Lider Pojezierza, którzy korzystają z pomocy społecznej, 2013 r.

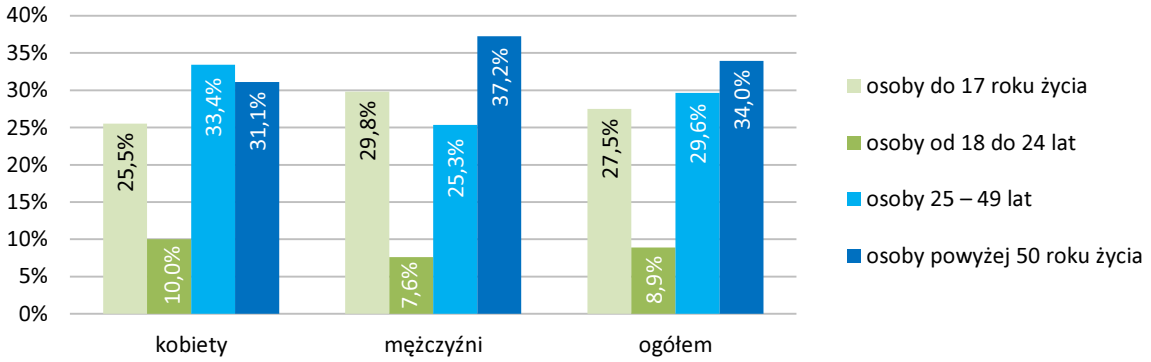

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez ośrodki pomocy społecznej działające w gminach LGD Lider Pojezierza

Poniżej przedstawiony przekrój klientów ośrodków pomocy społecznej ilustruje, jak silnie determinującym czynnikiem zagrożenia wykluczeniem społecznym jest poziom wykształcenia. Około 30% osób korzystających z pomocy społecznej, które mają wykształcenie gimnazjalne lub niższe stanowi grupa wiekowa poniżej 18 roku życia. Po jej odjęciu kategoria klientów OPS z wykształceniem gimnazjalnym/podstawowym lub niższym nadal jest najliczniejsza (około 34%). Niemal jedna czwarta korzystających z pomocy społecznej legitymuje się wykształceniem zasadniczym zawodowym.

Wykres 3.9 Struktura wykształcenia mieszkańców obszaru LGD Lider Pojezierza, którzy korzystają z pomocy społecznej, 2013 r.

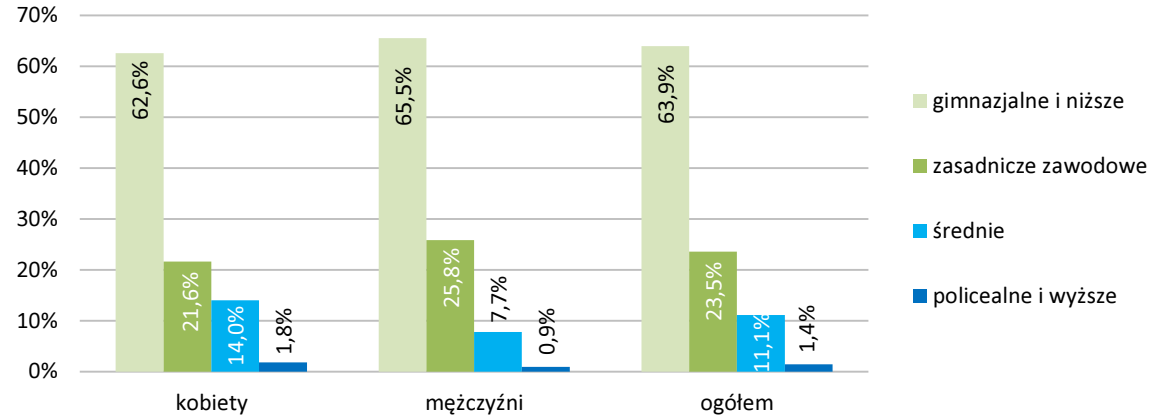

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez ośrodki pomocy społecznej działające w gminach LGD Lider Pojezierza

Taki stan rzeczy potwierdza wcześniej przytoczoną zależność, która jest silna także na obszarze LGD Lider Pojezierza – grupą ludności szczególne narażoną na wykluczenie społeczne są osoby o niskich kwalifikacjach zawodowych. Z tymi wiążą się trudności w znalezieniu zatrudnienia, a ich konsekwencją może być ubóstwo lub czerpanie dochodu z nielegalnych źródeł.

Tabela 3.7 Powody korzystania z pomocy społecznej, 2013 r.

Lp.	Gmina	POWÓD KORZYSTANIA Z POMOCY SPOŁECZNEJ									
		ubóstwo	bezrobocie	długotrwała choroba	niepełnosprawność	rodziny niepełne	bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego	potrzeba ochrony macierzyństwa	rodziny wielodzietne	alkoholizm	trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego
1	Barlinek	24%	23%	22%	15%	7%	2%	1%	2%	3%	1%
2	Bierzwnik	28%	27%	11%	14%	4%	7%	2%	6%	1%	0%
3	Boleszkowice	52%	20%	9%	13%	1%	1%	0%	5%	1%	0%
4	Choszczno	24%	22%	11%	11%	6%	4%	12%	7%	3%	0%
5	Dębno	32%	21%	14%	12%	6%	8%	2%	2%	3%	0%
6	Krzęcin	26%	32%	10%	11%	3%	7%	8%	1%	2%	0%
7	Lipiany	15%	33%	7%	12%	9%	7%	2%	8%	6%	2%
8	Myślibórz	26%	25%	18%	14%	3%	4%	3%	1%	5%	1%

Lp.	Gmina	POWÓD KORZYSTANIA Z POMOCY SPOŁECZNEJ									
		ubóstwo	bezrobocie	długotrwała choroba	niepełnosprawność	rodziny niepełne	bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego	potrzeba ochrony macierzyństwa	rodziny wielodzietne	alkoholizm	trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego
9	Nowogródek Pomorski	28%	26%	9%	12%	5%	9%	6%	4%	1%	0%
10	Pełczyce	23%	22%	7%	11%	3%	5%	5%	15%	9%	0%
11	Przelewice	33%	39%	6%	8%	2%	4%	1%	1%	5%	1%
12	Recz	37%	38%	4%	10%	4%	3%	2%	0%	1%	1%
13	Trzcińsko-Zdrój	10%	38%	13%	16%	7%	5%	3%	4%	3%	1%
OGÓŁEM		**26,6%**	**25,3%**	**13,0%**	**12,5%**	**5,0%**	**4,8%**	**4,6%**	**4,2%**	**3,3%**	**0,6%**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez ośrodki pomocy społecznej działające w gminach LGD Lider Pojezierza

Wniosek o sprzężeniu cech charakteryzujących osoby zagrożone wykluczeniem społecznym potwierdza fakt, że większość rodzin korzystających z pomocy społecznej powołuje się na więcej niż jeden tego powód. Najczęściej wskazywanymi przyczynami są silnie ze sobą powiązane ubóstwo i bezrobocie (kolejno 26% i 25% wskazań). Szczegółową informację na ten temat, w odniesieniu do poszczególnych gmin LGD Lider Pojezierza przedstawiono w Tabeli 3.7.

3.1.6 Bezdomność

Bezdomni stanowią 1,5% klientów ośrodków pomocy społecznej podległych gminom LGD Lider Pojezierza. Zdecydowana większość z nich (90%) to mężczyźni. 63% bezdomnych korzystających z pomocy społecznej to osoby w wieku powyżej 50 roku życia.

Tabela 3.8 Struktura wiekowa bezdomnych klientów ośrodków pomocy społecznej z terenu gmin LGD Lider Pojezierza, 2013 r.

Lp.	Grupa wiekowa	Kobiety		Mężczyźni		Ogółem	
		Liczba	Procent	Liczba	Procent	Liczba	Procent
1	osoby do 17 roku życia	2	11,8%	1	0,6%	3	1,8%
2	osoby od 18 do 24 lat	1	5,9%	3	1,9%	4	2,3%
3	osoby od 25 do 49 lat	9	52,9%	47	30,5%	56	32,7%
4	osoby powyżej 50 roku życia	5	29,4%	103	66,9%	108	63,2%
Ogółem		**17**	**9,9%**	**154**	**90,1%**	**171**	**100,0%**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez ośrodki pomocy społecznej działające w gminach LGD Lider Pojezierza

Mapa 3.1 Liczba osób bezdomnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców gminy

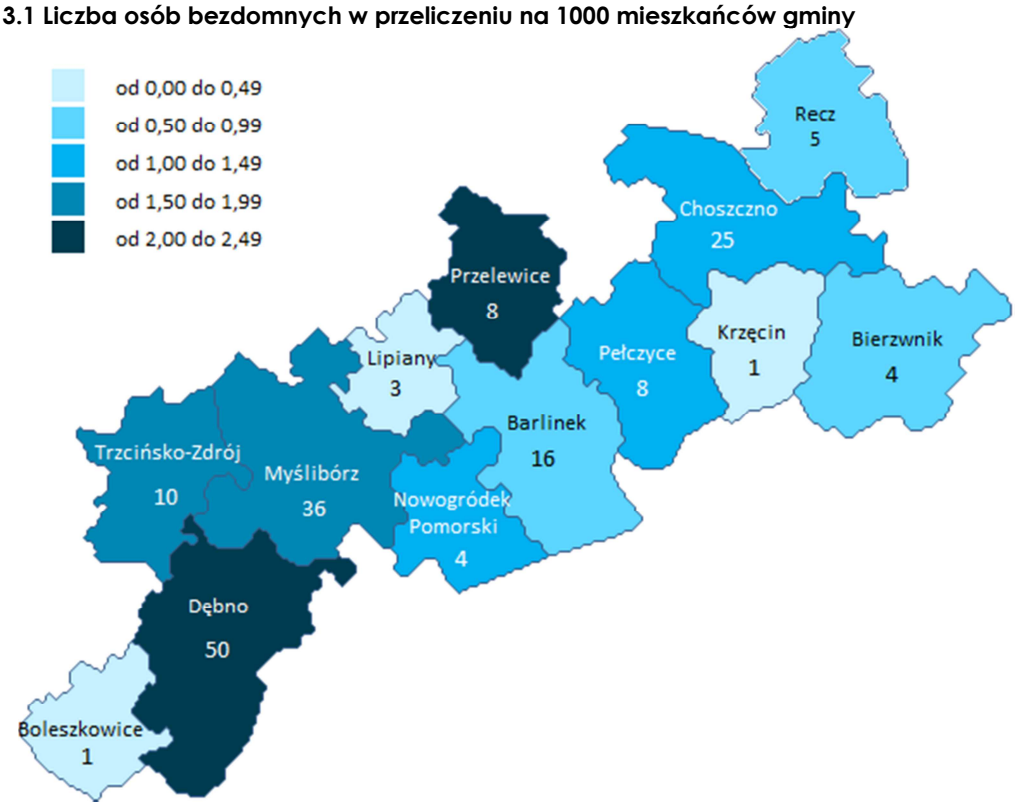

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez ośrodki pomocy społecznej działające w gminach LGD Lider Pojezierza

Na Mapie 3.1 przedstawiono ilu bezdomnych korzystających z pomocy społecznej przypada na 1000 mieszkańców poszczególnych gmin (od 0,26 w Krzęcinie do 2,38 w Dębnie). Za pomocą etykiet pod nazwami gmin na mapie wskazano nominalną liczbę osób bezdomnych będących klientami OPS.

PODSUMOWANIE

Od roku 2007 gminy obszaru LGD odnotowały duży spadek przyrostu naturalnego. Jest on obecnie niższy, niż średnia dla kraju. Systematycznie zmniejsza się liczba obywateli w wieku przedprodukcyjnym i przybywa osób w wieku poprodukcyjnym. Zastępowalność pokoleń najbardziej jest zagrożona w gminach Lipiany i Myślibórz. Pomimo tego struktura wiekowa ludności nadal jest korzystna - odsetek ludności obszaru LGD w wieku przedprodukcyjnym jest wyższy niż w kraju i w regionie.

Respondenci wywiadów grupowych (mieszkańcy gmin LGD) potwierdzają, że dużym problemem jest nierejestrowana emigracja zarobkowa. Jej przyczyną jest głównie bieda i bezrobocie. Są to czynniki sprzyjające wykluczeniu społecznemu. Około 9% mieszkańców obszaru LGD korzysta ze wsparcia instytucji pomocy społecznej. Większość klientów OPS stanowią osoby po 50 roku życia oraz osoby bez kwalifikacji zawodowych (z wykształceniem gimnazjalnym i niższym lub bez formalnego wykształcenia). Grupy te należy określić mianem defaworyzowanych.

Dużym problemem demograficvznym obszaru jest odpływ młodych, dobrze wykształconych ludzi do dużych ośrodków miejskich.

3.2 Poziom aktywności społecznej

W latach 2008-2009, czyli w okresie tworzenia Lokalnej Grupy Działania i budowania strategii jej działania, aktywność społeczna mieszkańców realizowała się poprzez działalność 260 organizacji pozarządowych, co zawarte jest w „Lokalnej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Pojezierza Myśliborskiego na Lata 2009 – 2015 Woda – Drzewo — Myśl" (tamże, str. 26). Na jedną gminę przypadało średnio 21,66 organizacji pozarządowych. Wskaźnik zaangażowania społecznego mieszkańców obszaru mierzony ilorazem liczby mieszkańców do liczby funkcjonujących organizacji pozarządowych wynosił, zatem 482,89 (jedna organizacja średnio na 483 mieszkańców).

W okresie poprzedzającym stworzenie przywoływanej strategii, w latach 2005-2008, mieszkańcy gmin, na których terenie działa Stowarzyszenie „Lider Pojezierza", wykazali się bardzo dużą aktywnością w trakcie wyborów samorządowych w roku 2006 (52,45%) przewyższając średnio o prawie 14% frekwencję w całym województwie, która wynosiła 39%. Natomiast w wyborach parlamentarnych w roku 2007 frekwencja ta była niższa (40,79%) niż średnia w województwie (51,86%), a w prezydenckich w roku 2005 osiągnęła najniższą wartość (36,54%). Oznacza to, że zainteresowanie mieszkańców sprawami publicznymi było w okresie poprzedzającym tworzenie Strategii duże, a zdecydowanie największe, gdy chodziło o sprawy lokalne, najbliższe miejscu zamieszkania.

Tabela 3.9 Frekwencja wyborcza w okresie tworzenia i początków funkcjonowania LGD, lata 2005-2007

Lp	Gmina	Frekwencja w wyborach samorządowych 2006 r.	Frekwencja w wyborach parlamentarnych 2007 r.	Frekwencja w wyborach prezydenckich 2005r.
1	Barlinek	43,42%	47,03%	42,85%
2	Bierzwnik	53,37%	38,73%	36,57%
3	Boleszkowice	53,96%	40,26%	36,02%
4	Choszczno	51,41%	45,64%	40,32%
5	Dębno	47,58%	47,18%	44,10%
6	Krzęcin	63,01%	29,51%	26,26%
7	Lipiany	59,28%	41,21%	40,02%
8	Myślibórz	58,23%	44,13%	39,91%
9	Nowogródek Pomorski	51,99%	39,65%	35,92%
10	Pełczyce	48,14%	40,91%	33,77%
11	Przelewice	46,27%	37,27%	29,14%
12	Recz*	48,11%	36,06%	31,97%
13	Trzcińsko - Zdrój	57,02%	38,00%	33,55%
	Średnia	**52,45%**	**40,43%**	**36,18%**
	Województwo zachodniopomorskie	**46,00%**	**51,86%**	**46,79%**
	Polska	**45,99%**	**53,88%**	**49,74%**

Źródło: Lokalna Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Pojezierza Myśliborskiego na lata 2009 – 2015, wyniki podane przez Państwową Komisję Wyborczą.

** Dane dla Gminy Recz opierają się na danych statystycznych udostępnionych przez Państwową Komisję Wyborczą.*

Analizując frekwencję wyborczą z okresu tworzenia się Lokalnej Grupy Działania i okresu poprzedzającego opracowywanie nowej strategii na lata 2015-2020 można zauważyć, że aktywność społeczna na tym polu zwiększyła się. Najbardziej poprawę zaangażowania społeczności lokalnych w działania demokratyczne można było zaobserwować podczas wyborów parlamentarnych i prezydenckich, gdzie frekwencja zwiększyła się zauważalnie. Nieznacznie podniosła się również frekwencja w wyborach samorządowych (53,27%), która była wyższa nie tylko od średniej w województwie zachodniopomorskim (46,01%), ale także w Polsce (47,32%).

Aktywność społeczna mieszkańców

Zaangażowanie wyborcze mieszkańców

Frekwencja wyborcza mieszkańców obszaru LGD jest wyższa od frekwencji w regionie

Frekwencja na wyborach samorządowych była wyższa niż na wyborach parlamentarnych czy prezydenckich.

Tabela 3.10 Frekwencja wyborcza w okresie tworzenia i początków funkcjonowania LGD

Lp	Gmina	Frekwencja w wyborach samorządowych 2010r	Frekwencja w wyborach parlamentarnych 2011r	Frekwencja w wyborach prezydenckich 2010r.
1	Barlinek	47,72%	41,66%	47,46%
2	Bierzwnik	57,19%	31,38%	40,92%
3	Boleszkowice	59,59%	33,85%	39,88%
4	Choszczno	51,74%	39,82%	45,67%
5	Dębno	47,87%	40,72%	47,59%
6	Krzęcin	59,59%	26,99%	34,93%
7	Lipiany	53,15%	37,09%	42,92%
8	Myślibórz	53,20%	38,18%	44,91%
9	Nowogródek Pomorski	56,38%	34,98%	40,92%
10	Pełczyce	48,86%	35,75%	36,28%
11	Przelewice	45,60%	30,57%	37,61%
12	Recz	52,25%	31,40%	37,66%
13	Trzcińsko - Zdrój	58,31%	32,81%	40,11%
	Średnia	**53,19%**	**30.01%**	**41,30%**
	Województwo zachodniopomorskie	**46,01%**	**45,81%***	**52,28%**
	Polska	**47,32%**	**48,92%**	**55,31%**

Źródło: Wyniki opublikowane na stronie Państwowej Komisji Wyborczej

** średnia obliczona z ferkwencji Okręgyu Wyborczegonr 40 i Okręgu Wyborczego nr 41.*

W 2013 roku na terenie gmin będących członkami Lokalnej Grupy Działania funkcjonowało 314 organizacji pozarządowych. Jest to o 54 podmioty więcej, niż w roku 2007 (przyrost wartości o blisko 20%). Statystycznie na jedną Gminę przypadało 24,15 organizacji pozarządowych (o 3 organizacje więcej, niż w poprzednim okresie programowania), co świadczyć może o nieznacznie wyższym zaangażowaniu mieszkańców w rozwój ich „małych ojczyzn" i większej wrażliwość na sprawy związane z funkcjonowaniem w społecznościach lokalnych. Największa liczba organizacji pozarządowych działała w Gminie Dębno (59 podmiotów), najmniej w gminie Bierzwnik

(jedynie 3). Podział procentowy ilości organizacji pozarządowych działających na obszarze Lokalnej Grupy ilustruje Wykres nr 3.10.

Wykres 3.10 Podział organizacji pozarządowych działających w Gminach na obszarze oddziaływania Lokalnej Grupy Działania

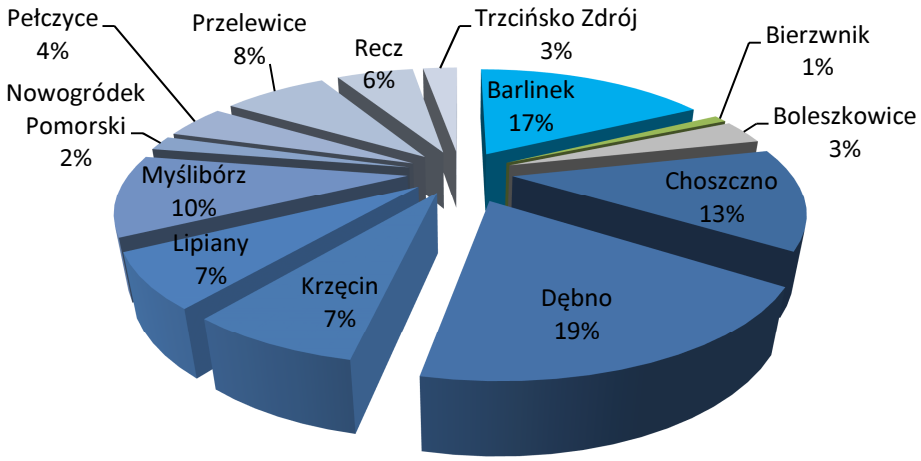

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Gmin

W przeliczeniu uwzględniającym liczbę mieszkańców w gminie na jedną zarejestrowaną organizację najbardziej aktywną społecznie okazuje się być gmina Krzęcin, gdzie statystycznie 1 organizacja pozarządowa przypada na 167 mieszkańców. Z kolei, bazując na takim porównaniu, za najmniej aktywną uznać można gminę Bierzwnik, gdzie współczynnik ten przyjmuje wartość 1609,33 (jest niemal dziesięć razy mniej korzystny). Średnia wartość wskaźnika zaangażowania społecznego mieszkańców mierzonego ilorazem liczby mieszkańców do liczby funkcjonujących organizacji pozarządowych wynosiła 412,30 - (jedna organizacja średnio na 412 mieszkańców), co jest pewną poprawą w stosunku do początków działania Lokalnej Grupy Działania (wtedy wskaźnik ten wynosił 483 mieszkańców).

Mapa 3.2 Ilość mieszkańców przypadających na jedną organizację pozarządową działającą na terenie Lokalnej Grupy Działania, 2013 r.

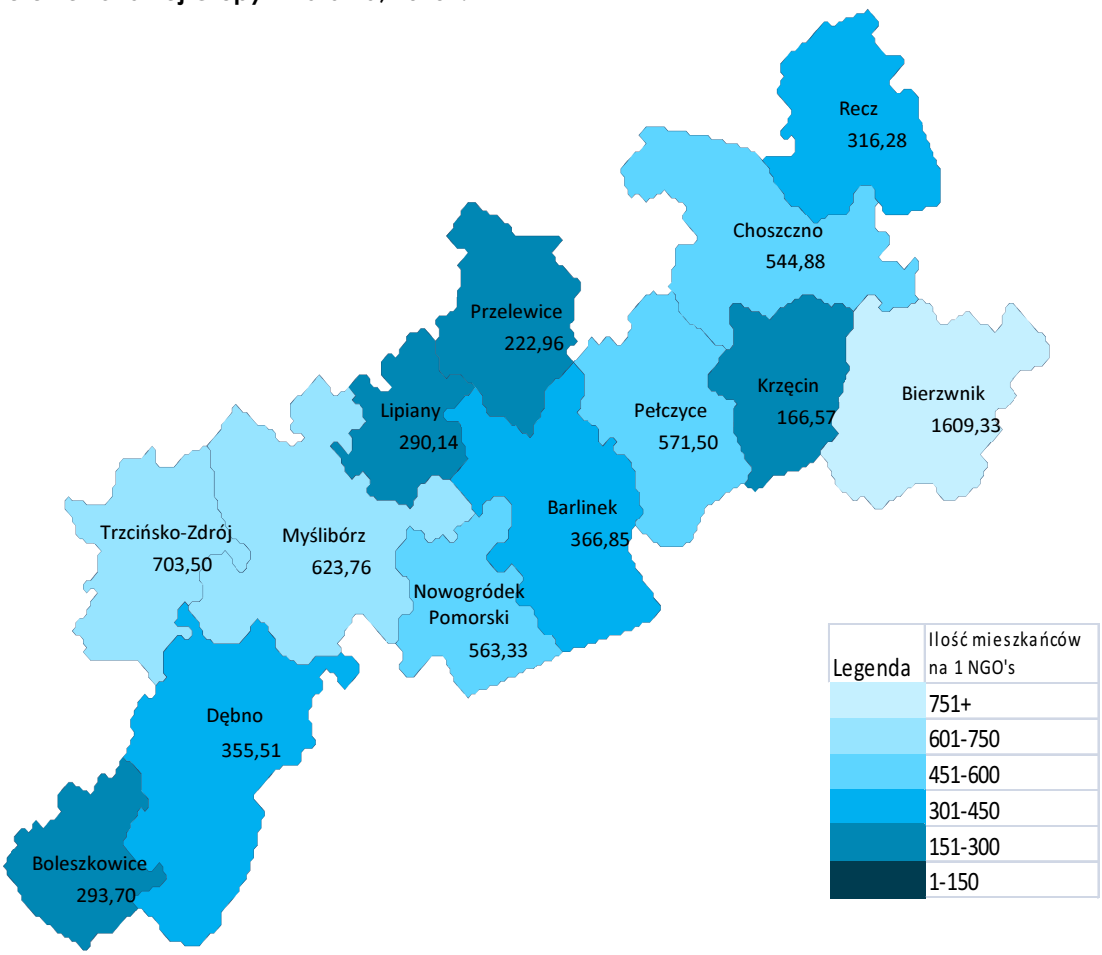

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Gmin

Aktywność społeczna mieszkańców

Zaangażowanie mieszkańców w działalność "trzeciego sektora"

Zaangażowanie mieszkańców poszczególncyh gmin z LGD w działalność organizacji pozarządowych jest zróżnicowana.

Dokonując analizy organizacji pozarządowych przez pryzmat sektora ich głównej działalności można zauważyć, że na terenie oddziaływania Lokalnej Grupy Działania, najwięcej jest NGO's funkcjonujących w **obszarze związanym ze sportem** – stanowią one ponad jedną czwartą wszystkich organizacji pozarządowych (26,11%).

Wysoka aktywność organizacji pozarządowych zauważalna jest też w obszarach: **działalność społeczna** (14,97%) oraz **wspieranie rozwoju społeczności lokalnej** (14,01%). NGO's funkcjonujące na terenie Lokalnej Grupy Działania najmniej aktywnie wspierają takie obszary życia, jak: **rozwój gospodarczy** (3,82% NGO's), **myślistwo i łowiectwo** (3,18%) oraz **wędkarstwo i rybactwo** (3,18%). Warto wspomnieć jeszcze o **ochotniczych strażach pożarnych**, które stanowią blisko 1/10 wszystkich organizacji pozarządowych na terenie LGD i mogą stanowić dobrego, zaufanego partnera w działaniach związanych z aktywizacją społeczną LGD.

Tabela 3.11 Ilość organizacji pozarządowych w poszczególnych gminach, 2013 r.

Lp	Gmina	Ilość organizacji pozarządowych	Liczba mieszkańców gminy	Ilość mieszkańców przypadająca na 1 organizację pozarządową
1	Barlinek	54	19 810	366,85
2	Bierzwnik	3	4 828	1609,33
3	Boleszkowice	10	2 937	293,70
4	Choszczno	41	22 340	544,88
5	Dębno	59	20 975	355,51
6	Krzęcin	23	3 831	166,57
7	Lipiany	21	6 093	290,14
8	Myślibórz	33	20 584	623,76
9	Nowogródek Pomorski	6	3 392	565,33
10	Pełczyce	14	8 001	571,50
11	Przelewice	24	5 351	222,96
12	Recz	18	5 693	316,28
13	Trzcińsko - Zdrój	8	5 628	703,50
	Razem/Obszar LGD	**314**	**129 463**	**412,30**
	Zachodniopomorskie	**Ok. 3 100[1]**	**1 718 861[2]**	**~554,47**
	Polska	**Ok. 83 500[1]**	**38 495 659[2]**	**~461,02**

Źródło: Materiały własne.
[1]- Dane GUS za rok 2012.
[2] – Dane GUS za rok 2013.

Szansą na rozwoj aktywności społecznej są działania aktywizujące podmioty trzeciego sektora realizowane przez podmioty wsparcia ekonomii społecznej oraz zewnętrzne źródła finansowania.

3.2.1 Inicjatywy lokalne

Organizacje pozarządowe stanowią bardzo ważny czynnik wpływający na rozwój gminy, pobudzający aktywność i zaangażowanie mieszkańców w życie społeczne, przyczyniając się do kształtowania samoświadomości lokalnej oraz tożsamości regionalnej. Powierzanie realizacji części zadań publicznych przez władze gminne organizacjom pozarządowym przyczynia się do zwiększenia dynamiki rozwoju „trzeciego sektora" na obszarze określonej gminy, a wspieranie tych relacji stwarza podłoże na większą ilość podejmowanych oddolnie inicjatyw lokalnych.

Inicjatywy lokalne podejmowane na obszarze oddziaływania Lokalnej Grupy Działania podzielić można na takie, które inicjowane były oddolnie przez społeczności lokalne i działające na ich terenie organizacje pozarządowe, oraz na takie, które inicjowane były przez działających w partnerstwie z LGD koordynatorów lokalnych.

Analiza wywiadów przeprowadzonych z przedstawicielami organizacji pozarządowych na terenie oddziaływania LGD wykazuje konieczność zwiększenia poziomu współpracy pomiędzy partnerami społecznymi (jednostkami samorządu terytorialnego, organizacjami społecznymi, innymi podmiotami) i wypracowanie odpowiednich mechanizmów kooperacji, której celem będzie praca na rzecz społeczności lokalnej. Uczestnicy

wywiadów zwracali uwagę na niewystarczające, ich zdaniem, zaangażowanie partnerów instytucjonalnych (samorządów) we współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi, co zmniejszało aktywność tychże i przekładało się na mniejszą liczbę inicjatyw oddolnych.

Inicjatywą lokalną podejmowaną na terenie LGD w poprzednim okresie strategicznym są Targi Inicjatyw Lokalnych i Awangardowych (TILiA). Targi TILiA cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem i dobrą opinią wśród mieszkańców społeczności lokalnej, pełniąc ważną funkcję aktywizującą dla społeczności Pojezierza Myśliborskiego. Umożliwiały licznym wystawcom – w tym organizacjom pozarządowym – prezentowanie własnego dorobku i aktualnych działań. Tworzyły w ten sposób przestrzeń wymiany kontaktów i pomysłów, platformę animacji lokalnej przyczyniając się, więc do budowania partnerstwa i przepływu idei i inspiracji w społeczności lokalnej. W działaniach aktywizacyjnych TILiA pełniła więc bardzo istotną rolę dla obszaru, na którym wdrażana jest LSR. Co więcej, może stanowić doskonały przykład działań promocyjnych dla całego obszaru LGD. Takie inicjatywy lokalne powinny w kolejnych latach stawać się stałym elementem kalendarza wydarzeń kulturalnych w regionie.

3.2.2 Animacja lokalna

Zgodnie wnioskami zawartymi w „*Raporcie końcowym z badania ewaluacyjnego Lokalnej Strategii Rozwoju oraz pracy lokalnej grupy działania dla lokalnej grupy działania stowarzyszenie „Lider Pojezierza*"opracowanej w 2010r przez dr Włodzimierza Durkę i Jaremę Piekutowskiego, animacja lokalna podejmowana w poprzednim okresie przez Lokalną Grupę Działania nie sprawdziła się w formie, w jakiej ją wdrażano. System animacji miał opierać się na pracy i zaangażowaniu animatorów lokalnych współpracujących w sposób stały i efektywny z LGD. Każda Gmina członkowska Lokalnej Grupy Doradczej miała wyznaczonego jednego koordynatora lokalnego, który zajmował się animacją społeczności lokalnej na terenie danej gminy członkowskiej. Forma takiego zaangażowania koordynatorów nie spełniła do końca pokładanych w niej oczekiwań. Koordynatorzy obciążeni byli pracą w głównym miejscu pracy (pełnienie funkcji animacyjnych było niejako dodatkowym zajęciem takiej osoby), przez co nie zawsze mieli czas na większą aktywność poza przyjmowaniem beneficjentów i rozmowami z nimi, podczas gdy ich rola, powinna mieć przede wszystkim charakter animacyjny.

Na obszarze oddziaływania Lokalnej Grupy Działania brakuje - co pokazała przeprowadzona ewaluacja wdrażanej strategii - systematycznych działań animacyjnych, nastawionych na pobudzanie inicjatyw oddolnych i podnoszenie potencjału lokalnej społeczności. Region objęty oddziaływaniem Lokalnej Grupy Działania jest regionem charakteryzującym się swoistego rodzaju erozją społeczną, spowodowaną negatywnymi czynnikami społeczno – gospodarczymi, takimi jak: wysokie bezrobocie, „dziedzictwo" mentalności „po pegeerowskiej" nie nastawionej na podejmowanie samodzielnych decyzji, jak też bariery natury ekonomiczno – przestrzennej. Wszystko to przekłada się na trudności związane z animacją społeczności lokalnej.

Na poziom animacji lokalnej wpływają dość silnie określone bariery uniemożliwiające większe zaangażowanie LGD w działania o charakterze animacyjnym:

- brak czasu – większość czasu pracy animatorów lokalnych pochłaniają obowiązki związane z ich główną pracą;
- brak kompetencji – animatorom lokalnym brakuje stosownej wiedzy i umiejętności w zakresie prowadzenia działań animacyjnych.

PODSUMOWANIE

Poziom aktywności społecznej mieszkańców obszaru oddziaływania Lokalnej Grupy Działania uległ poprawie w pierwszym okresie działania LGD. Zwiększyła się liczba organizacji pozarządowych. Nadal jednak istnieją znaczne różnice w poziomie zaangażowania mieszkańców poszczególnych gmin należących do LGD. Poprawiła się również frekwencja wyborcza mieszkańców obszaru LGD.

System animacji lokalnej nie sprawdził się tak, jak to zakładano. Należy zintensyfikować działania animacyjne w kolejnym okresie funkcjonowania LGD.

3.3 Stan rozwoju infrastruktury społecznej

Infrastruktura społeczna to zespół urządzeń publicznych zaspokajających potrzeby socjalne, oświatowe i kulturalne ludności. W polityce społecznej występuje w dwóch układach: w roli instytucjonalnej i funkcjonalnej. Infrastruktura społeczna obejmuje usługi w zakresie prawa, bezpieczeństwa, oświaty i nauki, kultury, opieki społecznej i służby zdrowia itp. (np. szkoły, szpitale, sądy, więzienia, instytucje administracji państwowej).[22]

Infrastrukturę społeczną stanowią przykładowo:
- placówki służby zdrowia,
- domy pomocy społecznej,
- szkoły, przedszkola,
- obiekty kulturalne,
- obiekty sportowe.

3.3.1 Infrastruktura służby zdrowia i pomoc społeczna

Zakłady Opieki Zdrowotnej można podzielić na dwa typy – leczenia stacjonarnego i ambulatoryjnego. Na terenie gmin objętych LSR znajdują się tylko trzy szpitale:
- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Barlinku;
- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Choszcznie;
- Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Szpital Powiatowy w Dębnie.[23]

Tabela 3.12 Liczba przychodni i aptek ogólnodostępnych, 2013 r.

Lp.	Gmina	Przychodnie ogółem	Ludność na przychodnię	Apteki ogólnodostępne	Ludność na aptekę ogólnodostępną
1	Barlinek	7	2 830	5	3 962
2	Bierzwnik	2	2 414	0	-
3	Boleszkowice	2	1 469	1	2 937

[22] *Wielka Encyklopedia PWN*, [red.] Jan Wojnowski, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2001.
[23] Źródło: http://szukaj.sluzbazdrowia.pl/Szpital/Zachodniopomorskie/J1,W32,20,1.html

Lp.	Gmina	Przychodnie ogółem	Ludność na przychodnię	Apteki ogólnodostępne	Ludność na aptekę ogólnodostępną
4	Choszczno	8	2 793	7	3 191
5	Dębno	13	1 613	6	3 496
6	Krzęcin	1	3 831	0	-
7	Lipiany	2	3 047	2	3 047
8	Myślibórz	7	2 941	4	5 146
9	Nowogródek Pomorski	1	3 392	0	-
10	Pełczyce	1	8 001	2	4 001
11	Przelewice	2	2 676	1	5 351
12	Recz	2	2 847	2	2 874
13	Trzcińsko-Zdrój	2	2 814	2	2 814
Ogółem		**50**	**2 589**	**32**	**4 046**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jeśli chodzi o zakłady opieki ambulatoryjnej, to w gminach LGD Lider Pojezierza znajduje się w sumie 50 przychodni. Na jedną przypada średnio 2 589 mieszkańców. Najlepsza sytuacja pod tym względem jest w gminie Dębno. Znajduje się tam aż 13 przychodni, a na jedną przypada średnio 1 613 obywateli. Znacznie trudniejszą sytuację można zaobserwować w Pełczycach, gdzie jedna przychodnia przypada na wszystkich mieszkańców.

Pod względem ilości ogólnodostępnych aptek najlepiej wypada Recz i Trzcińsko-Zdrój. W gminach tych znajdują się po dwie apteki. Na każdą z nich przypada około 2800 mieszkańców danej gminy. Najmniejsza dostępność aptek występuje w gminie Myślibórz, której 20 584 mieszkańców ma do dyspozycji 4 apteki ogólnodostępne.

Instytucje pomocy społecznej działają w woj. zachodniopomorskim na trzech poziomach administracji publicznej. Podmiotem szczebla wojewódzkiego jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej ROPS). Na poziomie powiatów funkcjonują powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR). Do ich zadań należy między innymi nadzór nad placówkami pieczy zastępczej. Na szczeblu gminnym funkcjonują gminne i miejsko-gminne ośrodki pomocy społecznej (OPS). Na obszarze LGD Lider pojezierza znajdują się dwa PCPR – w Choszcznie i w Myśliborzu oraz 13 OPS – w każdej z gmin. Liczebność i struktura demograficzna podopiecznych ośrodków pomocy społecznej została opisana w Podrozdziale 3.1 – potencjał demograficzny. Na terenie gmin objętych LSR są zlokalizowane cztery placówki stacjonarnej pomocy społecznej – Choszczno, Pełczyce, Dębno, Myślibórz i Trzcińsko-Zdrój. Wśród nich są dwa domy pomocy społecznej (Myślibórz i Trzcińsko-Zdrój) oraz jeden rodzinny dom pomocy (Pełczyce).

3.3.2 Szkoły i przedszkola

Infrastruktura społeczna ma duże znaczenie w rozwoju edukacji. Rozbudowa szkół zawodowych: średnich i zasadniczych stanowi czynnik dynamizujący gospodarkę. Ważne jest istnienie szkół na wsi. Dzięki temu start życiowy młodzieży wiejskiej może być równoważny ze startem młodzieży miejskiej.

Na terenie gmin należących do LGD Lider Pojezierza znajduje się 47 szkół podstawowych i 18 gimnazjów, do których uczęszcza łącznie 10 957 uczniów. Ośrodkami skupiającymi

placówki edukacyjne (także szkoły ponadgimnazjalne) są Choszczno, Dębno, Myślibórz i Barlinek. Największą liczbę dzieci przypadających na jedną szkołę można zaobserwować w Barlinku (szkoły podstawowe) i w Choszcznie (jedno gimnazjum!). Informacje o liczbie szkół oraz uczniów, a także proporcji między nimi przedstawiono w Tabeli 3.13.

Tabela 3.13 Liczba szkół podstawowych i gimnazjów dla dzieci i młodzieży (bez szkół specjalnych), 2013 r.

Lp.	Gmina	Szkoły podstawowe			Gimnazja dla dzieci i młodzieży		
		Liczba placówek	Liczba uczniów	Liczba uczniów przypadających na placówkę	Liczba placówek	Liczba uczniów	Liczba uczniów przypadających na placówkę
1	Barlinek	3	1 088	363	2	548	274
2	Bierzwnik	3	276	92	1	151	151
3	Boleszkowice	1	163	163	1	79	79
4	Choszczno	6	1 231	205	1	597	597
5	Dębno	8	1 261	158	3	646	215
6	Krzęcin	2	168	84	1	111	111
7	Lipiany	1	295	295	1	149	149
8	Myślibórz	6	1 047	175	2	579	290
9	Nowogródek Pomorski	2	220	110	1	112	112
10	Pełczyce	4	484	121	2	250	125
11	Przelewice	3	316	105	1	170	170
12	Recz	2	340	170	1	168	168
13	Trzcińsko-Zdrój	3	301	100	1	165	165
Ogółem		**47**	**7 232**	**154**	**18**	**3 725**	**207**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Największe skupisko szkół ponadgimnazjalnych występuje w Choszcznie. Spośród 31 placówek mieszczących się na obszarze LGD aż 14 to szkoły choszczeńskie. Uczęszcza do nich 1 349 uczniów (na 3 348 w całej LGD).

Tabela 3.14 Liczba szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży, 2013 r.

Lp.	Gmina	Licea ogólnokształcące dla młodzieży			Technika dla młodzieży			Zasadnicze szkoły zawodowe i szkoły przysposabiające do pracy zawodowej		
		Liczba placówek	Liczba uczniów	Liczba uczniów przypadająca na placówkę	Liczba placówek	Liczba uczniów	Liczba uczniów przypadająca na placówkę	Liczba placówek	Liczba uczniów	Liczba uczniów przypadająca na placówkę
1	Barlinek	1	266	266	1	302	302	2	97	49
2	Choszczno	2	565	283	8	509	64	4	275	69
3	Dębno	2	274	137	2	239	120	1	104	104
4	Lipiany	1	53	53	0	0	-	0	0	-
5	Myślibórz	1	179	179	1	290	290	4	182	46
6	Trzcińsko-Zdrój	0	0	-	0	0	-	1	13	13
Ogółem		**7**	**1337**	**191**	**12**	**1340**	**112**	**12**	**671**	**56**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Diagnozując rozwój infrastruktury edukacyjnej należy zwrócić uwagę nie tylko na liczbę placówek danego szczebla, ale także ich wyposażenie. W zakresie komputeryzacji szkół pozytywnym elementem jest fakt, że w zdecydowanej większości gmin LGD 100% szkół

posiada komputery przeznaczone do użytku uczniów, które mają dostęp do Internetu. Mniej optymistycznie prezentuje się wskaźnik liczby uczniów przypadających na jedno urządzenie. Przykładowo w szkole podstawowej w Lipianach wartość ta wynosi aż 31. Jeśli chodzi o gimnazja, najmniejsza dostępność komputerów z dostępem do Internetu występuje w gminie Myślibórz – 16 uczniów na 1 komputer.

Tabela 3.15 Wskaźniki komputeryzacji szkół podstawowych i gimnazjalnych, 2012* r.

Lp.	Gmina	Udział % szkół wyposażonych w komputery przeznaczone do użytku uczniów z dostępem do Internetu		Uczniowie przypadający na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów	
		Szkoły podstawowe	Gimnazja	Szkoły podstawowe	Gimnazja
1	Barlinek	100%	100%	18,39	7,41
2	Bierzwnik	100%	100%	4,96	8,72
3	Boleszkowice	100%	100%	16,50	5,75
4	Choszczno	100%	100%	10,29	11,52
5	Dębno	100%	100%	10,13	10,08
6	Krzęcin	100%	100%	4,46	5,95
7	Lipiany	100%	100%	31,10	8,05
8	Myślibórz	100%	50%	10,75	15,97
9	Nowogródek Pomorski	100%	100%	7,15	3,18
10	Pełczyce	100%	100%	5,17	7,08
11	Przelewice	67%	100%	24,23	8,50
12	Recz	100%	100%	8,82	13,62
13	Trzcińsko-Zdrój	67%	100%	10,97	11,21

** Ze względu na brak danych za rok 2013, przedstawiono stan z roku 2012.*
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Typem infrastruktury społecznej mającym duże znaczenie nie tylko dla zaspokojenia potrzeb wychowawczych i edukacyjnych, ale także dla rynku pracy, są przedszkola. Ich dostępność wpływa na wcześniejszą aktywizację zawodową młodych matek oraz wydłużenie aktywności zawodowej kobiet w wieku 50+ – realizujących role opiekunek dla wnucząt.

Tabela 3.16 Liczba przedszkoli na obszarze LGD, 2013 r.

Lp.	Gminy	Liczba placówek
1	Barlinek, Choszczno	po 5
2	Dębno	po 4
3	Myślibórz	po 3
4	Boleszkowice, Bierzwnik, Lipiany, Nowogródek Pomorski, Pełczyce, Recz, Trzcińsko-Zdrój	po 1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Na obszarze LGD znajdują się 24 placówki przedszkolne, do których uczęszcza w sumie 2 622 dzieci. Łączna liczba dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat), które mieszkają na terenie gmin należących do LGD, wynosi 4 374. Oznacza to, że z wychowania przedszkolnego korzysta jedynie 60% dzieci. Najtrudniejsza sytuacja panuje w gminie Krzęcin, w której zaledwie 20% dzieci w wieku 3-5 lat uczęszcza do przedszkola. Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat, które zostały objęte wychowaniem przedszkolnym w poszczególnych gminach, przedstawia wykres 3.11.

Wykres 3.11 Odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym, 2013 r.

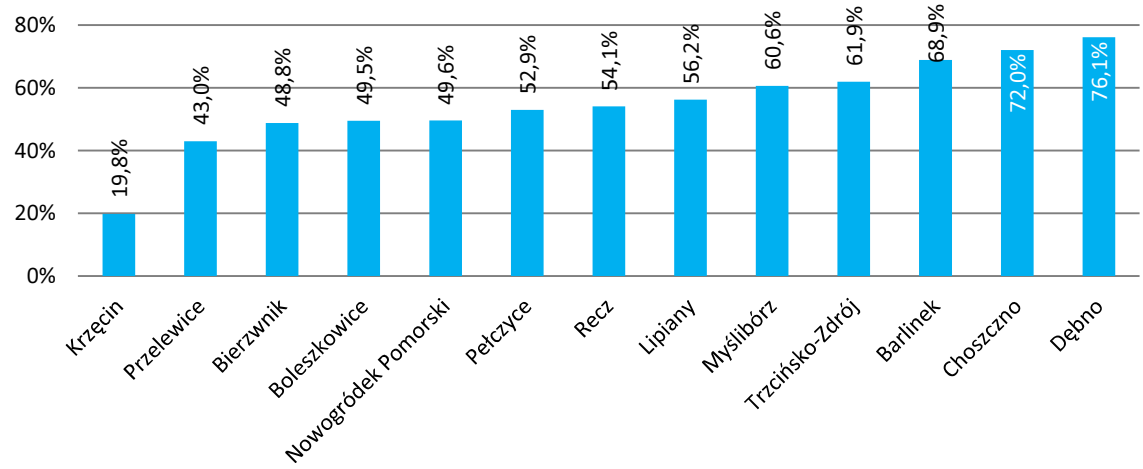

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.3.3 Infrastruktura kulturalna

Na terenie LGD Lider Pojezierza znajduje się jedno kino stałe (w Choszcznie) oraz dwa muzea (w Barlinku i w Myśliborzu), które podlegają jednostkom samorządu terytorialnego. W ramach gmin funkcjonuje 18 domów i ośrodków kultury – najwięcej w Bierzwniku, 86 zespołów artystycznych - najwięcej w Choszcznie, i 93 koła – najwięcej w Bierzwniku. Szczegółowe dane w tym zakresie przedstawiono w Tabeli 3.17.

Niezwykle ważnym typem infrastruktury publicznej obszarów wiejskich są wiejskie świetlice. Służą one integracji i aktywizacji społecznej mieszkańców. Jednym z istotnych zadań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 była budowa nowych i rewitalizacja obecnych świetlic. Jest to widoczne także w sołectwach należących do LGD Lider Pojezierza. Od roku 2007 liczba świetlic wiejskich wzrosła z 93 do 137.

Tabela 3.17 Domy i ośrodki kultury, świetlice wiejskie, kluby oraz zespoły artystyczne działające na obszarze LGD Lider Pojezierza, 2013 r.

Lp.	Gmina	Domy i ośrodki kultury	Świetlice wiejskie*	Zespoły artystyczne	Koła (kluby)
1	Barlinek	1	13	8	7
2	Bierzwnik	6	7	3	18
3	Boleszkowice	1	7	5	1
4	Choszczno	1	16	17	7
5	Dębno	1	13	9	9
6	Krzęcin	1	9	1	8
7	Lipiany	1	7	6	10
8	Myślibórz	1	15	13	6
9	Nowogródek Pomorski	1	8	2	9
10	Pełczyce	1	13	8	12
11	Przelewice	1	13	0	0
12	Recz	1	7	6	5
13	Trzcińsko-Zdrój	1	9	8	1
Ogółem		**18**	**130**	**86**	**93**

** dane od urzędów poszczególnych gmin, aktualne wg stanu z kwietnia 2015*
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS i danych pozyskanych od urzędów gmin

Największa dostępność bibliotek występuje w gminie Przelewice, gdzie na jedną placówkę przypada tylko 595 mieszkańców. Jednak biblioteki te nie oferują czytelnikom dostępu do komputera i Internetu. Najlepiej pod względem komputeryzacji bibliotek wypadają gminy Dębno i Myślibórz.

Tabela 3.18 Liczba i komputeryzacja bibliotek na obszarze LGD Lider Pojezierza, 2013 r.

Lp.	Gmina	Liczba bibliotek		Komputeryzacja bibliotek	
		Liczba placówek bibliotecznych	Ludność na 1 placówkę biblioteczną	Komputery użytkowane w bibliotece ogółem	Komputery podłączone do Internetu dostępne dla czytelników
1	Barlinek	4	4 953	8	8
2	Bierzwnik	7	690	11	10
3	Boleszkowice	2	1 469	8	8
4	Choszczno	6	2 793	18	10
5	Dębno	6	1 748	41	23
6	Krzęcin	1	3 831	7	6
7	Lipiany	2	3 047	11	7
8	Myślibórz	4	3 431	32	18
9	Nowogródek Pomorski	2	1 696	9	6
10	Pełczyce	6	1 334	16	14
11	Przelewice	4	595	1	1
12	Recz	2	2 847	5	4
13	Trzcińsko-Zdrój	3	1 876	16	11
Ogółem		**49**	**30 310**	**183**	**126**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

3.3.4 Infrastruktura sportowa

W zakresie rozwoju infrastruktury sportowej gminami posiadającymi najwięcej obiektów są Choszczno, Myślibórz i Barlinek. Na ich obszarze działa po kilkanaście klubów sportowych oraz po trzy boiska *Orlik*. Ponadto, w Choszcznie działają aż 32 sekcje sportowe. Jednak nominalne liczebności należy odnieść do liczby mieszkańców gmin – potencjalnych użytkowników infrastruktury sportowej. Najmniejsza liczba mieszkańców przypada na kluby w Krzęcinie. Najkorzystniejszy stosunek liczby sekcji sportowych do liczby mieszkańców występuje w Reczu. Największą dostępność boisk *Orlik* odnotowano w gminie Trzcińsko-Zdrój. Dane w tym zakresie w podziale na poszczególne gminy przedstawiono w Tabeli 3.19.

Tabela 3.19 Kluby i sekcje sportowe oraz boiska Orlik na obszarze gmin LGD, 2013 r.

Lp.	Jednostka terytorialna	Kluby		Sekcje sportowe		Boiska "Orlik"	
		Liczba	Ludność przypadająca na 1 klub	Liczba	Ludność przypadająca na 1 sekcję	Liczba	Ludność przypadająca na 1 boisko
1	Barlinek	11	1 801	14	1 415	3	6 603
2	Bierzwnik	4	1 207	9	536	0	-
3	Boleszkowice	1	2 937	1	2 937	0	-
4	Choszczno	14	1 596	32	698	3	7 447

Lp.	Jednostka terytorialna	Kluby		Sekcje sportowe		Boiska "Orlik"	
		Liczba	Ludność przypadająca na 1 klub	Liczba	Ludność przypadająca na 1 sekcję	Liczba	Ludność przypadająca na 1 boisko
5	Dębno	9	2 331	17	1 234	1	20 975
6	Krzęcin	4	958	6	639	1	3 831
7	Lipiany	2	3 047	2	3 047	1	6 093
8	Myślibórz	13	1 583	19	1 083	3	6 861
9	Nowogródek Pomorski	1	3 392	1	3 392	0	-
10	Pełczyce	8	1 000	10	800	3	2 667
11	Przelewice	3	1 784	7	764	1	5 351
12	Recz	4	1 423	13	438	1	5 693
13	Trzcińsko-Zdrój	5	1 126	6	938	2	2 814
Ogółem		**79**	**1 639**	**137**	**945**	**18**	**7 192**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS oraz https://naszorlik.pl/

3.3.5 Bezpieczeństwo i porządek publiczny

Zapewnianie bezpieczeństwa i porządku publicznego, ochrona ludzi i mienia, to zadania wykonywane przez komendy powiatowe policji, w których strukturach funkcjonują jednostki terenowe: komisariaty i zespoły dzielnicowe. Policjanci komend powiatowych wykonują swe obowiązki w ramach służb specjalistycznych: kryminalnej, prewencyjnej i logistycznej. Dobrze zorganizowana została praca prewencyjna. Zapobieganie wzrostowi przestępczości obejmuje m.in. współpracę z samorządami, ze szkołami, poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, komisjami rozwiązywania problemów alkoholowych, ośrodkami pomocy społecznej, pracę z rodzinami zagrożonymi patologią, stosowanie procedury „Niebieskiej Karty". Organizowane są także spotkania z mieszkańcami, wspólne patrole z udziałem m.in.: straży rybackiej, straży leśnej, spółek ochrony mienia i osób oraz WOPR.

Wykres 3.12 Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych wg powiatów - przestępstwa ogółem na 1 tys. mieszkańców, 2013 r.

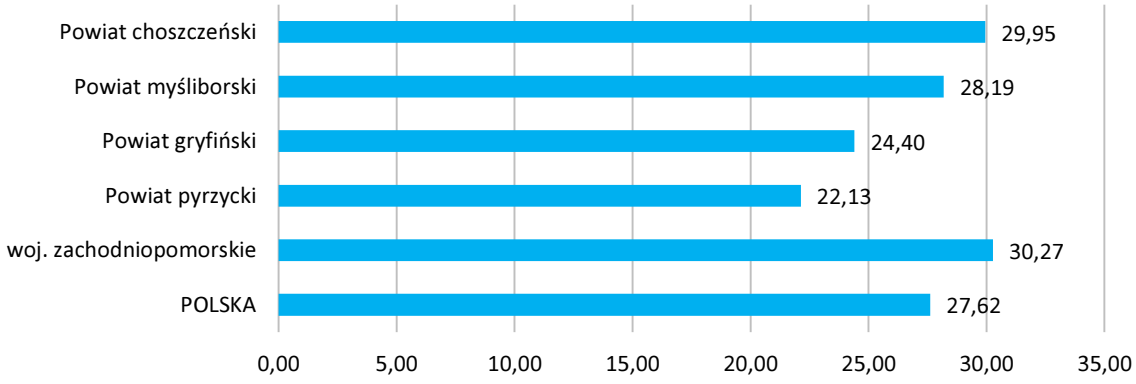

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W roku 2013 najwyższy wskaźnik stwierdzonych przestępstw odnotowano w powiecie choszczeńskim – 29,95 przestępstw ogółem na 1 000 mieszkańców. Wartość ta jest o ponad 2 p.p. wyższa niż wskaźnik dla kraju i bardzo zbliżona do wskaźnika dla

województwa zachodniopomorskiego. Najmniejszą liczbę stwierdzonych przestępstw odnotowano w powiecie pyrzyckim (22,13 na 1 tys. ludności). Najczęściej występującym rodzajem przestępstw są te o charakterze kryminalnym oraz przeciwko mieniu. Najrzadziej stwierdzane są przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu.

Wykres 3.13 Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych wg powiatów - przestępstwa w podziale na typy na 1 tys. mieszkańców, 2013 r.

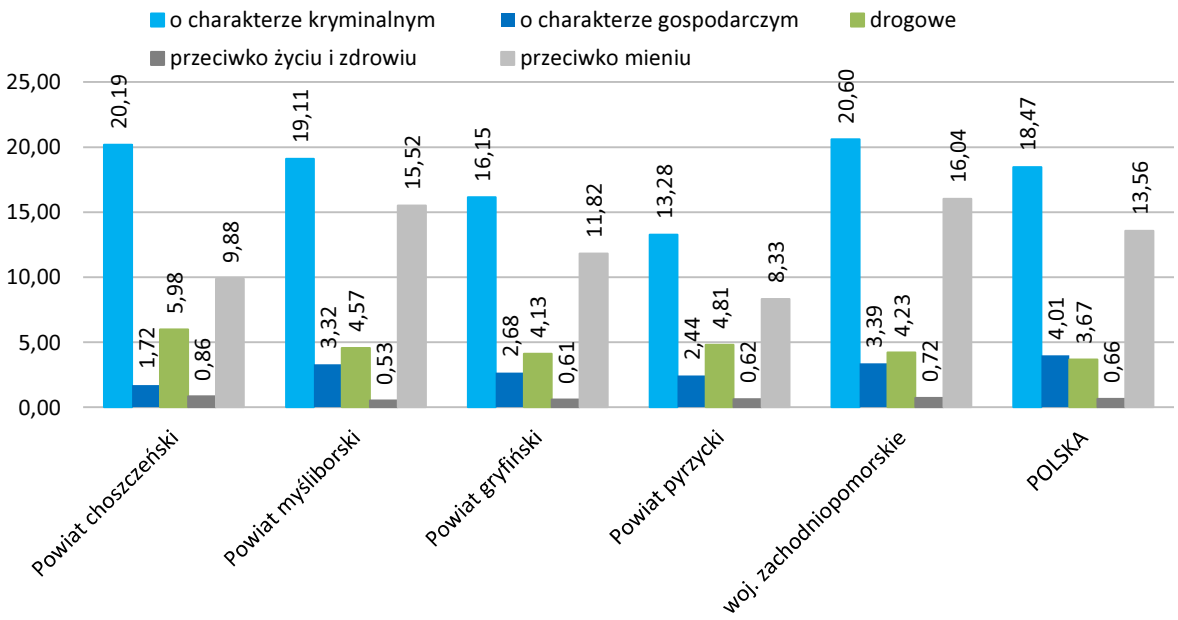

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Zadania z zakresu ratownictwa i gaszenia pożarów realizują powiatowe komendy państwowej straży pożarnej. Ponadto funkcjonują jednostki Ochotniczej Staży Pożarnej. Reagowaniem i działaniem w wypadku wystąpienia zdarzeń powodujących zagrożenie dla życia, zdrowia i mienia ludzi zajmują się Powiatowe Centra Zarządzania Kryzysowego, które monitorują na bieżąco mogące wystąpić zdarzenia kryzysowe.

PODSUMOWANIE

Stan infrastruktury społecznej gmin obszaru LGD ulega systematycznej poprawie – głównie za sprawą wykorzystania środków pochodzących z funduszy unijnych (PROW, RPO WZ). Od 2007 roku znacząco wzrosła liczba obiektów sportowych oraz świetlic wiejskich. Natomiast obszarem, który wymaga wsparcia jest stan techniczny i doposażenie publicznych zakładów opieki zdrowotnej oraz szkół. Potrzeby te zostały silnie ujawnione w trakcie wywiadów grupowych z mieszkańcami obszaru.

4 Uwarunkowania gospodarcze

4.1 Dostępność infrastruktury technicznej

Obszar LGD dysponuje zróżnicowanym dostępem do sieci dróg krajowych i autostrad – bardzo dobrym w części zachodniej (droga ekspresowa S3, drogi krajowe 23, 26, 31) i bardzo słabym w części wschodniej (na północnym krańcu droga krajowa nr 10). Kluczowe znaczenie dla przemieszczania we wschodniej części obszaru odgrywają tym samym drogi wojewódzkie (151, 156, 160, 175), stopniowo poddawane w ostatnich latach działaniom remontowym. Na analizowanym obszarze nie prowadzono szerokich analiz stanu dróg lokalnych. Jako podstawę do identyfikacji deficytów przyjęto informację z gmin w zakresie udziału gospodarstw domowych w poszczególnych miejscowościach z bezpośrednim dostępem do drogi o utwardzonej nawierzchni. Przyjęto, że tak zdefiniowany dostęp stanowi standard minimalny, który JST winno zapewniać mieszkańcom. Uzyskane odpowiedzi (dotyczące części miejscowości zlokalizowanych na badanym obszarze) wskazują na istnienie lokalnych deficytów w infrastrukturze drogowej, dotykających w sposób bezpośredni mieszkańców obszaru LGD. W wywiadach fokusowych powszechne były wskazania dotyczące wciąż niezadowalającego stanu nawierzchni dróg lokalnych oraz deficytów w zakresie infrastruktury im towarzyszącej (chodniki, ścieżki rowerowe).

Infrastruktura drogowa

Koncentracja głównych ciągów drogowych w zachodniej i północno-wschodniej części obszaru.

Ulegająca poprawie infrastruktura dróg wojewódzkich.

Luki i deficyty jakościowe w lokalnej infrastrukturze drogowej.

We wschodniej części obszaru działania LGD sieć drogowa uzupełniana jest siecią kolejową (magistralna linia kolejowa nr 351 Poznań Główny – Szczecin Główny oraz lokalna linia kolejowa nr 403 łącząca posterunek odgałęźny Piła Północ ze stacją Ulikowo). Poziom rozwoju lokalnej sieci kolejowej należy oceniać jako bardzo niski – została ona w ostatnich dziesięcioleciach w znacznej mierze zlikwidowana, co jest ściśle związane ze specyfiką obszaru (znaczące rozproszenie przestrzenne przekładające się wprost na liczbę potencjalnych pasażerów i koszt utrzymania infrastruktury kolejowej).

Mapa 4.1 Główna sieć drogowa na obszarze LGD

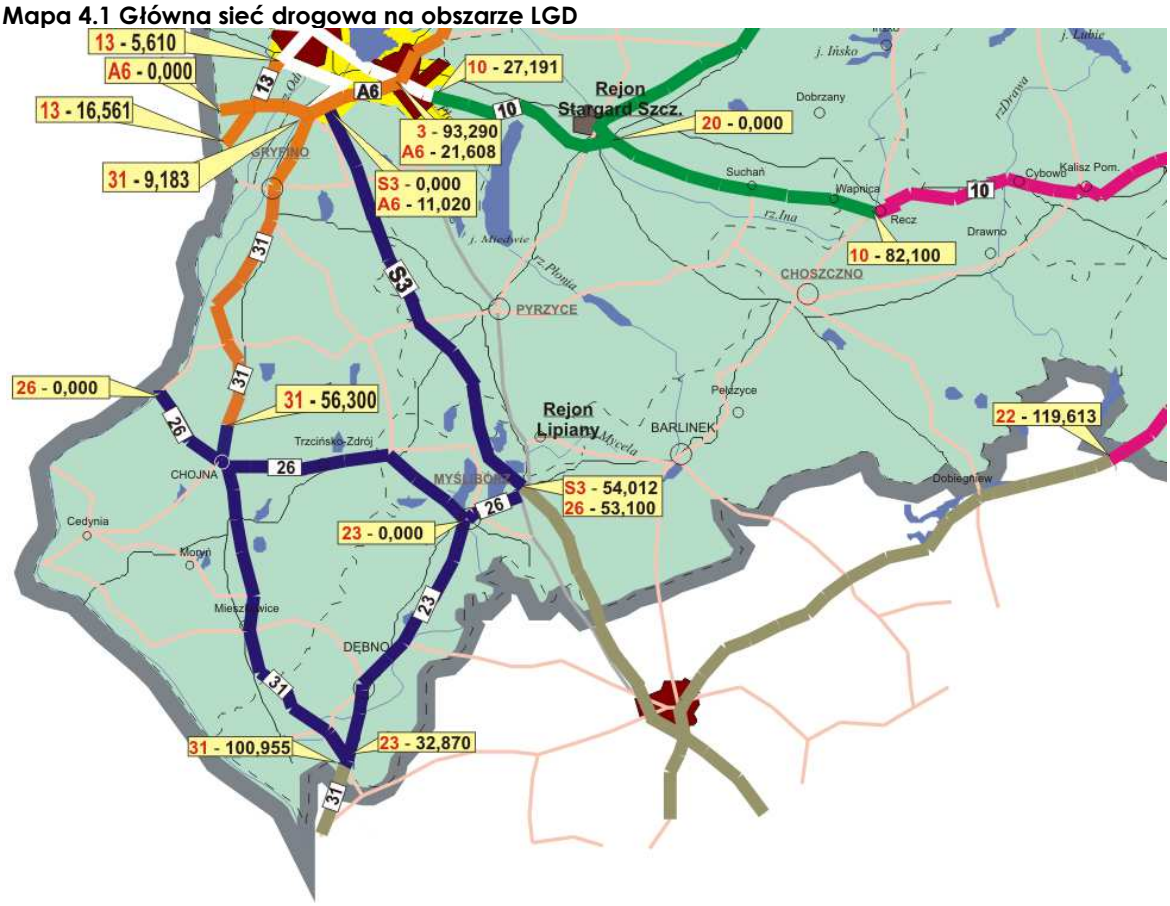

Źródło: Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad

Ze względu na brak danych statystycznych dotyczących dostępności i dokładnych parametrów infrastruktury energetycznej na podstawie informacji uzyskanych bezpośrednio z gmin nie stwierdzono istnienia na obszarze LGD deficytów w zakresie infrastruktury energetycznej (możliwości zaopatrzenia w energię elektryczną).

Energia elektryczna i cieplna
Nie stwierdzono deficytów w zakresie zaopatrzenia w energię elektryczną.

Rozwiązania w zakresie zaopatrzenia w energię cieplną nie odpowiadają współczesnym wyzwaniom ochrony środowiska (dominacja indywidualnych źródeł ciepła zasilanych węglem lub drewnem).

Mając na uwadze brak ogólnodostępnych danych w sposób bezpośredni (poprzez pozyskanie informacji z gmin) dokonano oceny sposobów zaopatrzenia mieszkańców i podmiotów gospodarczych w ciepło. Uzyskane informacje wskazują, że obszar LGD zdominowany jest przez indywidualne źródła ciepła zasilane przede wszystkim drewnem lub węglem (co wiąże się ze znaczną emisją CO2 i innych gazów cieplarnianych do atmosfery). Relatywnie niewielki jest udział miejscowości, w których dostępne są rozwiązania w formie ogrzewania centralnego, bądź w miejsce węgla i drewna występuje zasilanie gazowe. Zaopatrzenie w ciepło w oparciu o OZE ma obecnie marginalne znaczenie.

W odniesieniu do pozostałych mediów (wodociąg, kanalizacja, gaz ziemny) obecna sytuacja w skali całego obszaru LGD jest zbliżona do stanu odnotowywanego w skali województwa i kraju.

Tabela 4.1 Dostęp mieszkańców obszaru LGD do poszczególnych mediów, 2013 r.

Lp	Gmina	Wodociąg (%)	Kanalizacja (%)	Gaz (%)
1	Barlinek	*95,9*	*82,8*	*74,0*
2	Bierzwnik	*90,7*	*61,5*	*0,0*
3	Boleszkowice	*87,1*	*43,2*	*0,1*
4	Choszczno	*87,3*	*79,1*	*70,7*
5	Dębno	*93,4*	*71,6*	*65,8*
6	Krzęcin	*92,1*	*48,3*	*36,2*
7	Lipiany	*96,7*	*74,0*	*9,2*
8	Myślibórz	*92,8*	*67,2*	*5,0*
9	Nowogródek Pomorski	*80,5*	*29,5*	*0,0*
10	Pełczyce	*95,0*	*80,9*	*31,0*
11	Przelewice	*97,4*	*69,8*	*34,9*
12	Recz	*90,0*	*72,4*	*46,8*
13	Trzcińsko-Zdrój	*91,6*	*59,6*	*0,0*
	Ogółem	***93,7***	***77,5***	***59,6***
	Województwo zachodniopomorskie	*95,9*	*82,8*	*74,0*
	Polska	*88,0*	*65,1*	*52,4*

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Bank Danych Lokalnych

Wodociągi, kanalizacja, sieć gazowa, internet

Dostęp do sieci wodociągowej na obszarze LGD jest powszechny.

Sieć kanalizacyjna na terenie LGD charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem w zakresie dostępności.

Sieć gazowa jest szeroko dostępna jedynie w trzech gminach na trzynaście.

Na zdecydowanej większości obszaru LGD sieć internetowa nie zapewnia predkości 30Mb/s.

Dostęp do sieci wodociągowej na obszarze LGD należy oceniać jako powszechny i wymagający jedynie drobnych uzupełnień (tylko w przypadku gminy Nowogródek Pomorski braki w dostępie do sieci wodociągowej są znaczące). Wywiady pogłębione wskazują jednak, że jakość dystrybuowanej wody jest często niezadowalająca (istniejąca infrastruktura wymaga dodatkowych inwetsycji).

W przypadku sieci kanalizacyjnej dostępność w wymiarze LGD jako całości osiągnęła wysoki (bliski 80%) poziom (minimalnie niższy niż w skali województwa i wyraźnie powyżej średniej krajowej). Na terenie LGD istnieją jednak obszary, gdzie wskaźnik skanalizowania jest wyraźnie niższy (Boleszkowice, Krzęcin, Nowogródek Pomorski). Należy mieć tu na uwadze aspekty opłacalności finansowej doprowadzania sieci kanalizacyjnej (w konfrontacji z np. przydomowymi oczyszczalniami ścieków), jednak analizując przytoczone wcześniej dane o rozproszonej sieci osadniczej niemal na całym obszarze LGD (w tym w gminach o wysokim stopniu skanalizowania) należy wskazać na istnienie wyraźnych deficytów lokalnych w zakresie sieci kanalizacyjnej.

Dostęp do sieci gazowej na obszarze LGD jest wyraźnie niższy niż w skali całego województwa zachodniopomorskiego. Analiza na poziomie poszczególnych gmin wskazuje, że tylko w trzech gminach (Barlinek, Choszczno, Dębno) można mówić o szerokim dostępie do sieci gazowej. W sześciu gminach sieć gazowa nie jest dostępna lub jest dostępna w bardzo ograniczonym zakresie (korzysta z niej mniej niż 10% mieszkańców).

Historycznie kluczowe znaczenie dla oceny atrakcyjności danego obszaru miał dostęp do sieci telefonicznej. Obecnie powszechność zasięgu sieci komórkowych sprawia, że ocena dostępności telekomunikacyjnej obszaru oparta jest na szerokopasmowej sieci internetowej (o prędkości co najmniej 30 Mb/s). Na obszarze LGD sieć o przedmiotowych parametrach dostępna jest jedynie w ośrodkach miejskich (jednak i tu wiele budynków znajduje się poza jej zasięgiem)[24]. Należy oceniać, że obecnie dostęp do szybkiego internetu ma jedynie niewielka część mieszkańców LGD. Tym samym w praktyce możliwość korzystania z najnowszych, zaawansowanych usług cyfrowych na obszarze LGD jest bardzo ograniczona.

Ważnym wyznacznikiem rozwoju przestrzennego obszaru LGD są dostępne tereny kreujące potencjalne możliwości rozwojowe. Przeanalizowano oferty inwestycyjne gmin (w oparciu o najbardziej atrakcyjne zdaniem JST grunty inwestycyjne), co pozwoliło na syntetyczną ocenę kreowania warunków do rozwoju gospdoarczego przez samorządy (w wymiarze przestrzennym).

Tabela 4.2 Przygotowanie niezabudowanych nieruchomości inwestycyjnych na obszarze LGD

Lp	Gmina	Przeznaczenie wybranej nieruchomości	Kompletność posiadanych przez gminę informacji o nieruchomości	Atuty wybranej nieruchomości
1	Barlinek	zabudowa jednorodzinna wolnostojąca, zabudowa jednorodzinna szeregowa, zabudowa wielorodzinna, zabudowa usługowo-mieszkalna	Nie (brak danych o wodach gruntowych, parametrach dostępnych sieci)	Duża powierzchnia dostępnego terenu
2	Bierzwnik	Brak danych	Brak danych	Brak danych
3	Boleszkowice	zabudowa związana z obsługą komunikacji samochodowej	Nie (brak danych o wodach gruntowych, parametrach dostępnych sieci)	Aktualny PZP, działka przylegająca do drogi krajowej nr 31
4	Choszczno	Brak MPZP, obecnie nieużytek	Nie (brak wybranych informacji o parametrach dostępnych mediów)	Położenie przy drodze wojewódzkiej, możliwość powiększenia działki
5	Dębno	Tereny produkcji, usług, magazynowe, składy	Tak	Nieruchomość objęta SSE, obowiązujący MPZP, działka przylegająca do drogi wojewódzkiej, możliwość znacznego

[24] Wniosek sformułowano na podstawie *Mapy białych obszarów NGA przedstawiającej obszary, w których nie istnieje sieć szerokopasmowa zapewniająca dostęp do internetu o prędkości co najmniej 30 Mb/s* opublikowanej przez Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji na stronie internetowej https://konsultacje.itl.waw.pl/mapa/.

				powiększenia działki
6	Krzęcin	Brak danych	Brak danych	Brak danych
7	Lipiany	Tereny produkcji, usług, magazynowe, składy – obecnie teren nieodrolniony	Tak	Położenie przy drodze wojewódzkiej
8	Myślibórz	Potencjalne tereny usług wraz z zielenią i urządzeniami towarzyszącymi	Brak danych	Położenie przy drodze gminnej, ale co ważniejsze bezpośrednio nad brzegiem Jeziora Myśliborskiego
9	Nowogródek Pomorski	Brak danych	Brak danych	Brak danych
10	Pełczyce	Działalność produkcyjna	Nie (brak danych o wodach gruntowych, parametrach dostępnych sieci)	Nieruchomość objęta SSE, działka przylegająca do drogi wojewódzkiej
11	Przelewice	Brak oferty	Brak oferty	Brak oferty
12	Recz	Produkcja, składy, magazyny, działalność hurtowa, warsztatowa Funkcja dopuszczalna: mieszkania funkcyjne w ramach budynków funkcji podstawowej	Nie (brak danych o wodach gruntowych, dostępnej mocy przyłącza energetycznego)	Działka przylegająca do drogi krajowej nr 10
13	Trzcińsko-Zdrój	Brak MPZP – przeznaczenie do ustalenia w decyzji o warunkach zabudowy	Nie (brak danych o wodach gruntowych, parametrach dostępnych sieci)	Działka położona 30m od drogi krajowej, możliwość powiększenia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z gmin

Możliwości rozwoju przestrzennego – oferty inwestycyjne

Poziom dostępności i przygotowania ofert inwestycyjnych samorządów na obszarze LGD jest bardzo zróżnicowany.

Rozwój funkcji przemysłowych i produkcyjnych jest możliwy głównie poprzez inwestycje greenfield (nie zidentyfikowano samorządowych ofert brownfield).

Oferty inwestycyjne ukierunkowane są głównie na rozwój funkcji usługowych (w tym turystycznych)

Analiza dostępnych gruntów przeznaczonych pod inwestycje wykazała, że na obszarze LGD dostępne są atrakcyjne nieruchomości niezabudowane o różnym przeznaczeniu (produkcyjnym, przemysłowym, usługowym, mieszkaniowym) i różnej wielkości. Poziom dostępności i gotowości inwestycyjnej gruntów jest bardzo zróżnicowany – od gruntów gotowych do inwestycji (objętych SSE, z dogodnym dostępem do mediów i sieci drogowej), poprzez grunty wymagające szeregu procedur (bez MPZP, nieodrolnione), aż po sytuacje, w której gminy nie wskazały dostępnych nieruchomości. Posiadane przez samorządy informacje techniczne o gruntach wymagają często uzupełnienia.

Część inwestorów poszukuje w pełni gotowych (zabudowanych) lokalizacji dla przedsięwzięć inwestycyjnych. Część gmin nie posiada oferty nieruchomości zabudowanych. W przypadku obszaru LGD samorządy, które posiadają obiekty na sprzedaż nie dysponują ofertami gotowych budynków służących produkcji czy przemysłowi. Oferta inwestycyjna dotyczy przede wszystkim obiektów zdekapitalizowanych lub historycznie niezwiązanych z działalnością gospodarczą – wymagających remontów (jako wyjątki należy traktować obiekty w bardzo dobrym stanie technicznym). W praktyce oferta nieruchomości zabudowanych kierowana jest wyłącznie

do sfery usługowej. Samorządy aktualnie nie posiadają w swojej dyspozycji przejętych nieruchomości poprodukcyjnych i poprzemysłowych.

Tabela 4.3 Przygotowanie zabudowanych nieruchomości inwestycyjnych na obszarze LGD

Lp	Gmina	Przeznaczenie wybranej nieruchomości	Kompletność posiadanych przez gminę informacji o nieruchomości	Atuty wybranej nieruchomości
1	Barlinek	Tereny centralne miasta i miejsca koncentracji usług, tereny parków i skwerów, tereny urządzeń turystycznych i sportowych, tereny zabudowy pensjonatowej, ulice wewnętrzne	Nie (brak danych o wodach gruntowych, parametrach dostępnych sieci)	Położenie w centrum miasta, położenie w bezpośrednim sąsiedztwie akwenu wodnego
2	Bierzwnik	Brak danych	Brak danych	Brak danych
3	Boleszkowice	Budynek po byłej szkole podstawowej	Nie (brak danych o parametrach dostępnych sieci)	Brak danych
4	Choszczno	Brak danych	Brak danych	Brak danych
5	Dębno	Usługi	Nie (brak danych o parametrach dostępnych sieci)	Położenie przy drodze krajowej
6	Krzęcin	Budynek po byłej szkole podstawowej	Nie (brak szczegółowych danych o nieruchomości)	Brak danych
7	Lipiany	Brak oferty	Brak oferty	Brak oferty
8	Myślibórz	Brak danych	Brak danych	Brak danych
9	Nowogródek Pomorski	Brak danych	Brak danych	Brak danych
10	Pełczyce	Brak oferty	Brak oferty	Brak oferty
11	Przelewice	Zabudowa folwarku i zabytkowy dwór. Koncepcja zagospodarowania przewiduje utworzenie tu hoteli, schronisk młodzieżowych, punktów gastronomicznych i terenów rekreacyjno-sportowych	Nie (brak danych o parametrach dostępnych sieci)	Aktualny PZP, położenie w sąsiedztwie Ogrodu Dendrologicznego
12	Recz	Budynek byłego pałacu (Wpisany do Rejestru Zabytków); do 2000 r. mieściła się w nim szkoła podstawowa, a obecnie świetlica oraz biblioteka i dwa lokale mieszkalne. Budynek częściowo ogrzewany, ogólny stan budynku dobry, remont z wymianą pokrycia dachowego przeprowadzono w latach 1988 – 1989. Możliwość adaptacji na hotel, dom seniora czy sale konferencyjne.	Nie (brak szczegółowych danych o nieruchomości)	Obiekt o wartości historycznej
13	Trzcińsko-Zdrój	Brak oferty	Brak oferty	Brak oferty

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji z gmin

PODSUMOWANIE

Obszar LGD dotknięty jest licznymi niedogodnościami w zakresie dostępności infrastruktury technicznej i rozwoju przestrzennego:

- koncentracją silnych ośrodków miejskich i szlaków tranzytowych w zachodniej części obszaru,
- wciąż nie w pełni zadowalającą jakością i dostępnością infrastruktury dróg lokalnych,
- niskim stopniem rozwoju procesów planowania przestrzennego (deficyt obowiązujących MPZP),
- ograniczonym zakresem przygotowania do rozwoju przestrzennego (postrzeganym przez pryzmat atrakcyjnych i w pełni przygotowanych ofert inwestycyjnych).

Na obszarze LGD, mimo bardzo dobrych wyników w zakresie dostępności sieci energetycznej oraz wodociągowej i kanalizacyjnej (w tych przypadkach deficyty mają charakter lokalny), obecne są wciąż wyzwania związane z zapewnieniem dostępu do sieci gazowej w większości gmin oraz szybkiej sieci internetowej (na obszarze całej LGD).

Kluczowym zadaniem stojącym przed LGD jest zmiana modelu zaopatrzenia w ciepło obecnie opartego w znacznej mierze na szkodliwych dla środowiska indywidualnych źródłach ciepła opalanych drewnem i węglem.

4.2 Gospodarka obszaru

Gminy zlokalizowane w obszarze LGD charakteryzują się zbliżonym poziomem rozwoju gospodarczego. Na omawianym obszarze, podobnie jak to ma miejsce w innych regionach kraju, widoczna jest koncentracja podmiotów gospodarczych wokół większych ośrodków miejskich. Dane statystyczne pokazują, iż najwięcej podmiotów gospodarczych działa na obszarze gminy Dębno, Myślibórz, Choszczno i Barlinek.

Koncentracja aktywności gospodarczej
Najwięcej podmiotów gospodarczych działa na obszarze większych ośrodków miejskich, tj. w gminie Dębno, Myślibórz, Choszczno i Barlinek oraz Lipiany.

Tabela 4.4 Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w latach 2007-2013

Lp	Gmina	Liczba podmiotów gospodarczych wpisanyc do rejestru REGON*						
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Barlinek	1791	1834	1917	1968	1945	1961	1972
2	Bierzwnik	326	330	332	356	329	335	344
3	Boleszkowice	165	166	165	185	180	204	210
4	Choszczno	2034	2081	2163	2227	2152	2163	2181
5	Dębno	2075	2105	2197	2232	2244	2301	2321
6	Krzęcin	154	161	165	176	176	185	206
7	Lipiany	559	609	615	605	593	596	609
8	Myślibórz	1905	1926	1975	2078	2015	2059	2092
9	Nowogródek Pom.	216	225	236	245	247	263	269
10	Pełczyce	503	527	530	544	502	537	551
11	Przelewice	317	340	355	374	367	351	370

12	Recz	404	429	448	457	463	486	498
13	Trzcińsko-Zdrój	370	399	418	424	413	424	434
Suma dla LGD:		10819	11132	11516	11871	11626	11865	12057
Województwo Zachodniopomorskie		210750	213124	215079	220404	214584	217045	219579
Polska		3685608	3757093	3742673	3909802	3869897	3975334	4070259

** Krajowy Rejestr Urzędowy Podmiotów Gospodarki Narodowej jest zbiorem informacji o o podmiotach gospodarki narodowej bez osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie.*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wg. stanu na dzień 31.12.2013 r. w gminie Dębno w rejestrze REGON zarejestrowanych było 2321 podmiotów, czyli o 243 wiecej niż w 2007 r., w gminie Choszczno – 2181 (w 2007 było ich o 147 mniej), Myślibórz – 2092 (wzrost o 187 w stosunku do 2007 r.), a w gminie Barlinek – 1972 firm (o 181 więcej niż w 2007 r.). Z kolei najniższa liczba podmiotów gospodarczych funkcjonuje w gminach Krzęcin, Boleszkowice oraz Nowogródek Pomorski, wynosi ona kolejno: 206, 210 i 269 podmiotów wg. stanu na rok 2013 (w roku 2007 liczba ta wynosiła kolejno: 154, 165, 216 podmiotów), podobnie w gminie Bierzwnik działają zaledwie 344 firmy (w 2007 było ich o 18 mniej) a w gminie Przelewice do rejestru REGON wpisanych jest ich 370 (w 2007 zarejestrowanych było 317).

Mapa 4.2 Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, 2007 r.

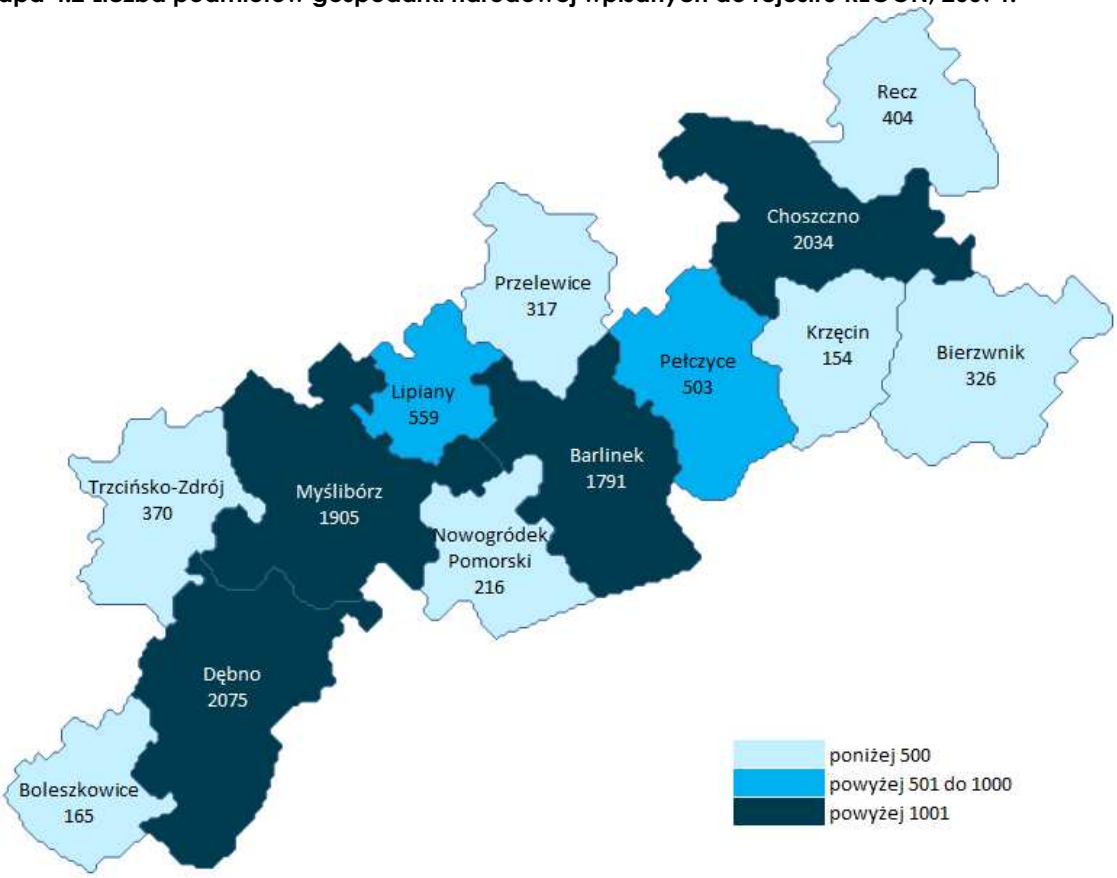

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Mapa 4.3 Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, 2013 r.

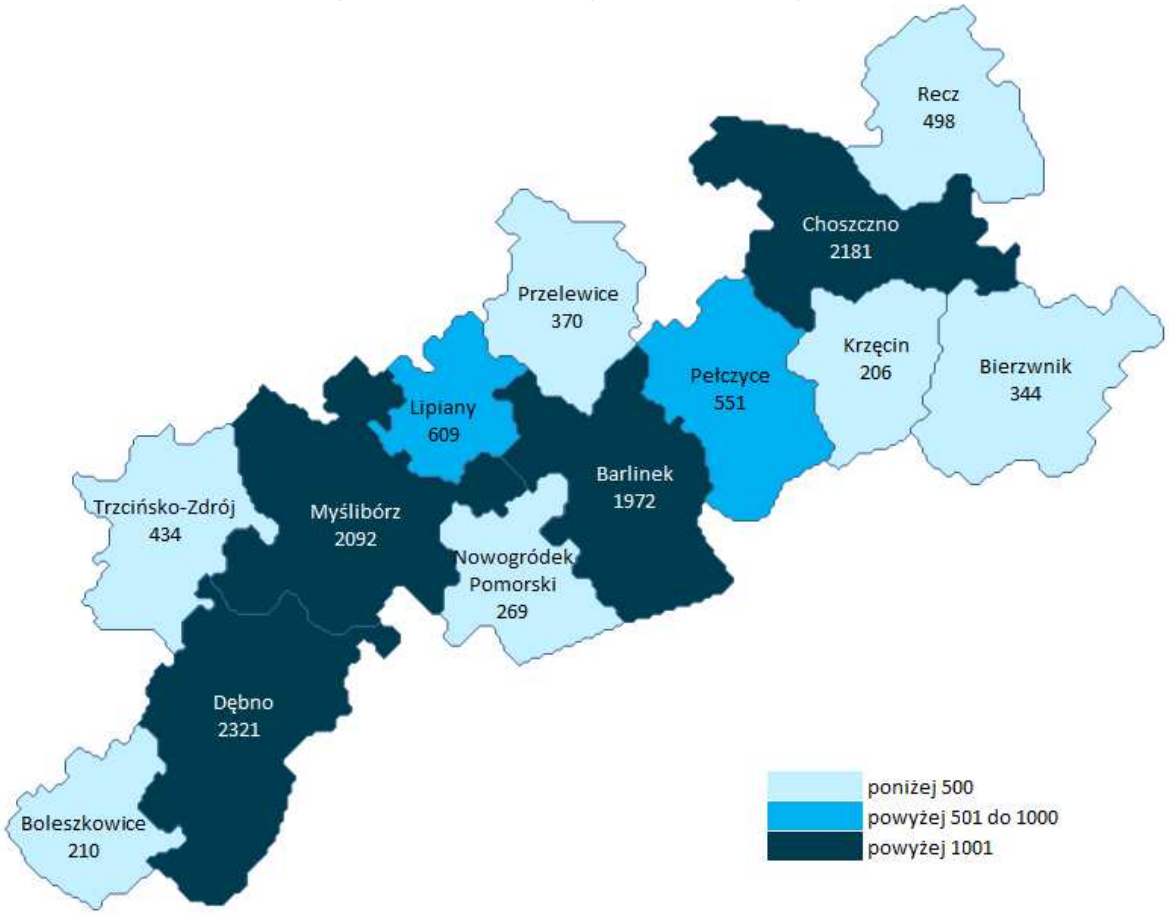

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

W obszarze LGD Lider Pojezierza widoczny jest wzrost liczby podmiotów gospodarczych. W latach 2007 - 2010 wg. danych rejestru REGON ich liczba rosła o około 3% w skali roku, w 2011 zmniejszyła się o 245 podmioty (czyli nastąpił spadek o 2,1%), a w kolejnych latach wzrosła o 2% (wzrost w 2012) i 1% w 2013 w porównaniu do roku poprzedniego.

Wykres 4.1 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w podziale na gminy, lata 2007 - 2013

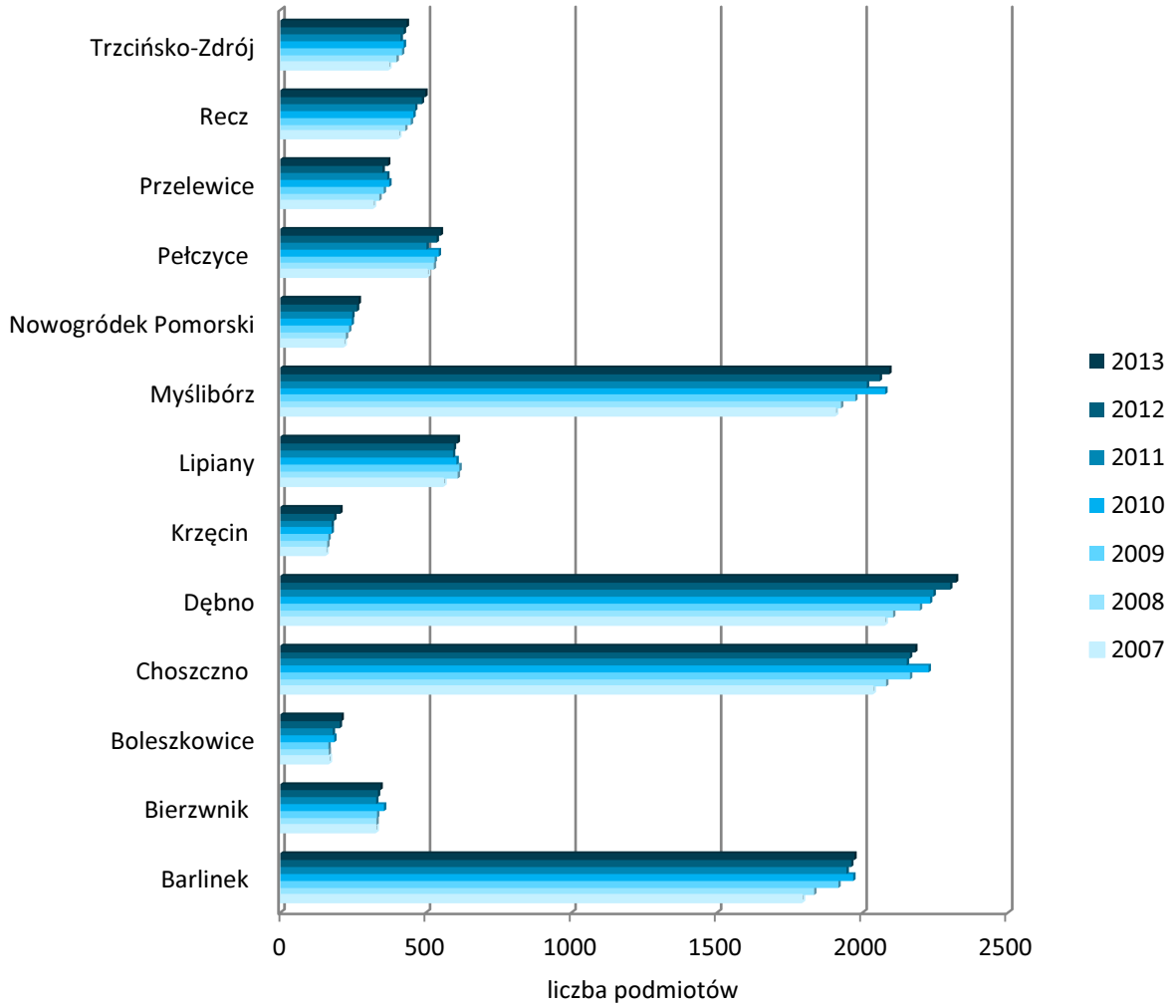

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zmiana liczby podmiotów gospodarczych
W obszarze LGD widoczna jest zmniejszająca się ilość nowo zarejestrowanych firm przy jednoczesnym wzroście firm wyrejestrowanych.

Porównując liczbę nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych do liczby podmiotów wyrejestrowanych z REGON na obszarze LGD widać jednak zmniejszające się dysproporcje pomiędzy obiema wartościami. W ostatnich latach widoczna była zmniejszająca się ilość nowo zarejestrowanych firm przy jednoczesnym wzroście firm wyrejestrowanych. Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej w obszarze LGD w ostatnich latach wyniosła więcej niż 1 tys./rok, tym samym przekraczała liczbę podmiotów z rejestru REGON wyrejestrowanych (wyjątek stanowi rok 2011, w którym to liczba podmiotów wyrejestrowanych przekroczyła o 18% liczbę zarejestrwanych po raz pierwszy). Niemniej jednak począwszy od roku 2010 wyraźnie widoczny jest spadek liczby nowych podmiotów gospodarczych rejestrujących swoją działalność w REGON.

Wykres 4.2 Zmiana liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON z obszaru LGD Lider Pojezierza, lata 2009-2013*

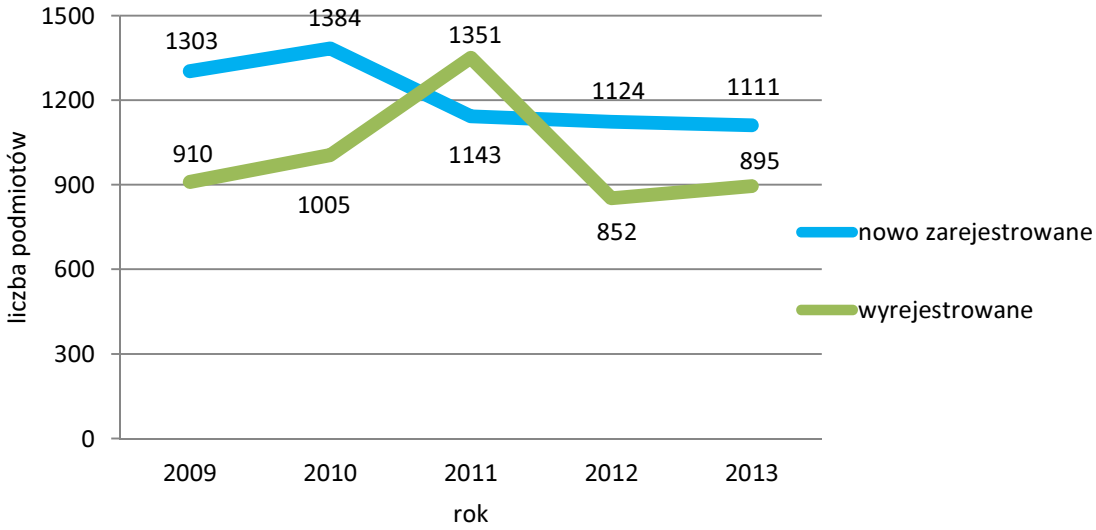

** Przedatawiono tylko dane dotyczące okresu 2009-2013 z uwagi na fakt, iż dane GUS dotyczące liczby nowo zarejestrowanych i wyrejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej z REGON za lata 2007-2008 zaagredowane są tylko do poziomu powiatów.*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Najwięcej nowych podmiotów gospodarczych powstaje na obszarze większych ośrodków miejskich obszaru LGD. W gminach Choszczno i Dębno rocznie nowotworzonych jest ponad 200 podmiotów, w gminach Barlinek i Myślibórz ich liczba wynosi około 170 (wg. danych za rok 2013), najmniej nowych podmiotów powstaje w gminach Boleszkowice, Nowogródek Pomorski, Krzęcin i Bierzwnik (w roku 2013 w każdej z nich było to pomiędzy 20 a 30 podmiotów na rok).

Poziom rozwoju przedsiębiorczości
Obszar LGD charakteryzuje się niższym niż średnia krajowa i wojewódzka poziomem rozwoju przedsiębiorczości.
Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON przypadająca na 10 tys. ludności oscyluje wokół 800 podmiotów.

Obszar gmin wchodzących w skład LGD charakteryzuje się nieco niższym niż średnia krajowa i wojewódzka poziomem przedsiębiorczości mieszkańców, co potwierdzają wskaźniki obrazujące liczbę podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w stosunku do liczby mieszkańców. Na przestrzeni ostatnich siedmiu lat w obszarze LGD liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON przypadająca na 10 tys. ludności oscylowała wokół 800 podmiotów, w roku 2013 wyniosła 837, podczas gdy wskaźnik ten dla województwa ukształtował się na poziomie 1277 a w kraju wynosił 1057. Najniższy odsetek podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. mieszkańców występuje w gminie Krzęcin, Pełczyce i Przelewice (wynosi on mniej niż 700 podmiotów na 1 tys. ludności), z kolei najwyższy występuje w gminie Dębno, Myślibórz, Lipiany i Barlinek (wskaźnik oscyluje wokół 1000).

Tabela 4.5 Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności, lata 2007 - 2013

Lp	Gmina	Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności						
		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1	Barlinek	915	937	982	992	981	991	995
2	Bierzwnik	689	697	703	726	676	691	713
3	Boleszkowice	563	574	567	630	609	696	715
4	Choszczno	915	935	973	989	960	966	976
5	Dębno	1004	1017	1061	1056	1065	1092	1107
6	Krzęcin	408	424	437	452	454	480	538
7	Lipiany	921	1001	1024	975	960	968	1000
8	Myślibórz	917	929	957	995	973	997	1016
9	Nowogródek Pom.	652	677	716	718	722	775	793
10	Pełczyce	626	660	664	669	619	668	689
11	Przelewice	612	655	684	692	682	655	691
12	Recz	706	757	792	786	802	850	875
13	Trzcińsko-Zdrój	655	702	744	746	728	752	771
Średnia dla LGD:		737	767	793	802	787	814	837
Województwo Zachodniopomorskie		1245	1259	1270	1279	1246	1261	1277
Polska		967	985	981	1015	1004	1032	1057

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Mapa 4.4 Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON przypadajacych na 10 tys. mieszkańców, 2007 r

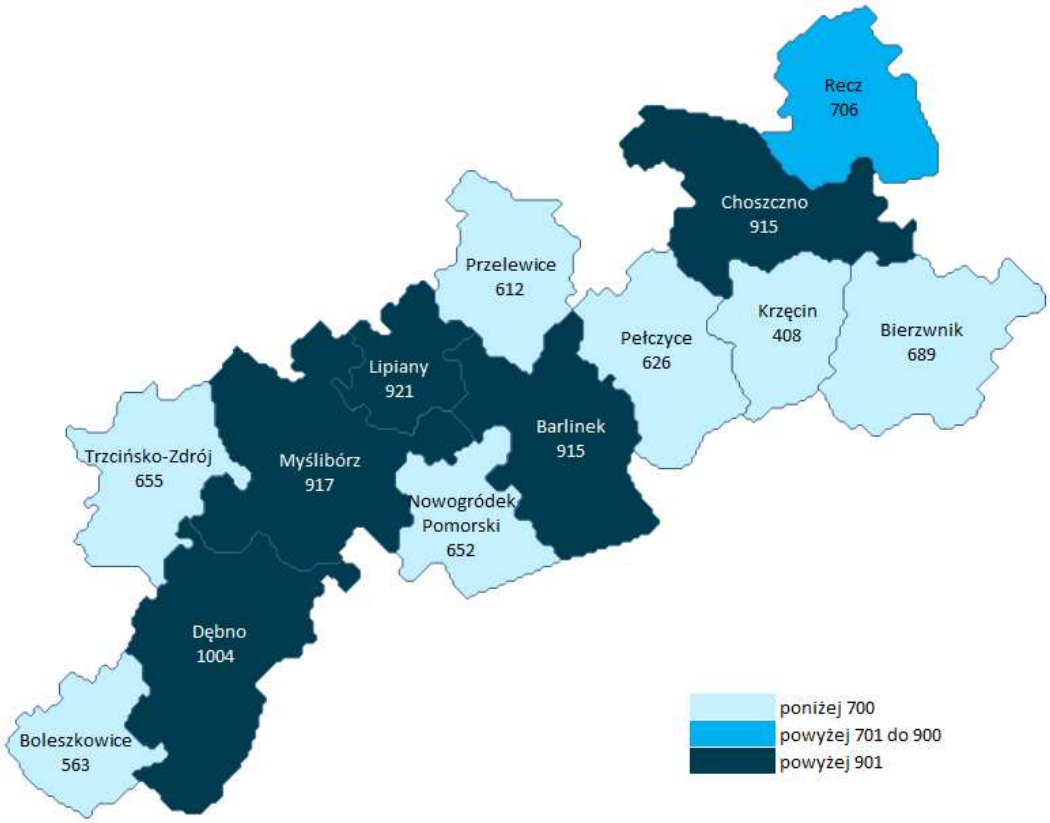

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Mapa 4.5 Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON przypadajacych na 10 tys. mieszkańców, 2013 r.

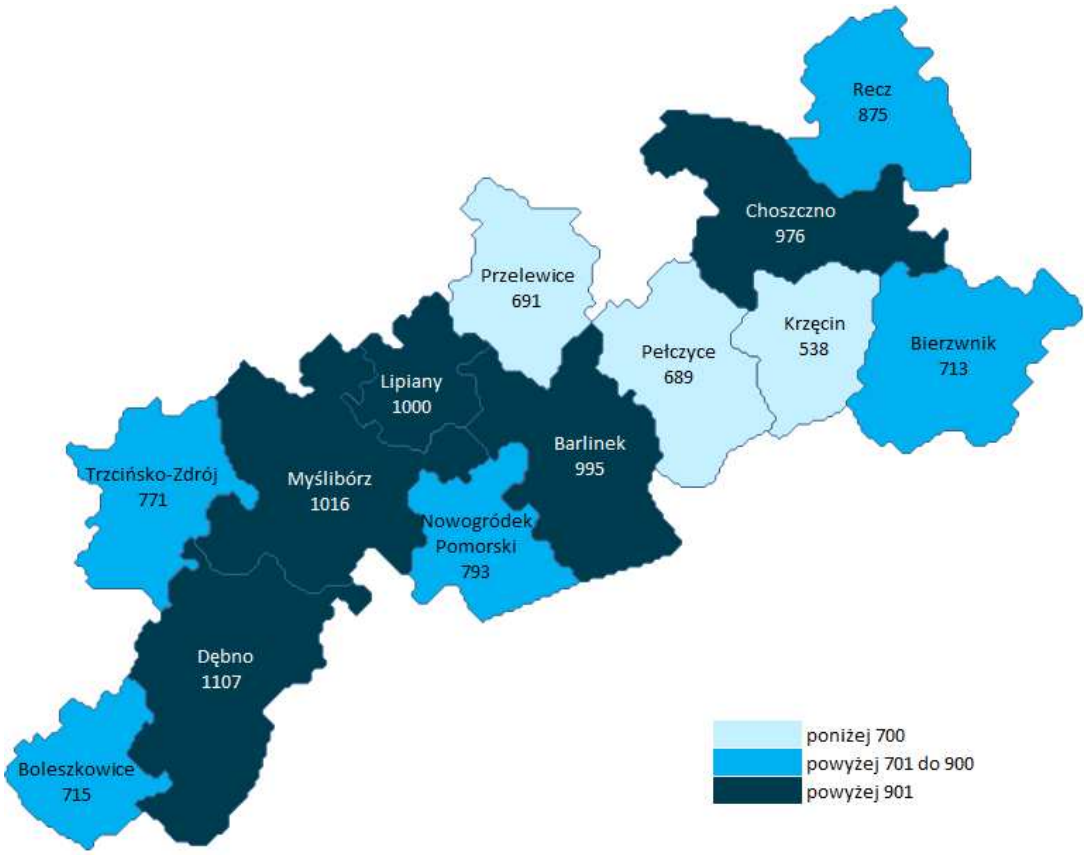

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wśród podmiotów gospodarczych z obszaru LGD zarejestrowanych w REGON z punktu widzenia formy prawnej dominują podmioty z sektora prywatnego, a w szczególności osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Łącznie na obszarze LGD funkcjonuje ponad 12 tysięcy podmiotów gospodarczych, z czego ponad 95% to tzw. mikroprzedsiębiorstwa, czyli firmy zatrudniające mniej niż 10 pracowników. Podobnie jak w latach ubiegłych, w roku 2013 liczba firm zatrudniających od 10 do 49 pracowników na omawianym terenie ukształtowała się na poziomie bliskim 500 podmiotów, z kolei w tym czasie liczba średnich firm wyniosła 89, a dużych (tj. zatrudniających ponad 250 osób) – 4.

Charakterystyka podmiotów gospodarczych
Mikroprzedsiębiorstwa, czyli firmy zatrudniające mniej niż 10 pracowników stanowią ponad 95% wszystkich podmiotów gospodarczych z obszaru LGD.

Wykres 4.3 Podmioty gospodarcze wg klas wielkości (tj. liczby zatrudnionych pracowników) na obszarze LGD Lider Pojezierza, 2013 r

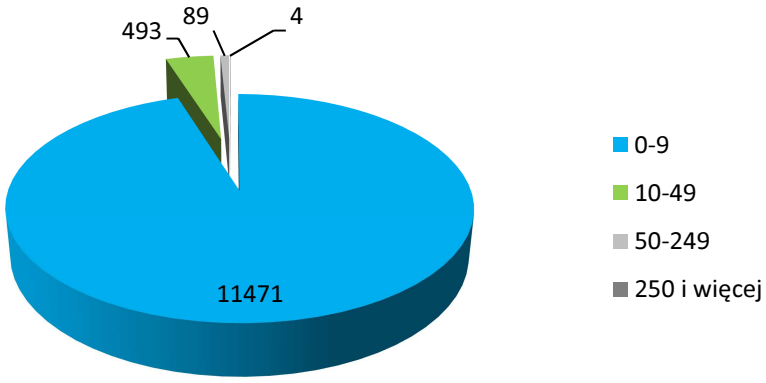

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Analiza obszaru pod kątem lokalizacji stref aktywności gospodarczej oraz miejsc koncentracji biznesu wykazała, że w LGD widoczne jest lokowanie większych podmiotów gospodarczych na obszarach o przeznaczeniu produkcyjnym i przemysłowym, w szczególności w lokalizacjiach posiadających gotową infrastrukturę (budynki służące produkcji czy przemysłowi). Ponadto zauważyć należy, iż poszczególne samorządy lokalne podejmują także działania mające na celu przyciągnięcie nowych inwestorów poprzez wydzielenie i przygotowanie do inwestycji obszarów, odpowiadających ich zapotrzebowaniom, czyli stref inwestycyjnych. W obszarze LGD utworzonych jest kilka takich stref działających w ramach Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, tj. w:

- Barlinku (obszar o pow. 33,7545) - podstrefa KSSSE obejmuje obszar przy ul. Przemysłowej, jest on w całości zainwestowany przez spółkę Barlinek Inwestycje Sp. z o.o.
- Dębnie (obszar o pow. 3,66 ha) - podstrefa KSSSE zlokalizowana jest przy ulicy Dargomyskiej. Na obszarze tym zlokalizowane są zakłady branży drzewnej – przede wszystkim stolarnie.
- Pełczycach (obszar o pow. 23,14 ha) - podstrefa KSSSE zlokalizowana jest przy ulicy Bolesława Chrobrego. W SSE działają podmioty z następujących branż: meblarstwo, elektrotechnika, galanteria drewniana.

Poza podstrefami KSSSE w poszczególnych ośrodkach miejskich, tj. w Barlinku, Dębnie i Myśliborzu istnieją również obszary, na których widoczna jest szczególnie duża koncentracja podmiotów prowadzących działalność produkcyjną lub usługową w tej samej branży.

W Barlinku w obszarze miasta poza SSE występuje kilka innych obszarów aktywności biznesu, gdzie koncentrują się przede wszystkim firmy produkcyjne oraz handlowo-usługowe, a mianowicie:

- ul. Okrętowa – w jej obrębie dominują podmioty gospodarcze zajmujące się produkcją wyrobów metalowych, budowlanych i drewnianych.
- ul. Fabryczna – na obszarze dominują firmy zajmujące się produkcją wyrobów metalowych oraz handlem materiałami budowlanymi, czy też naprawą pojazdów.

- ul. Pełczycka – na obszarze funkcjonują podmioty zajmujace się produkcją wyrobów metalowych, działające w branży handlu materiałami budowlanymi oraz branzy transportowej.
- ul. Św. Bonifacego – we wskazanym obrębie działają firmy świadczące usługi budowlane, naprawy pojazdów oraz produkujace wyroby niemetalowe.

W gminie Dębno obszar, na którym widoczna jest koncentracja biznesu, to Dębnowska Strefa Przemysłowa umożliwiająca inwestowanie podmiotom realizującym działalność produkcyjną, usługową lub handlową. Strefą objęte jest około 30 ha, w tym ponad 1/10 objęta jest statusem specjalnej strefy ekonomicznej. Dębnowska Strefa Przemysłowa, zlokalizowana jest w Dębnie przy drodze wojewódzkiej nr 127.

Gmina Myślibórz także dysponuje terenami dedykowanymi inwestycjom przemysłowym. Strefy aktywności gospodarczej w gminie zlokalizowane są przede wszystkim na terenie miasta Myślibórz. Obszary gdzie koncentrują się firmy to ul. Łużycka, ul. Boh. Warszawy, ul. Felczaka, ul. Warszawska, ul. Lipowa, ul. Rynek im. Jana Pawła II, ul. Królewiecka. Zlokalizowane we wskazanym obszarze podmioty to firmy z branży handlowo-usługowej, motoryzacyjnej, transportowej, budowlanej, meblowej, czy też spożywczej, gastronomicznej, hotelarskiej, finansowej, a także reklamowej.

Strefy aktywności gospodarczej
Na obszarze LGD obecne są trzy strefy inwestycyjne w ramach Kostrzyńsko-Słubickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej oraz obszary koncentracji produkcji i usług w Barlinku, Dębnie i Myśliborzu

W obszarze LGD w latach 2007-2013 sektorem gospodarki, w którym działało najwięcej podmiotów gospodarczych był handel hurtowy i detaliczny oraz naprawa pojazdów samochodowych (włączając motocykle). W roku 2013 działało aż 2633 podmiotów (tj. 21,8% ogółu podmiotów gospodarczych z LGD) o takim profilu działalności. Widoczny jest jednak trend zmniejszania się ilości firm w tzw. sekcji G (wg. PKD 2007) – na przestrzeni ostatnich pięciu lat w obszarze LGD ich liczba zmalała o około 3 tys. (tj 5 pkt. procentowych).

Kolejną znaczącą branżą (biorąc pod uwagę liczebność firm oraz stały trend wzrostu ich ilości) w LGD jest budownictwo. W roku 2007 w tym sektorze działało 1379 podmiotów (12,7% ogółu podmiotów gospodarczych z LGD), w 2010 – 1904 (15,2%), a w roku 2013 już 1936 (16,1%). Relatywnie duży odsetek działających firm stanowią także podmioty prowadzące działalność związaną z obsługą rynku nieruchomości (1086 podmiotów – 9% ogółu w 2013 r.).

Dominujące branże gospodarki LGD:
handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych, budownictwo, obsługa rynku nieruchomości, przetwórstwo przemysłowe

Wśród pozostałych branż gospodarki obszaru LGD na uwagę zasługuje przetwórstwo przemysłowe. Ich liczba utrzymuje się na relatywnie stałym poziomie, przekraczającym 11 tys. podmiotów gospodarczych (stanowiąc tym samym około 10% ogółu). W obszarze LGD w branży przetwórstwa przemysłowego działają firmy zajmujące się głównie przerobem drewna (potentatem w tej dziedzinie jest przedsiębiorstwo Barlinek S.A.), ponadato funkcjonuje tu również wielu drobnych wytwórców produkujących cenione wyroby meblarskie. Zauważalna jest także kumulacja firm z branży metalowo-maszynowej.

Szczegółowe dane dot. ilości podmiotów gospodarczych z obszaru LGD w podziale na poszczególne sekcje PKD prezentuje Tabela 4.6.

Tabela 4.6 Podmioty wg sekcji PKD 2004 na obszarze LGD Lider Pojezierza, lata 2007 - 2008

Lp	Sekcje według PKD 2004	Przypis według PKD 2004	2007		2008	
			Wartość	Udział	Wartość	Udział
1	Sekcja A	rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	597	5,5%	589	5,3%
2	Sekcja B	rybactwo	7	0,1%	6	0,1%
3	Sekcja C	górnictwo	5	0,0%	4	0,0%
4	Sekcja D	przetwórstwo przemysłowe	1198	11,1%	1182	10,6%
5	Sekcja E	wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę	20	0,2%	23	0,2%
6	Sekcja F	budownictwo	1379	12,7%	1538	13,8%
7	Sekcja G	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, motocykli oraz artykułów użytku osobistego i domowego;	2958	27,3%	2964	26,6%
8	Sekcja H	hotele i restauracje	328	3,0%	323	2,9%
9	Sekcja I	transport, gospodarka magazynowa i łączność	601	5,6%	604	5,4%
10	Sekcja J	pośrednictwo finansowe	291	2,7%	302	2,7%
11	Sekcja K	obsługa nieruchomości, wynajem i usługi związane z prowadzeniem działalności gospodarczej	1812	16,7%	1850	16,6%
12	Sekcja L	administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe ubezpieczenia społeczne i powszechne ubezpieczenie zdrowotne; sekcja	122	1,1%	120	1,1%
13	Sekcja M	edukacja	256	2,4%	265	2,4%
14	Sekcja N	ochrona zdrowia i pomoc społeczna	537	5,0%	615	5,5%
15	Sekcja O	działalność usługowa, komunalna, społeczna i indywidualna, pozostała	708	6,5%	747	6,7%
16	Sekcja P	gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	0	0,0%	0	0,0%
17	Sekcja Q	organizacje i zespoły eksterytorialne	0	0,0%	0	0,0%
		Suma:	10819	100,0%	11132	100,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Tabela 4.7 Podmioty wg sekcji PKD 2007 na obszarze LGD Lider Pojezierza, lata 2009 - 2013

Lp	Sekcje według PKD 2007	Przypis według PKD 2007	2009		2010		2011		2012		2013	
			Wartość	Udział	Wartość	Udział	Wartość	Udział	Wartość	Udział	Wartość	Udział
1	Sekcja A	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	599	5,2%	661	5,6%	678	5,8%	706	6,0%	715	5,9%
2	Sekcja B	górnictwo i wydobywanie	5	0,0%	6	0,1%	6	0,1%	7	0,1%	9	0,1%
3	Sekcja C	przetwórstwo przemysłowe	1169	10,2%	1193	10,0%	1139	9,8%	1128	9,5%	1139	9,4%
4	Sekcja D	wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	16	0,1%	20	0,2%	21	0,2%	21	0,2%	24	0,2%
5	Sekcja E	dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	36	0,3%	43	0,4%	46	0,4%	45	0,4%	46	0,4%
6	Sekcja F	budownictwo	1710	14,8%	1804	15,2%	1771	15,2%	1900	16,0%	1936	16,1%
7	Sekcja G	handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	2891	25,1%	2891	24,4%	2723	23,4%	2661	22,4%	2633	21,8%
8	Sekcja H	transport i gospodarka magazynowa	733	6,4%	754	6,4%	710	6,1%	712	6,0%	731	6,1%
9	Sekcja I	działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	342	3,0%	342	2,9%	310	2,7%	304	2,6%	303	2,5%
10	Sekcja J	informacja i komunikacja	102	0,9%	109	0,9%	117	1,0%	124	1,0%	124	1,0%
11	Sekcja K	działalność finansowa i ubezpieczeniowa	296	2,6%	288	2,4%	284	2,4%	277	2,3%	270	2,2%
12	Sekcja L	działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	955	8,3%	990	8,3%	1035	8,9%	1064	9,0%	1086	9,0%
13	Sekcja M	działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	543	4,7%	567	4,8%	556	4,8%	561	4,7%	577	4,8%
14	Sekcja N	działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	182	1,6%	196	1,7%	214	1,8%	234	2,0%	270	2,2%
15	Sekcja O	administracja publiczna i obrona narodowa;	120	1,0%	120	1,0%	120	1,0%	119	1,0%	117	1,0%

Lp	Sekcje według PKD 2007	Przypis według PKD 2007	2009		2010		2011		2012		2013	
			Wartość	Udział	Wartość	Udział	Wartość	Udział	Wartość	Udział	Wartość	Udział
		obowiązkowe zabezpieczenia społeczne										
16	Sekcja P	edukacja	300	2,6%	304	2,6%	295	2,5%	357	3,0%	372	3,1%
17	Sekcja Q	opieka zdrowotna i pomoc społeczna	656	5,7%	683	5,8%	705	6,1%	726	6,1%	749	6,2%
18	Sekcja R	działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	205	1,8%	217	1,8%	221	1,9%	225	1,9%	227	1,9%
19	Sekcja S i T	naprawa i konserwacja komputerów i artykułów użytku osobistego i domowego	656	5,7%	683	5,8%	675	5,8%	694	5,8%	729	6,0%
		Suma:	11516	100,0%	11871	100,0%	11626	100,0%	11865	100,0%	12057	100,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Powyższe dane wskazują, iż w przyszłości w obszarze LGD nadal dominować będą podmioty działające w sektorze usług i handlu, tj. handlu hurtowym i detalicznym oraz naprawie pojazdów samochodowych, włączając motocykle, jak również podmioty z branży budowlanej. Ponadto, duże znaczenie dla rozwoju gospodarczego regionu nadal będą miały przedsiębiorstwa z sektora przetwórstwa przemysłowego (mają one istotny udział w tworzeniu miejsc pracy), a w szczególności firmy z następujących branż:

Specjalizacje lokalnego przemysłu:
branża drzewno – meblarska, branża metalowa, maszynowa

- **branża drzewno – meblarska** - potencjał do rozwoju jest zapewniony poprzez bogactwo naturalne lasów gwarantujace odpowiednią ilość surowca. Obecnie w obszarze LGD działa sporo firm produkcyjnych zajmujących się się przetwórstwem drewna, produkcją mebli, czy też parkietów podłogowych, są to min. następujące podmioty:
  - Barlinek S.A. (Barlinek)
  - "Depol - Dębnieńskie Meble Tapicerowane" Spółka z o.o. (Dębno)
  - Kama Spółka z o.o. Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe (Dębno)
  - Bpi Polska Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (Lipiany)
  - "Prymas" Spółka Jawna Alicja, Krzysztof Prymas (Bierzwnik)
  - "Uszlachetnianie Drewna" Spółka z o.o. (Dębno)
  - "Prignitz-Meble Pomorskie" Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (Lipiany)
  - Przedsiębiorstwo Wielobrznżowe „Profis", Dombek Zbigniew (Choszczno)
  - Idea Comfort Zbigniew Kuzyk I Wspólnicy Spółka Jawna (Choszczno)
  - Przedsiębiorstwo Usługowo Handlowo Meblex Tomasz Rowicki (Choszczno)

- **branża metalowa, maszynowa** – potencjał do rozwoju determinowany jest poprzez rosnącą ilość podmiotów gospodarczych zajmujących się obróbką i produkcją wyrobów metalowych. Czynnikiem dodatkowo wzmacniającym i sprzyjającym rozwojowi branży jest funkcjonowanie i tworzenie nowych stref inwestycyjnych, wokół których się ona skupia. W obszarze LGD funkcjonują m.in. następujące podmioty:
  - Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowe "Consmet" Spółka z o.o. (Choszczno)
  - "Hacon"Spółka z o.o. (Barlinek)
  - Zakłady Urządzeń Okrętowych "Bomet" Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (Barlinek)
  - Int.Production Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (Barlinek)
  - 2x3 S.A. (Krzęcin)
  - "Vest-Fiber" Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (Dębno)
  - Zakład Produkcyjno Usługowo Handlowy Linosprzęt Bogdan Mróz (Dębno)
  - Przedsiębiorstwo Produkcyjno- Handlowo-Usługowe Spawmet-Łuczak Jerzy (Dębno)
  - Pawmet Zakład Produkcyjno-Usługowy Paweł Zmarzlik (Nowogródek Pomorski)
  - Diba Productions Spółka z o.o. (Myślibórz)
  - Zakład Mechaniczny Skraw Met (Dębno)

Analizując potencjał endogeniczny obszaru LGD należy zaznaczyć, iż stwarza on mozliwości do rozwoju także innych sektorów gospodarczych. W przedmiotowym obszarze ze względu na lokalizację blisko granicy polski oraz rosnącą produkcję dynamicznie rozwija się branża logistyczno – spedycyjna. Bogate walory przyrodnicze – duża liczba jezior, obszary Natura 2000, stanowią bazę do rozwoju w kierunku turystyki. Z kolei surowce naturalne umożliwiają istnienie i rozwój podmiotów zajmujących się wydobyciem i przerobem kruszyw a w przypadku gminy Dębno także wydobyciem nafty i gazu. Ponadto wysoka dostępność przestrzeni oraz korzystne warunki (wiatr, nasłonecznienie) umożliwiają rozwój lokalnej energetyki opartej na odnawialnych źródłach energii (w ostatnich latach zrealizowano już pierwsze duże przedsięwzięcia w tym zakresie).

Potencjał endogeniczny do rozwoju:
branży logistyczno – spedycyjnej, branży wydobycia surowców naturalnych, branży turystycznej, energetyki odnawialnej

Zatem, z punktu widzenia rozwoju obszaru LGD w przyszłości branżami kluczowymi mogą stać się:

- **branża logistyczno – spedycyjna** – stanowi ona jedną z silniej rozwiniętych branż całego województwa. Jej silna pozycja i możliwość dynamicznego rozwoju w obszarze LGD jest zapewniana poprzez konieczność obsługi firm produkcyjnych, w tym firm zlokalizowanych w strefach inwestycyjnych, kolejnym czynnikiem sprzyjajacym rozwojowi branży logistyczno-spedycyjnej jest blikość granicy, powodująca lokalizację baz logistycznych na omawianym obszarze przez firmy realizujące handel zagraniczny. Potwierdzeniem potencjału branży jest liczba podmiotów zajmujących się transportem drogowym, są to m.in.:
  - PPH "Unimax-Mp" Mirosław Płotek (Choszczno)
  - "TTP" Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (Barlinek)
  - Thermo-Transit Poland Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością (Barlinek)
  - Int.Transport Production Wind Energy Jens Christian Siig (Barlinek)
  - Usługi Transportowe „Scan Las" S.C Celina Jacura i Franciszek Jacura (Dębno)
  - Inter-Glob-Trans Daniel Miśkowiec (Dębno – obszar wiejski)
  - Transbet Grzegorz Łoś (Boleszkowice)
  - Usługi Transportowe Piotr Chłopek (Boleszkowice)
  - Przedsięnіorstwo Usługowe "Tag"- Stasiak Tadeusz (Boleszkowice)
  - PPHU „Adi-Trans" Robert Orzechowski (Bierzwnik)
  - „Euro-Trans J.Ś" Jerzy Śniegula (Choszczno)
  - „Mah-Transl" (Choszczno)

- **branża wydobycia surowców naturalnych** – część gmin objętych LGD posiada duże bogactwo naturalne w postaci złóż ropy naftowej, gazu ziemnego, jak to ma miejsce w przypadku gminy Dębno, gdzie znajdują się jedne z największych w Polsce złóż ropy naftowej i gazu ziemnego. Ponadto na obszarze LGD występują także złoża kruszyw (dotyczy to w szczególności gmin: Boleszkowice, Nowogródek Pomorski, Myślibórz, Barlinek, Choszczno i Trzcińsko Zdrój). Wśród podmiotów działających w branży wydobycia surowców naturalnych na przedmiotowym obszarze są:
  - Minerały Sp. z o.o z siedzibą w Kostrzyniu n/O (wydobycie realzowane jest na obszarze gminy Boleszkowice)

- Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Usługowo-Handlowe Andrzej Tymecki, Staw 67, 66-433 Lubiszyn (gmina Nowogródek Pomorski)
- Przedsiębiorstwo Handlowo Usługowe „MARKETING" Tadeusz Niewiadomski, ul. Dworcowa 5, 74-320 Barlinek (wydobycie na obszarze gminy Barlinek)
- Bio Inwestment Sp.z o.o. z Nowego Żeńska (gmina Choszczno)
- LAFARGE Sp. z o.o. (gmina Trzcińsko Zdrój)

- **branża turystyczna** – ze względu na występujące na obszarze LGD cenne zasoby przyrodnicze, kulturowe oraz liczne atrakcje turystyczne, region bardzo często i chętnie odwiedzany jest przea turystów. Potencjałowi i możliwości dalszego rozwoju branży w szczególności w oparciu o turystykę aktywną sprzyjają liczne jeziora, lasy i parki. Należy zauważyć że znaczna część obszaru objęta jest formą ochrony przyrody: Natura 2000. Obecnie widoczne jest jednak duże zróżnicowanie obszaru pod kątem bazy noclegowej i gastronomicznej (w niektórych gminach odczuwalny jest niemal całkowity brak tego typu obiektów). Wśród podmiotów gospodarczych prowadzących hotele, podobne obiekty zakwaterowania lub obiekty noclegowe i miejsca krótkotrwałego zakwaterowania można wymienić:
  - Ośrodek Rekreacyjno-Sportowy "Czana" Spółka z o.o. (Dębno)
  - Hotel Piast (Myślibórz)
  - Hotel Adria (Myślibórz)
  - Pensjonat nad Jeziorem (Myślibórz)
  - Agroturystyka Listomie
  - Panotrama Restauracja i Hotel (Dębno)
  - W Sam Las (Dębno-obszar wiejski)
  - Hotel Alma & Spa (Barlinek)
  - Hotel Barlinek
  - Jacht Hotel (Choszczno)
  - Ośrodek Wczasów Zdrowotnych „Razem" (Choszczno)
  - Pensjonat „Nowy Młyn" (Boleszkowice)
  - Dom Weselny Bursztynowa w Pełczycach
  - Dworek w Dolinie w Chrapowie
  - Gospodarstwa Agroturystyczne w gminie Pełczyce: państwa Tyszkiewicz w Pełczycach; „Agrogin" państwa Ginowicz w Chrapowie oraz „Siedlisko Orlik" państwa Wilczkiewicz w Chrapowie

- **energetyka odnawialna** - potencjał rozwoju branży na obszarze objętym LGD jest bardzo duży. Wprawdzie na obszarze gmin wchodzących w skład LGD branża należy do dopiero rozwijających się, niemniej jednak wysoka dostępność przestrzeni oraz korzystne warunki (wiatr, nasłonecznienie) umożliwiają rozwój lokalnej energetyki opartej na odnawialnych źródłach energii, co z punktu widzenia całego regionu ma ogromne znaczenie, bowiem przyczynia się do wyeliminowania negatywnego wpływu na środowisko jaki ma miejsce przy produkcji energii ze źródeł konwencjonalnych.

Podsumowując rozwój gospodarczy obszaru LGD wskazać należy, iż mimo przestrzenego zróżnicowania (koncentracja podmiotów gospodarczych wokół wiekszych ośrodków miejskich) posiada on spójny charakter – co wykazała powyższa analiza dominujących sektorów i branż gospodarczych oraz jego potencjału endogenicznego.

Zasadniczą przeszkodą hamującą rozwój gospodarczy LGD jest fakt, iż ze względu na korzystne warunki glebowe znaczna część obszaru rozwija się nadal w kierunku produkcji rolnej lub rolno-leśnej. Rozwój podmiotów gospodarczych utrudnia również brak lub zły stan infrastruktury, w szczególności na obszarach wiejskich. Widoczne jest także niedostateczne przygotowanie terenów inwestycyjnych pod rozwój, a w przypadku większości gmin – niemal całkowity brak obszarów tego typu.

W obszarze LGD Lider Pojezierza podmioty wspierające przedsiębiorczość, ukierunkowane na aktywizację gospodarczą, dostarczające usługi wsparcia dla firm z regionu, działają głównie na terenie większych ośrodków miejskich, tj. Myśliborza, Dębna i Choszczna. Są to zarówno podmioty finansowane z środków publicznych, jak i instytucje samorządu gospodarczego lub organizacje samorządowe o charakterze społeczno-zawodowym finansujące swoją działalność przede wszystkim ze składek uiszczanych przez ich członków.

Zarówno w Myśliborzu, Choszcznie oraz Dębnie działa **Cech Rzemiosł Różnych**, reprezentujący interesy zrzeszonych członków wobec organów władzy i administracji publicznej szczebla gminnego i powiatowego oraz związków zawodowych. Funkcjonujące cechy prowadzą także działalność oświatowo-kulturalną, realizując działania w zakresie oświaty dla zapewniania wykwalifikowanych kadr dla rzemiosła i małej przedsiębiorczości oraz dla gospodarki narodowej.

Swoje oddziały w Myśliborzu i Choszcznie posiada **Północna Izba Gospodarcza** będąca organizacją powołaną do ochrony i reprezentowania interesów gospodarczych zrzeszonych w niej przedsiębiorców. Izba działa w celu tworzenia dobrych warunków rozwoju oraz unowocześniania życia gospodarczego, wspierając inicjatywy członków oraz działając na rzecz rozwoju międzyregionalnych i międzynarodowych kontaktów gospodarczych.

W Dębnie i Myśliborzu działają także **Centra Usługowo Doradcze Euroregionu Pomerania,** których głównym celem działalności jest wspieranie współpracy transgranicznej w dziedzinie gospodarki, turystyki, ochrony środowiska, szkolnictwa, kultury i spraw socjalnych. Centra zajmują się organizowaniem szkoleń o profilu specjalistycznym i ogólnym oraz polsko-niemieckich konferencji, forów, seminariów i spotkań z udziałem przedsiębiorców. Ponadto udzielają informacji o dostępnych programach pomocowych dla przedsiębiorców, o możliwościach pozyskania środków unijnych na prowadzenie i rozszerzanie działalności gospodarczej oraz świadczą usługi doradczo-informacyjne dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą w kraju i Unii Europejskiej.

W obszarze LGD, w Myśliborzu swój oddział posiada także **Centrum Obsługi Inwestorów i Eksporterów**. Działalność COIE polega na współpracy z przedsiębiorcami, pozyskiwaniu informacji na temat lokalnego rynku inwestycyjnego, a także wyszukiwaniu potencjalnych kontrahentów zagranicznych, rynków zbytu oraz zbieraniu i udostępnianiu potencjalnym inwestorom ofert inwestycyjnych dotyczących gruntów, hal na sprzedaż lub wynajem. Centra prowadzą również działalność informacyjną dotyczącą organizowanych targów i misji gospodarczych oraz możliwości dofinansowania działalności gospodarczej ze środków publicznych i UE.

Wśród pozostałych podmiotów wspierających przedsiębiorczość w poszczególnych gminach obszaru LGD wskazać można firmy komercyjne, prowadzące działalność szkoleniową i doradczą, realizujące przedsięwzięcia ukierunkowane na wzmocnienie potencjału kapitału ludzkiego z regionu.

PODSUMOWANIE

Cechą charakterystyczną obszaru LGD jest koncentracja firm usługowych i produkcyjnych wokół większych ośrodków miejskich, takich jak Barlinek, Choszczno, Dębno i Myślibórz. W pozostałych gminach widoczny jest mniejszy poziom przedsiębiorczości mieszkańców, ilość podmiotów gospodarczych w stosunku do liczby ludności odbiega nieco od średniej dla całego województwa, czy kraju.

Pozytywnym aspektem gospodarki obszaru jest stale rosnąca liczba podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w rejestrze REGON. Wprawdzie największy udział stanowią tzw. mikrofirmy, a w szczególności osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą, należy jednak zauważyć, iż liczba większych pracodawców, czyli firm zatrudniających co najmniej 10 pracowników także rośnie.

Poza dynamicznie rozwijającą się branżą usługowo-handlową, region posiada potencjał sprzyjający rozwoju branży produkcyjnej. Ponadto, jego walory przyrodnicze, turystyczne, zasoby naturalne oraz lokalizacja blisko granicy państwa stwarzają mozliwość rozwoju branży turystycznej, logistyczno-spedycyjnej, branży wydobycia surowców naturalnych oraz energii odnawialnej.

4.3 Rolnictwo i rynek rolny

Warunki glebowe obszaru sprzyjają rozwojowi rolnictwa, tym samym użytki rolne stanowią istotną część obszaru LGD. Aż w ośmiu gminach zajmują one ponad 50% ich powierzchni, w przypadku gminy Przelewice jest to 80,6%, gminy Choszczno – 71,7%, gminy Pełczyce – 71,6%, gminy Krzęcin i Lipiany – 66,5%, gminy Myślibórz – 61,5%, gminy Trzcińsko Zdrój i Recz – to ponad 55% powierzchni. W pozostałych gminach objętych LGD powierzchnia terenów znajdujących się w dyspozycji gospodarstw rolnych, wykorzystywanych do produkcji roślinnej, ogrodniczej lub zwierzęcej oscyluje wokół 40% ogólnej powierzchni tych gmin. Z kolei porównujac dane dot. obszaru LGD z danymi dla województwa, gdzie użytki rolne stanowią mniej niż połowę powierzchni (łącznie 49%), obszar LGD w większym stopniu niż średnia w regionie stanowią użytki rolne.

Użytki rolne w obszarze LGD, podobnie jak ma to miejsce w województwie, wykorzystywane są przede wszystkim jako grunty orne, w mniejszym stopniu jako łąki, pastwiska, sady czy grunty pod rowami i stawami. Grunty orne to aż 46% całkowitej powierzchni LGD, z kolei łąki i pastwiska stanowią zaledwie 7% powierzchni obszaru, a sady około 0,5%.

Tabela 4.8 Powierzchnia według kierunków wykorzystania – użytki rolne, 2010 r.

Lp	Gmina	Użytki rolne							
		grunty orne [ha]	Sady [ha]	łąki trwałe [ha]	pastwiska trwałe [ha]	grunty rolne zabudowane [ha]	grunty pod rowami i stawami [ha]	Razem [ha]	% pow. ogółu
1	Barlinek	8743	123	504	622	144	102	10238	39,6%
2	Bierzwnik	6334	30	1526	472	208	62	8632	36,1%
3	Boleszkowice	3636	45	564	413	76	20	4754	36,4%
4	Choszczno	14632	68	1723	800	367	76	17666	71,7%
5	Dębno	10434	225	1035	491	213	178	12576	39,5%
6	Krzęcin	8373	19	445	306	145	38	9326	66,5%
7	Lipiany	5373	32	489	315	76	27	6312	66,5%
8	Myślibórz	16329	188	2476	766	342	136	20237	61,5%
9	Nowogródek Pom.	4538	48	1125	376	112	77	6276	43,0%
10	Pełczyce	12797	40	835	404	257	47	14380	71,6%
11	Przelewice	11699	48	668	385	156	109	13065	80,6%
12	Recz	8472	9	917	433	132	53	10016	55,5%
13	Trzcińsko-Zdrój	8519	72	931	263	154	55	9994	58,6%
	Suma dla LGD:	119879	947	13238	6046	2382	980	143472	**55,9%**
	Województwo zachodniopomorskie	861193	4662	151356	75082	19483	9963	1121740	*49,0%*
	Polska	13850930	287199	2273889	1615598	532829	209694	18770139	*60,0%*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Wykres 4.4 Odsetek powierzchni obszaru stanowiący użytki rolne, 2010 r.

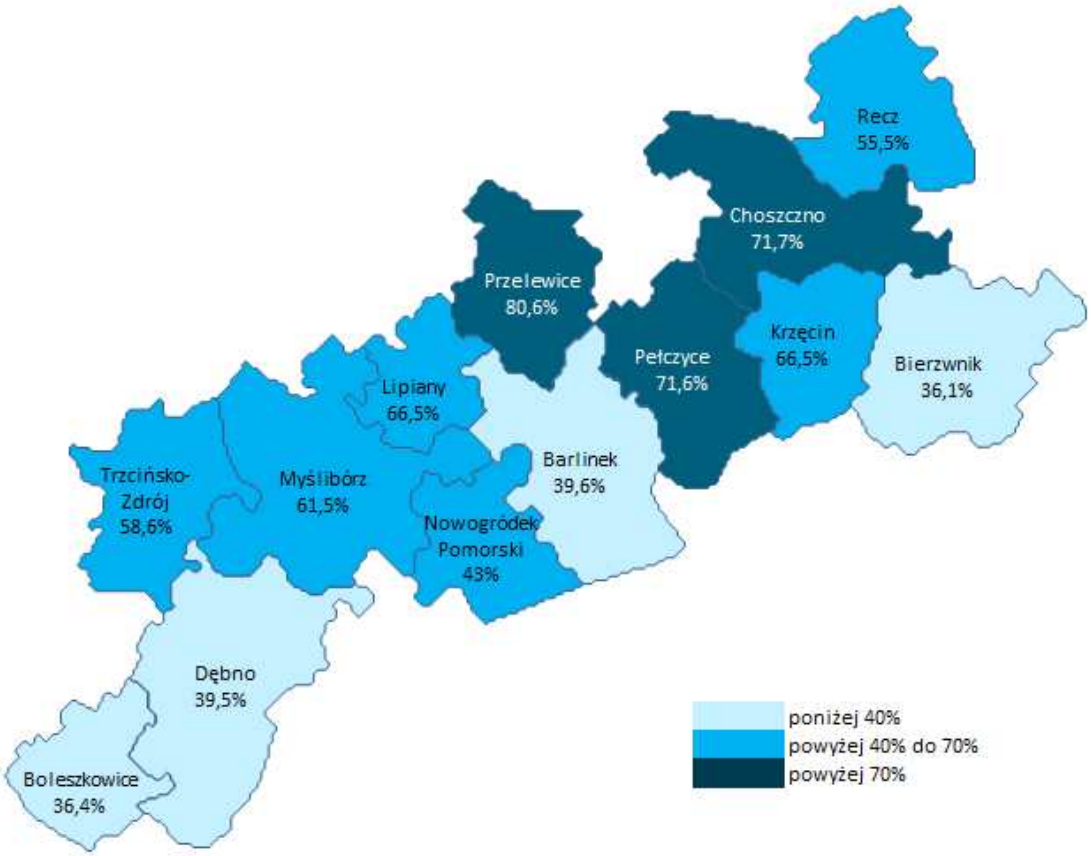

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Z uwagi na brak danych za rok 2013, analizę rolnictwa i rynku rolnego w obszarze LGD przeprowadzono w oparciu o dane zaagregowane podczas ostatniego Powszechniego Spisu Rolnego (PSR 2010), który miał miejsce w 2010 r. Wskazuje on, iż w 2010 liczba gospodarstw rolnych w obszarze LGD wynosiła 5887. Najwięcej tego typu podmiotów działało w gminie Choszczno (926), Myślibórz (636) i Dębno (563). Z kolei najmniej, bo poniżej 300 gospodarstw rolnych funkcjonowało w gminie Boleszkowice, Nowogródek Pomorski i Lipiany.

Wykres 4.5 Liczba gospodarstw rolnych, 2010 r.

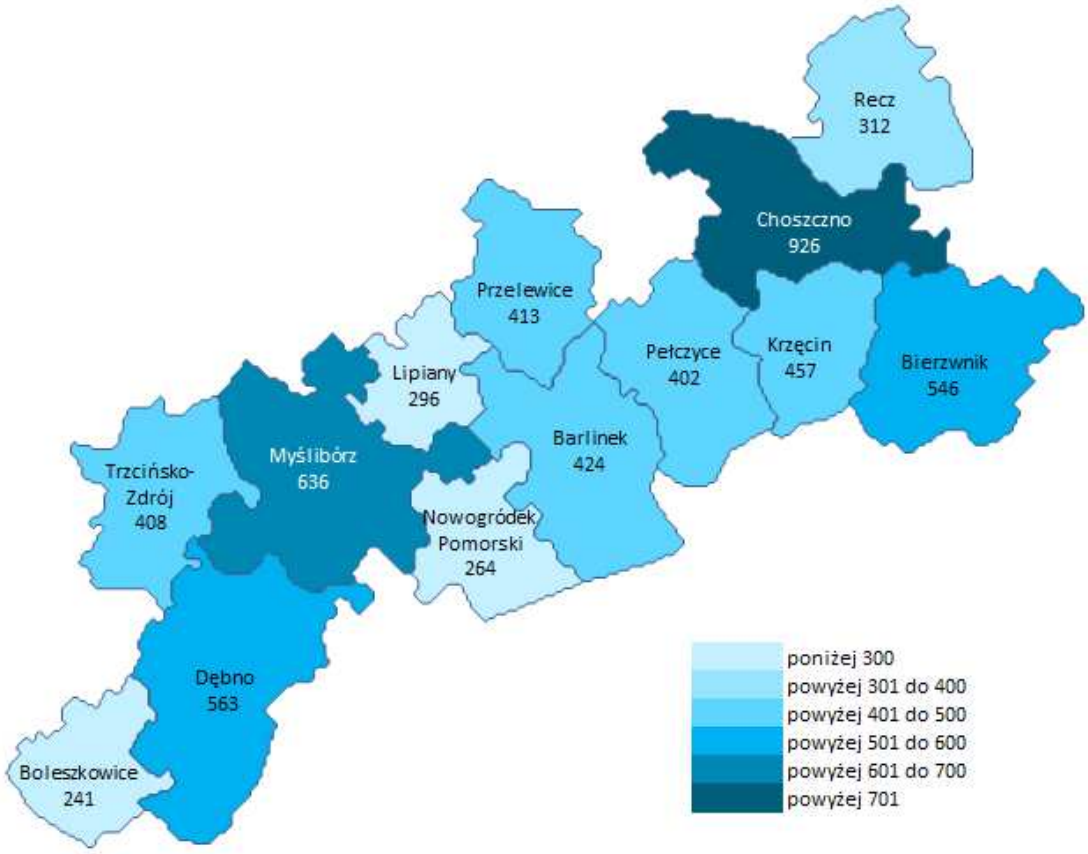

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego 2010

Jeśli chodzi o wielkość gospodarstw rolnych na obszarze LGD dominują gospodarstwa o wielkości mniejszej niż 1 ha – ich liczba kształtuje się na poziomie 1713 (wg. danych PSR 2010). Zbliżona jest także ilość gospodarstw o powierzchni od 1 do 5 ha. Większe gospodarstwa rolne, tj. o pow. użytków rolnych przekraczających 15 ha stanowią jedynie 21% ogółu gospodarstw rolnych.

Powierzchnia gospodarstw rolnych
W obszarze LGD dominują niewielkie gospodarstwa rolne o powierzchni mniejszej niż 5 ha (stanowią ponad połowę wszystkich gospodarstw rolnych z tego obszaru).

Tabela 4.9 Liczba gospodarstw rolnych, 2010 r.

Lp	Gmina	Liczba gospodarstw rolnych					
		do 1 ha włącznie	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 -15 ha	15 ha i więcej	ogółem
1	Barlinek	37	146	96	37	108	424
2	Bierzwnik	166	154	63	55	107	545
3	Boleszkowice	15	111	39	25	51	241
4	Choszczno	425	197	63	49	192	926
5	Dębno	26	237	103	78	119	563
6	Krzęcin	225	91	39	24	78	457
7	Lipiany	116	84	32	21	43	296
8	Myślibórz	30	259	118	68	161	636

Lp	Gmina	Liczba gospodarstw rolnych					
		do 1 ha włącznie	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 -15 ha	15 ha i więcej	ogółem
9	Nowogródek Pom.	30	117	39	18	60	264
10	Pełczyce	187	75	26	24	90	402
11	Przelewice	182	58	37	27	109	413
12	Recz	148	62	28	22	52	312
13	Trzcińsko-Zdrój	126	105	55	36	86	408
	Suma dla LGD:	1713	1696	738	484	1256	5887
	Województwo zachodniopomorskie	15973	12965	5723	3808	9554	48023
	Polska	715008	861791	351742	152343	196729	2277613

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego 2010

Z danych pozyskanych z poszczególnych gmin z obszaru LGD wynika, iż w ostatnim czasie zauważalne jest tu zjawisko stopniowego zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych oraz zwiekszania się średniej powierzchni dalej funkcjonujących podmiotów. Podobnie, jak ma to miejsce w skali całego kraju, widoczny jest trend zmniejszania się ilości przede wszystkim gospodarstw najmniejszych, mających do 5 ha użytków rolnych, ale także nieco większych liczących 10-15 ha UR, przy wzrastającej liczbie gospodarstw użytkujących 30-100 ha oraz 5-10 ha.

W obszarze LGD największe powierzchnie upraw zajmują zboża (61 227,00 ha w 2010 r.), stanowiąc ponad 66% ogółu. Znaczną część powierzchni upraw, tj. około 25% stanowi rzepak i rzepik. Z kolei areał zajmowany przez pozostałe uprawy, tj. ziemniaki oraz buraki cukrowe lub warzywa gruntowe (w tym strączkowe) na omawianym obszarze ma znaczenie marginalne[25].

Struktura upraw:
dominująca rola zbóż (pszenica), rzepaku i rzepiku,

marginalna rola upraw ziemniaków, buraków cukrowych i warzyw gruntowych (w tym strączkowych)

Tabela 4.10 Powierzchnia upraw, 2010 r.

Lp	Gmina	Rodzaj uprawy					
		zboża [w ha]	rzepak i rzepik [w ha]	Ziemniaki [w ha]	buraki cukrowe [w ha]	warzywa gruntowe (w tym strączkowe) [w ha]	Powierzchnia upraw ogółem [w ha]
1	Barlinek	4243,44	1603,29	49,35	0,45	0	6844,11
2	Bierzwnik	2895,74	293,57	65,52	0	0	3805,40
3	Boleszkowice	2571,18	896,72	38,96	62,30	0	3640,74
4	Choszczno	7510,53	2937,80	137,89	423,17	29,14	11690,39
5	Dębno	5811,00	1420,67	192,19	0	3,84	7731,04

[25] W oparciu o dane Powszechnego Spisu Rolnego 2010

Lp	Gmina	Rodzaj uprawy					
		zboża [w ha]	rzepak i rzepik [w ha]	Ziemniaki [w ha]	buraki cukrowe [w ha]	warzywa gruntowe (w tym strączkowe) [w ha]	Powierzchnia upraw ogółem [w ha]
6	Krzęcin	4020,22	1458,09	37,86	0	9,31	5943,47
7	Lipiany	1760,16	750,20	26,89	57,72	0,98	2991,29
8	Myślibórz	10352,80	4014,77	114,33	173,64	27,96	14965,62
9	Nowogródek Pom.	1765,14	249,69	32,55	0	6,91	2191,92
10	Pełczyce	7333,67	5718,76	17,16	180,99	0	14010,00
11	Przelewice	6416,42	3915,38	32,56	323,97	0	10816,49
12	Recz	2990,81	1568,27	25,74	115,25	11,82	5254,86
13	Trzcińsko-Zdrój	3555,89	1663,14	81,84	34,85	61,89	5838,21
	Suma dla LGD:	61227,00	26490,35	852,84	1372,34	151,85	95723,54
	Województwo zachodniopomorskie	434999,91	119419,77	15580,85	12095,67	3318,1	676619,31
	Polska	7646399,11	946147,75	388273,25	206407,93	183218,0	10427710,76

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego 2010

Wśród zbóż dominującą uprawą jest pszenica, w szczególności pszenica ozima (jej uprawa zajmuje ponad 31 tys. ha). W przypadku gminy Pełczyce i Przelewice zajmuje ona więcej niż 70% powierzchni wszystkich upraw. Na obszarze LGD często występującymi uprawami jest także jęczmień ozimy (ok. 6 tys. ha) i jary (ok. 4,4 tys ha) oraz żyto (blisko 7 tys. ha) i pszenżyto ozime (6,3 tys. ha). Uprawy owsa stanowią około 5% wszystkich upraw zbożowych, natomiast pozostałe mieszanki zbożowe i kukurydza łącznie 2%.

Wykres 4.6 Udział zasiewu poszczególnych zbóż łącznej opowierzchni upraw zboża, 2010 r.

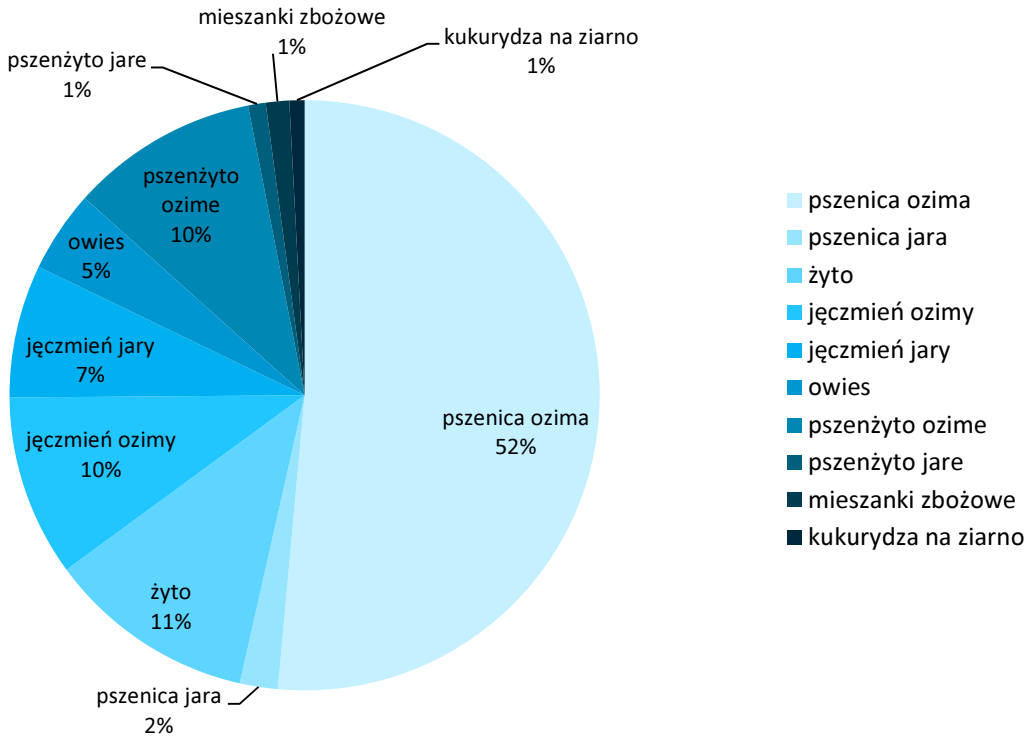

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego 2010

W przypadku upraw rzepaku i rzepiku obszarem, na którym on dominuje jest gmina Pełczyce i Przelewice – przedmiotowa uprawa zajmuje kolejno 41% (tj. 5,7 tys. ha) i 36% (3,9 tys. ha) powierzchni wszystkich upraw. Rzepak zajmuje także około 1/3 powierzchni upraw w gminach: Trzcińsko, Recz i Myślibórz.

Uprawy ziemniaków o powierzchni przekraczającej 100 ha znajdują się jedynie w gminach: Choszczno (137,89 ha), Dębno(192,19 ha) i Myślibórz (112,33 ha), z kolei znaczące uprawy buraka cukrowego znajdują się w gminach: Choszczno (432,17 ha, czyli 3,6% łącznej powierzchni upraw w gminie) oraz Przelewice (323,97 ha – co stanowi 3% ogółu upraw w gminie), ponadto powierzchnie upraw buraków cukrowych przekraczające 100 ha znajdują się także w gminach: Pełczyce, Myślibórz i Recz. Najmniejszy odsetek powierzchni upraw w obszarze LGD zajmują warzywa gruntowe, jest to 0,2% łącznej powierzchni upraw.

Analizując produkcję zwierzęcą w gospodarstwach rolnych w obszarze LGD, można zauważyć, iż dominuje produkcja drobiu i trzody chlewnej, a w mniejszym stopniu bydła i koni. W 2010 r łącznie ponad 1,5 tys. gospodarstw rolnych zajmowało się hodowlą drobiu, najwięcej w gminach: Bierzwnik (180 gospodarstw) oraz Myślibórz i Dębno (po 177 gospodarstw). Jeśli chodzi o ilość sztuk drobiu, najwięcej wyhodowano w gminach: Myślibórz i Krzęcin (łącznie ponad 66 tys. szt.)

Struktura hodowli zwierzęcej:
Dominujący udział hodowli drobiu i trzody chlewnej

Hodowlą trzody chlewnej na obszarze LGD zajmuje się niecały 1 tys. podmiotów. Najwięcej gospodarstw hodowlanych, bo powyżej 100, znajduje się w gminach: Dębno, Myślibórz, Przelewice i Bierzwnik, niemniej jednak pod względem ilości wyhodowanych sztuk prym wiodą gminy: Choszczno (16962 szt. w 2010 r.) oraz Recz (13498 szt. w 2010 r.).

Jeśli chodzi o produkcję bydła to ilościowo największy chów miał miejsce w Gminie Pełczyce (2787 szt. w 2010 r.), natomiast w przypadku koni była to Gmina Dębno.

Tabela 4.11 Wielkość produkcji zwierzęcej, 2010 r.

Lp	Gmina	Zwierzęta gospodarskie			
		bydło [w szt.]	trzoda chlewna [w szt.]	konie [w szt.]	drób [w szt.]
1	Barlinek	312	2934	67	5107
2	Bierzwnik	580	1923	86	8540
3	Boleszkowice	590	579	39	3307
4	Choszczno	657	16962	62	6006
5	Dębno	562	12012	221	11424
6	Krzęcin	589	1508	17	29163
7	Lipiany	487	345	16	2019
8	Myślibórz	971	3707	116	37109
9	Nowogródek Pomorski	606	1210	64	17215
10	Pełczyce	2787	1085	16	3993
11	Przelewice	595	4521	16	6394
12	Recz	961	13498	3	6225
13	Trzcińsko-Zdrój	221	2248	0	5888
	Suma dla LGD:	9918	62532	723	142390
	Województwo zachodniopomorskie	105286	1211101	8886	10389655
	Polska	5760585	15278051	264143	176488115

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powszechnego Spisu Rolnego 2010

Poza rolnictwem konwencjonalnym, czyli tradycyjnym na obszarze LGD rozwija się także rolnictwo ekologiczne. Obecnie, jak wynika z danych udostępnianych przez uprawnione jednostki certyfikujące[26], kilkadziesiąt gospodarstw rolnych z obszaru LGD posiada certyfikaty ekologiczne w zakresie produkcji i przetwórstwa. Wśród upraw ekologicznych dominują trwałe użytki zielone, siano, zboża, warzywa i owoc, z kolei gospodarstwa ekologiczne z obszaru LSR zajmujące się produkcją zwierzęcą (m.in. cielęta, żywiec wołowy, daniele, owce, kaczki) oraz produktami pochodzenia zwierzęcego (np. jaja), stanowią znacznie mniejszy odsetek wszystkich gospodarstw ekologicznych z tego obszaru.

Możliwości rozwoju rolnictwa ekologicznego w obszarze LGD, poza dobrymi warunkami glebowymi, sprzyja także coraz większa swiadomość społeczeństwa i rosnacy dzięki temu popyt na produkty ekologiczne. Niestety niewystarczający stopień kooperacji

[26] http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Rolnictwo-ekologiczne/Kontrola-i-certyfikacja

producentów rolnych i nierozwinięte rynki zbytu powodują, iż obszar LGD charakteryzuje się niskim poziomem rozwoju lokalnego przetwórstwa produktów rolnych.

PODSUMOWANIE

Obszar, na którym działa LGD Lider Pojezierza charakteryzuje się dobrymi warunkami glebowymi sprzyjającymi rozwojowi rolnictwa. Stąd też jego znaczna cześć wykorzystywana jest jako użytki rolne. Dominujacym rodzajem upraw są zboża - stanowią one około 66% wszystkich zasiewów. W odniesieniu do produkcji zwierzęcej duże znaczenie ma hodowla drobiu i trzody chlewnej.

Liczba gospodarstw rolnych w poszczególnych gminach zmniejsza się. Obecnie w strukturze gospodarstw rolnych dominują niewielkoobszarowe gospodarstwa o powierzchni poniżej 5 ha, jednak podobnie, jak ma to miejsce w skali całego kraju, widoczny jest trend zmniejszania się ich ilości. Przy czym zauważalny jest wzrost liczby większych gospodarstw rolnych o powierzchni przekraczającej 30 ha.

Obszar LGD posiada duży potencjał do rozwoju produkcji rolniczej, w tym produkcji i upraw ekologicznych oraz surowców do produktów tradycyjnych i lokalnych. Ograniczeniem w poziomie rozwoju lokalnego przetwórstwa produktów rolnych jest jednak niewystarczający stopień kooperacji producentów rolnych i nierozwinięte rynki zbytu.

4.4 Rynek pracy

Blisko 65% mieszkańców obszaru LGD Lider Pojezierza to ludność w wieku produkcyjnym. Zgodnie z danymi GUS w roku 2013 najwięcej mieszkańców powiatów, do których należą gminy LGD było zatrudnionych w sektorach: *przemysł i budownictwo* oraz *pozostałe usługi* – po około 8% ludności będącej w wieku aktywności zawodowej. Ważnym sektorem ekonomicznym jest także *rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo* (6,6% zatrudnionych wśród ludności w wieku produkcyjnym).

Struktura zatrudnionych w poszczególnych sektorach ekonomicznych wg PKD 2007 jest mocno zróżnicowana ze względu na płeć. Obowiązuje tu utrwalony kulturowo podział na tzw. zawody męskie i żeńskie. Najwięcej mężczyzn (10,5%) jest zatrudnionych w przemyśle i budownictwie, natomiast domeną kobiet są zawody z sektora *pozostałe usługi*, czyli m.in.: administracja publiczna, edukacja, opieka zdrowotna i pomoc społeczne (patrz Tabela 4.12).

Tabela 4.12 Odsetek mieszkańców w wieku produkcyjnym zatrudnionych w poszczególnych sektorach ekonomicznych (PKD 2007), powiaty w skład których wchodzą gminy LGD, 2013 r.

Lp.	Sektor ekonomiczny	Odsetek osób w wieku produkcyjnym zatrudnionych w poszczególnych sektorach		
		mężczyźni	kobiety	ogółem
1	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	7,1%	6,0%	**6,6%**
2	przemysł i budownictwo	10,5%	5,1%	**8,0%**
3	handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	3,1%	4,4%	**3,7%**
4	działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	0,3%	1,2%	**0,7%**
5	pozostałe usługi*	3,7%	13,3%	**8,1%**

** sektor „pozostałe usługi" obejmuje następujące sekcje PKD: **M** - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; **N** - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca; **O** - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; **P** - Edukacja; **Q** - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna; **R** - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją; **S** - Pozostała działalność usługowa; **T** - Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby; **U** - Organizacje i zespoły eksterytorialne.*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Istotną zmienną różnicującą wielkość zatrudnienia w poszczególnych sektorach ekonomicznych jest również miejsce zamieszkania (powiat). W powiecie choszczeńskim i pyrzyckim dominują rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (po około 8,5% ludności w wieku aktywności zawodowej). W powiecie myśliborskim najważniejszym sektorem ekonomicznym jest przemysł i budownictwo (11,2%). Natomiast w powiecie gryfińskim, podobnie jak w województwie i kraju, sektorem o największym odsetku zatrudnionej ludności jest pozostała działalność usługowa (8,2%). Sektorem zatrudniającym najmniej osób jest na obszarze całej LGD działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz obsługa rynku nieruchomości (0,7%). Dane na ten temat dla poszczególnych powiatów, w skład których wchodzą gminy należące do LGD, przedstawiono w Tabeli 4.13.

Tabela 4.13 Odsetek mieszkańców w wieku produkcyjnym zatrudnionych w poszczególnych sektorach ekonomicznych (PKD 2007), porównanie powiatów na tle województwa i kraju, 2013 r.

Lp.	Sektor ekonomiczny	powiat choszczeński	powiat myśliborski	powiat pyrzycki	powiat gryfiński	woj. zachodnio-pomorskie	POLSKA
1	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	8,6%	5,6%	8,4%	5,4%	4,3%	9,7%
2	przemysł i budownictwo	5,5%	11,2%	8,0%	7,0%	9,3%	12,2%
3	handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja	3,1%	4,7%	3,1%	3,4%	7,2%	8,5%
4	działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości	0,4%	1,0%	0,6%	0,7%	1,2%	1,8%
5	pozostałe usługi	7,8%	8,3%	8,2%	8,2%	11,4%	13,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W trakcie wywiadów grupowych, które prowadzono z mieszkańcami obszaru LGD na potrzeby opracowania niniejszej diagnozy, wielokrotnie wskazywanym problemem był niski poziom wynagrodzeń. Z opinii i doświadczeń uczestników wywiadów wynika, że największy problem z zatrudnieniem mają osoby dojrzałe – po 45 roku życia. Pracodawcy chętniej oferują zatrudnienie osobom młodym, jednak wiąże się ono z wynagrodzeniem na poziomie płacy minimalnej i pracy na podstawie umowy cywilno-prawnej.

Wykres 4.7 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto - porównanie powiatów, do których należą gminy LGD, lata 2007-2013

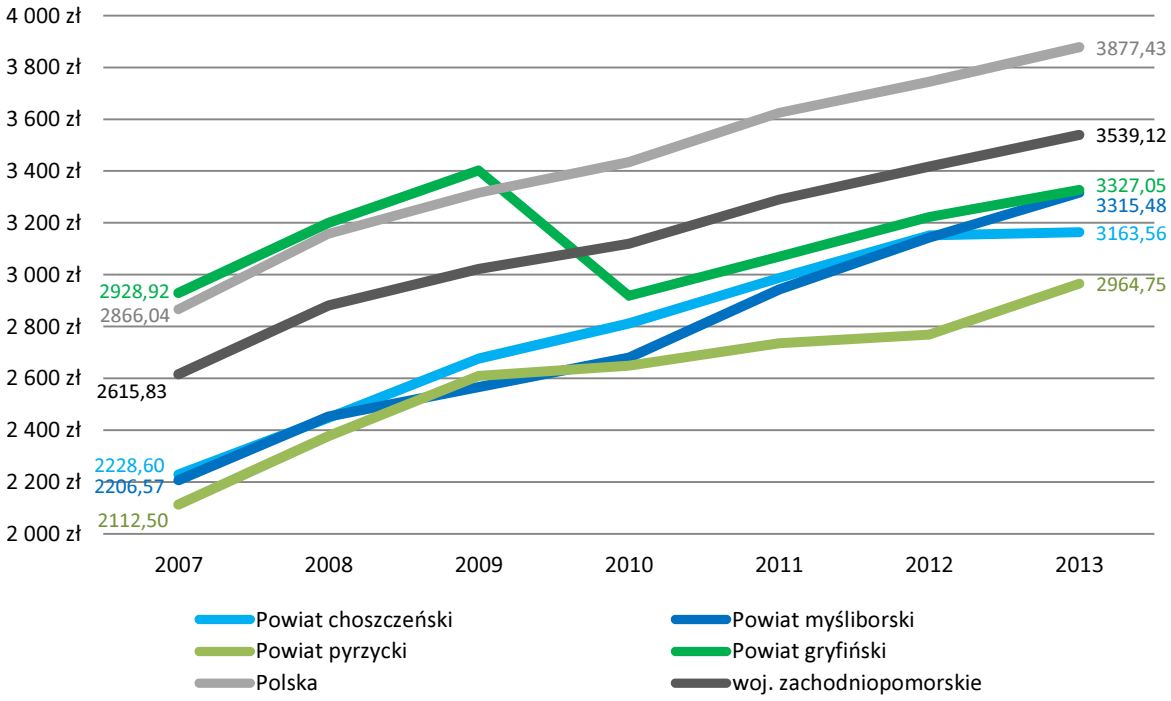

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Opinie na temat niskich wynagrodzeń skonfrontowano z opiniami przedsiębiorców. Potwierdzili oni, że poziom płac w gminach LGD jest niższy, niż oczekiwaliby tego pracownicy, jednak wynika to z obiektywnych czynników. Zdaniem pracodawców koszty, jakie ponoszą w związku z zatrudnieniem pracowników są niewspółmierne do zysków, jakie przynosi przedsiębiorstwo. Powodowane jest to niskim popytem na oferowane towary i usługi oraz niezamożnością konsumentów.

Niskie płace są faktycznym problemem gmin należących do LGD. Potwierdza to statystyka publiczna (patrz Wykres 4.7). W roku 2013 przeciętne wynagrodzenie brutto w powiatach obejmujących gminy należące do LGD wynosiło 3 193 zł. Jest to kwota o 685 zł niższa, niż przeciętna dla Polski i o 346 zł niższa od przeciętnej płcy w woj. zachodniopomorskim. Od 2007 płace na obszarze LGD wzrosły o średnio 824 zł.

4.4.1 Bezrobocie

Powiaty, do których należą gminy obszaru LGD Lider Pojezierza od lat zmagają się z wysoką stopą bezrobocia. Najbardziej niekorzystny stosunek liczby osób bezrobotnych do osób aktywnych ekonomicznie utrzymuje się w powiecie choszczeńskim i pyrzyckim (kolejno 29% i 28%). Stopa bezrobocia na tych obszarach jest o 10-11 punktów procentowych wyższa, niż ogółem w województwie (18%) i ponad dwukrotnie wyższa niż w kraju (13,4%). Najniższe wartości wskaźnika odnotowano w powiecie myśliborskim. Tam dynamika stopy bezrobocia w kolejnych latach 2007-2013 jest bardzo zbliżona do zmienności wskaźnika w regionie.

Wykres 4.8 Dynamika stopy bezrobocia w powiatach, do których należą gminy objęte LGD, lata 2007-2013

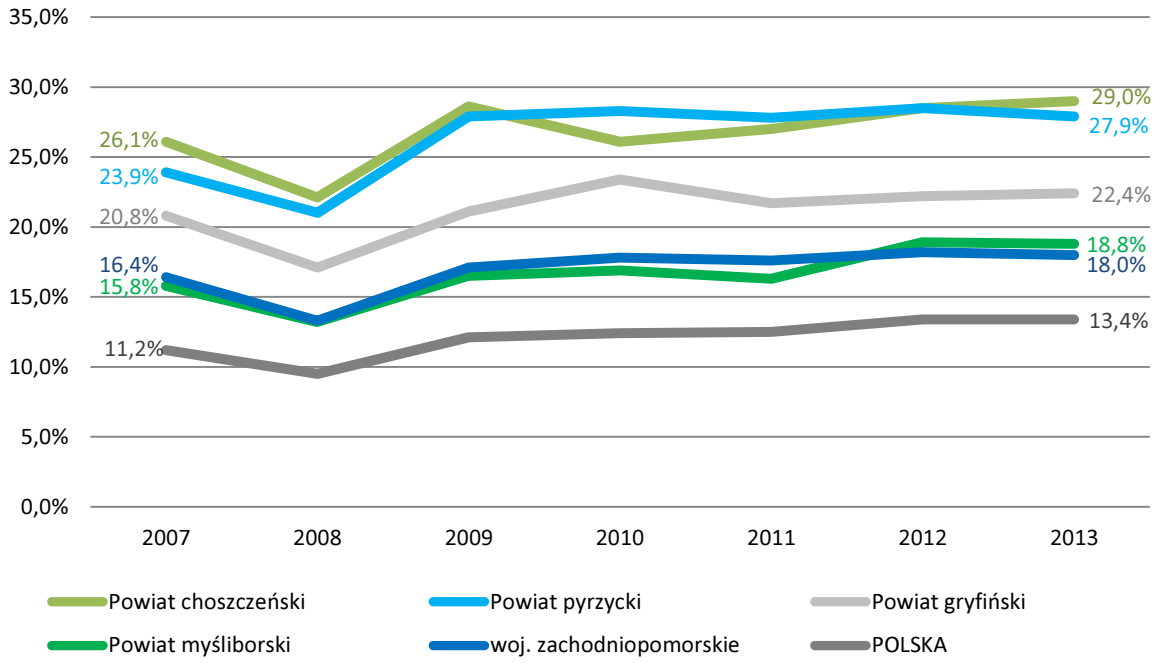

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Dla określenia rozmiaru bezrobocia w poszczególnych gminach LGD posłużono się wskaźnikiem określonym poprzez stosunek liczby zarejestrowanych bezrobotnych do liczby ludności w wieku produkcyjnym. Na podstawie analizy tego wskaźnika stwierdzono, że największe bezrobocie panuje w gminach Przelewice i Recz – po około 18%. Najlepsza sytuacja pod tym względem jest w Boleszkowicach i Barlinku – po około 8%. Należy podkreślić, że płeć jest zmienną różnicującą poziom bezrobocia na obszarze LGD. Odsetek bezrobotnych kobiet jest średnio o 4,3 p.p. wyższy od odsetka bezrobotnych mężczyzn. Różnica ta na przestrzeni lat maleje – w roku 2007 wynosiła 6,7 p.p.

Wykresy 4.9, 4.10 i 4.11 przedstawiają porównanie wielkości bezrobocia w gminach LGD w kolejnych latach 2007 - 2013. Spadek wskaźnika od wartości z roku 2007 można zaobserwować jedynie w gminie Pełczyce – jest on nieznaczny (o 0,2 p.p.). Natomiast wyraźny wzrost bezrobocia odnotowano w gminach Recz i Przelewice – o 3 p.p.

Wykres 4.9 Porównanie wskaźnika bezrobocia w gminach LGD należących do powiatu myśliborskiego, lata 2007 - 2013

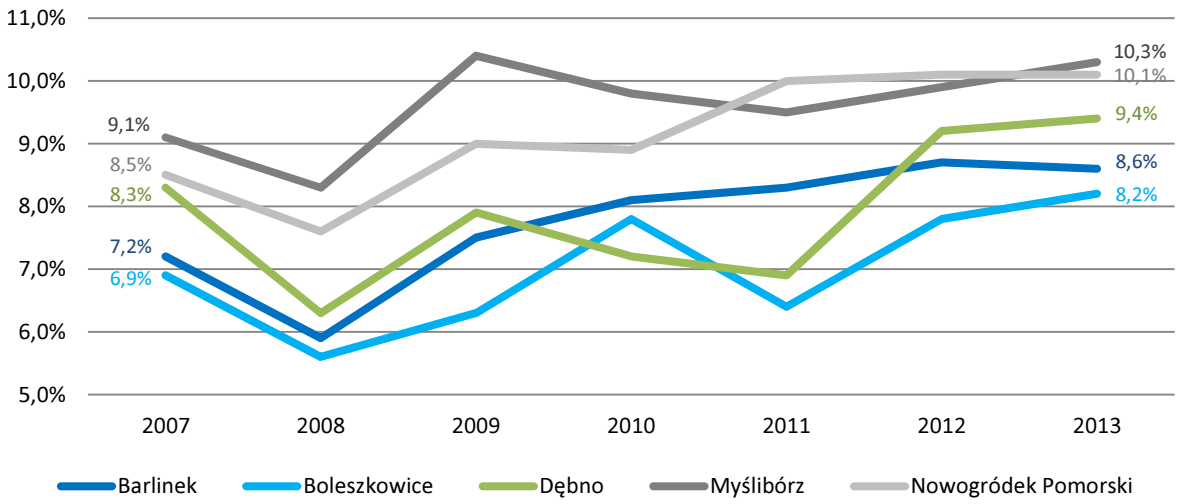

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Wykres 4.10 Porównanie wskaźnika bezrobocia w gminach LGD należących do powiatu choszczeńskiego, lata 2007 - 2013

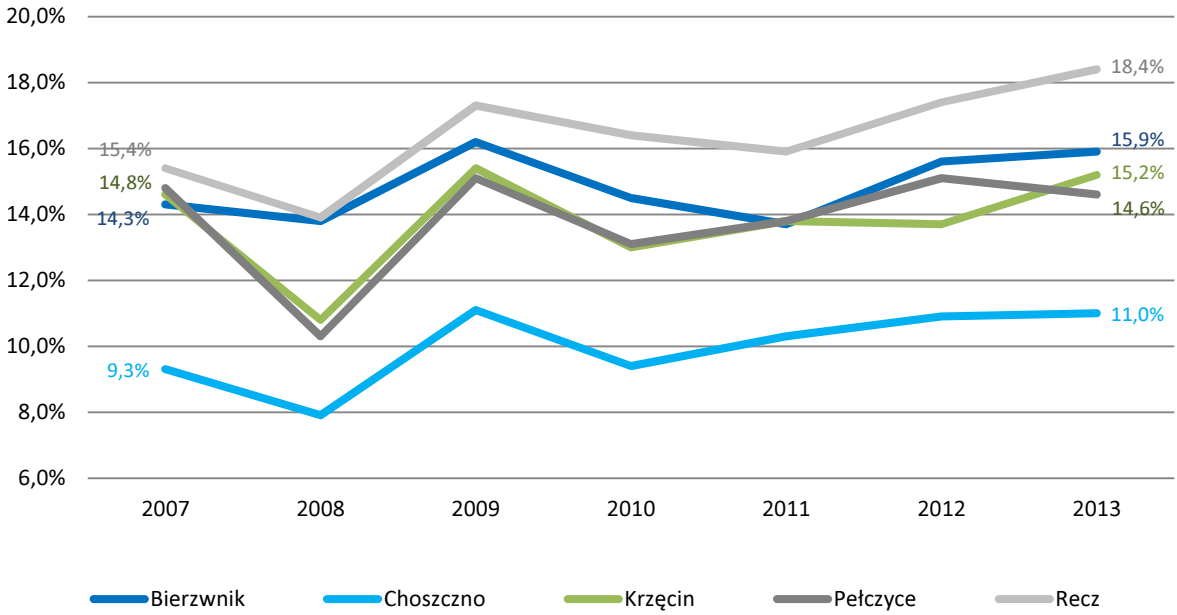

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Wykres 4.11 Porównanie wskaźnika bezrobocia w gminach LGD należących do powiatu pyrzyckiego i w gminie Trzcińsko-Zdrój, lata 2007 - 2013

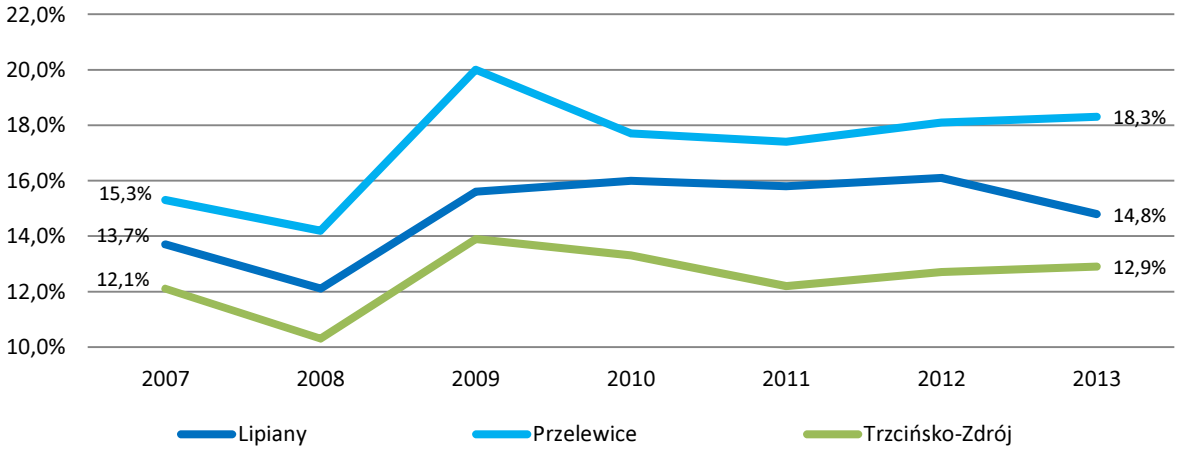

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Średnio 11,6% ludności w wieku produkcyjnym, która zamieszkuje obszar LGD to osoby bezrobotne. Wskaźnik ten wzrósł od roku 2007 o 1,4 p.p. Wykres 4.12 przedstawia porównanie wysokości wskaźnika bezrobocia na obszarze LGD z sytuacją w kraju i regionie. Bezrobocie wśród mieszkańców obszaru LGD jest wyższe od poziomu w województwie i w kraju o kolejno 1,6 i 2,8 punktu procentowego.

Wykres 4.12 Porównanie wskaźnika bezrobocia na obszarze LGD oraz w kraju i regionie, lata 2007 - 2013

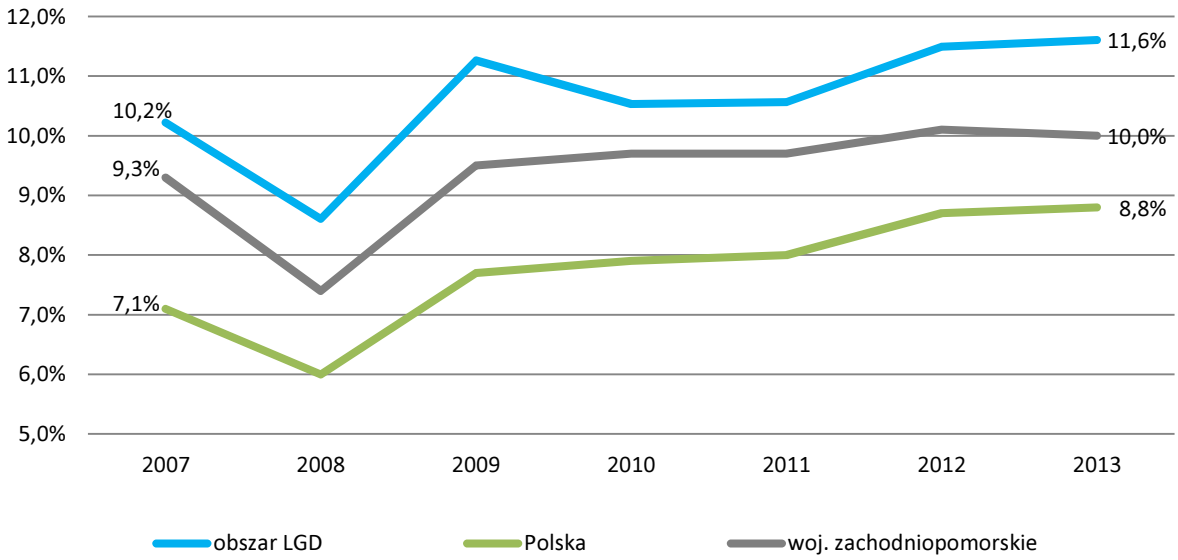

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

4.4.2 Struktura wiekowa bezrobotnych z obszaru LGD Lider Pojezierza

Ponad połowa bezrobotnych to kobiety. Największy odsetek bezrobotnych kobiet odnotowano w gminie Nowogródek Pomorski (60%), natomiast najmniejszy w gminie Trzcińsko-Zdrój (49%). Do grup określonych jako defaworyzowane na rynku pracy zalicz się osoby młode (poniżej 25 roku życia) oraz osoby dojrzałe – w wieku niemobilnym[27], czyli 45+. Najwięcej młodych bezrobotnych (18-24 lata) zamieszkuje gminę Nowogródek Pomorski (24%). Najmniej jest ich w Lipianach(16%). Z kolei najwięcej bezrobotnych w wieku powyżej 45 lat to obywatele gmin Recz i Lipiany (po 34%). Najmniej bezrobotnych w wieku niemobilnym mieszka w Nowogródku Pomorskim(19%).

[27] *Przedział wiekowy zawierający się w wieku produkcyjnym i obejmujący osoby, które nie są już chętne do zmiany miejsca pracy, dokształcania lub przekwalifikowania się w celu zmiany stanowiska.* (źródło: http://www.rynekpracy.pl/slownik_1.php/wpis.106)

Tabela 4.14 Bezrobotni z obszaru LGD - według wieku, 2013 r.

Lp.	GMINA	Ogółem /nominalnie/	W tym kobiet /procentowo/	Wiek		
				18 - 24 lata	25 - 44 lata	powyżej 45
1	Barlinek	1102	56%	18%	55%	27%
2	Bierzwnik	490	50%	23%	48%	30%
3	Boleszkowice	156	58%	23%	58%	21%
4	Choszczno	1588	54%	21%	47%	31%
5	Dębno	1273	57%	19%	54%	27%
6	Krzęcin	385	50%	23%	46%	31%
7	Lipiany	582	53%	16%	49%	34%
8	Myślibórz	1371	50%	19%	54%	27%
9	Nowogródek Pomorski	226	60%	24%	57%	19%
10	Pełczyce	757	55%	21%	47%	32%
11	Przelewice	642	54%	17%	50%	33%
12	Recz	684	54%	20%	46%	34%
13	Trzcińsko-Zdrój	458	49%	19%	47%	34%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych od powiatowych urzędów pracy

Grupą osób, które bardzo trudno zaktywizować zawodowo są długotrwale bezrobotni. Aż 55% ogółu bezrobotnych z obszaru LGD to bezrobotni długotrwale. Najgorszy wynik w tym zakresie odnotowała gmina Przelewice (66% długotrwale bezrobotnych). Wśród długotrwale bezrobotnych występuje większy odsetek kobiet, niż wśród bezrobotnych w ogóle. Gminą o największym procencie długotrwale bezrobotnych kobiet są Boleszkowice (72% wszystkich długotrwale bezrobotnych), natomiast najmniej jest ich w gminie Trzcińsko-Zdrój (51%). Jeśli chodzi o strukturę wieku, to najwięcej długotrwale bezrobotnych poniżej 25 lat zamieszkuje gminę Nowogródek Pomorski (19%). Najmniej jest ich w Lipianach(8%). Z kolei najwięcej długotrwale bezrobotnych w wieku powyżej 45 lat odnotowano w gminach Choszczno i Lipiany (po 39%). Najmniej długotrwale bezrobotnych w wieku niemobilnym mieszka w Boleszkowicach (28%).

Tabela 4.15 Długotrwale bezrobotni z obszaru LGD - według wieku, 2013 r.

Lp.	GMINA	Ogółem /nominalnie/	W tym kobiet /procentowo/	Wiek		
				18 - 24 lata	25 - 44 lata	powyżej 45
1	Barlinek	581	62%	10%	51%	38%
2	Bierzwnik	279	58%	17%	51%	32%
3	Boleszkowice	74	72%	12%	59%	28%
4	Choszczno	848	61%	15%	46%	39%
5	Dębno	586	70%	13%	52%	35%
6	Krzęcin	211	56%	14%	48%	38%
7	Lipiany	365	58%	8%	53%	39%
8	Myślibórz	700	56%	15%	48%	37%
9	Nowogródek Pomorski	114	68%	19%	48%	32%
10	Pełczyce	436	61%	15%	48%	36%
11	Przelewice	424	57%	13%	53%	34%
12	Recz	408	59%	16%	48%	37%
13	Trzcińsko-Zdrój	284	51%	15%	48%	37%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych od powiatowych urzędów pracy

4.4.3 Struktura wykształcenia bezrobotnych z obszaru LGD Lider Pojezierza

Analiza struktury społeczno-demograficznej grupy bezrobotnych mieszkańców obszaru LGD Lider Pojezierza potwierdza istnienie prawidłowości wykazanych w dokumentach programowych UE (szczególnie PO KL 2007-2013) z poprzedniej perspektywy finansowej. Zdecydowana większość bezrobotnych z obszaru LGD to osoby bez kwalifikacji zawodowych – posiadające wykształcenie gimnazjalne i niższe lub bez wykształcenia. Wysoki odsetek bezrobotnych stanowią także osoby posiadające wykształcenie zasadnicze zawodowe. Taki stan rzeczy może mieć dwie przyczyny. Pierwsza to niedopasowanie kształcenia zawodowego do potrzeb lokalnego rynku pracy. Drugą możliwą przyczyna jest niski poziom nauczania w szkołach zawodowych. Jak zauważyli mieszkańcy obszaru LGD w trakcie wywiadów grupowych, programy nauczania w szkołach zawodowych są przestarzałe – nie nadążają za rozwojem technologii zarówno w aspekcie tematyki, jak i narzędzi kształcenia.

Grupę, w której bezrobocie występuje najrzadziej są osoby z wyższym wykształceniem. Należy zauważyć, że będzie się ona powiększać wraz z opuszczaniem przez młodych mieszkańców obszaru LGD szkół wyższych i uniwersytetów. Zdecydowana większość obecnych abiturientów decyduje się na kontynuowanie nauki na studiach. Pomimo niżu demograficznego uniwersytety zwiększają nabory. Prowadzi to do obniżenia jakości kształcenia wyższego. Poza tym rynek pracy nie jest w stanie wchłonąć ogromnej liczby absolwentów, którzy co roku opuszczają mury uniwersytetów.

Tabela 4.16 Bezrobotni z obszaru LGD - według wykształcenia, 2013 r.

Lp.	GMINA	gimnazjalne i niższe	zasadnicze zawodowe	średnie ogólne	policealne/ średnie zawodowe	wyższe
1	Barlinek	35%	28%	7%	20%	9%
2	Bierzwnik	39%	36%	7%	15%	4%
3	Boleszkowice	43%	28%	6%	18%	5%
4	Choszczno	29%	28%	16%	18%	9%
5	Dębno	38%	25%	8%	20%	9%
6	Krzęcin	41%	29%	14%	14%	3%
7	Lipiany	32%	36%	11%	16%	4%
8	Myślibórz	36%	32%	7%	20%	6%
9	Nowogródek Pomorski	37%	32%	6%	22%	3%
10	Pełczyce	41%	34%	8%	13%	4%
11	Przelewice	37%	32%	9%	19%	4%
12	Recz	38%	34%	10%	13%	6%
13	Trzcińsko-Zdrój	37%	29%	10%	19%	6%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych od powiatowych urzędów pracy

Tabela 4.17 Długotrwale bezrobotni z obszaru LGD - według wykształcenia, 2013 r.

Lp.	GMINA	gimnazjalne i niższe	zasadnicze zawodowe	średnie ogólne	policealne/ średnie zawodowe	wyższe
1	Barlinek	42%	27%	6%	17%	7%
2	Bierzwnik	38%	38%	5%	15%	4%
3	Boleszkowice	50%	27%	7%	15%	1%
4	Choszczno	34%	28%	15%	16%	7%
5	Dębno	43%	25%	7%	20%	5%
6	Krzęcin	44%	30%	11%	13%	2%
7	Lipiany	34%	38%	10%	14%	4%
8	Myślibórz	39%	34%	7%	16%	4%
9	Nowogródek Pomorski	40%	34%	7%	18%	0%
10	Pełczyce	43%	36%	6%	11%	4%
11	Przelewice	39%	32%	7%	19%	4%
12	Recz	37%	36%	9%	13%	4%
13	Trzcińsko-Zdrój	40%	29%	8%	18%	5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych pozyskanych od powiatowych urzędów pracy

PODSUMOWANIE

Najwięcej mieszkańców obszaru LGD jest zatrudnionych w sektorach: przemysł i budownictwo oraz pozostałe usługi – po około 8% ludności będącej w wieku aktywności zawodowej. Ważnym sektorem ekonomicznym jest także rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (6,6% zatrudnionych wśród ludności w wieku produkcyjnym).

„Niedostatek miejsc pracy i pomysłów na ich tworzenie oraz zachęt dla inwestorów zewnętrznych„ jest problemem, na który wskazuje zdecydowana większość (57%) mieszkańców obszaru LGD, którzy wzięli udział w ankiecie przeprowadzonej na potrzeby opracowania LSR. Potwierdza to także statystyka publiczna dotycząca poziomu bezrobocia w gminach LGD. Do grup defaworyzowanych na rynku pracy w dalszym ciągu należą kobiety (szczególnie młode matki), osoby powyżej 45 roku życia (wiek niemobilny) oraz osoby bez kwalifikacji zawodowych. Gminami o najwyższym wskaźniku bezrobocia są Recz i Przelewice. Najlepszą sytuację odnotowano w gminach powiatu myśliborskiego, szczególnie w Boleszkowicach i Barlinku.

Ważnym problemem podkreślanym przez przedstawicieli lokalnych przedsiębiorców jest deficyt pracowników posiadających kwalifikacje adekwatne do potrzeb rynku pracy.

Spis Tabel

Tabela 1.1 Definicja Lokalnej Grupy Działania Lider Pojezierza, 2013 r. 4
Tabela 2.1 Kierunki wykorzystania obszaru funkcjonowania LGD, 2013 r. 5
Tabela 2.2 Gęstość sieci osadniczej na obszarze funkcjonowania LGD, 2013 r. 6
Tabela 2.3 Kierunki wykorzystania gruntów zabudowanych i zurbanizowanych na obszarze funkcjonowania LGD, 2013 r. 8
Tabela 2.4 Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem na obszarze LGD w 2013 r. 9
Tabela 2.5 Klasy bonitacyjne gruntów – warunki do rozwoju rolnictwa 10
Tabela 2.6 Obszary Natura 2000 na obszarze LGD Lider Pojezierza 12
Tabela 2.7 Zabytki obszaru LGD Lider Pojezierza 17
Tabela 2.8 Turystyka na obszarze LGD Lider Pojezierza 28
Tabela 2.9 Zestawienie ilości obiektów noclegowych na terenie Gmin, 2013 r. 32
Tabela 2.10 Zestawienie ilości obiektów gastronomicznych na terenie Gmin, 2013 r. 33
Tabela 2.11 Zestawienie danych oraz wskaźników atrakcyjnosci turystycznej Gmin LGD Lider Pojezierza, 2013 r. 34
Tabela 3.1 Liczba ludności wiejskiej i miejskiej w gminach objętych LSR, 2013 r. 42
Tabela 3.2 Porównanie wskaźnika przyrostu naturalnego, lata 2007 i 2013 44
Tabela 3.3 Struktura wieku ludności pod względem zdolności do pracy, 2013 r. 46
Tabela 3.4 Nominalna wartość salda migracji wewnętrznych w poszczególnych gminach LGD, lata 2007-2013 47
Tabela 3.5 Porównanie wartości salda migracji zagranicznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, lata 2007-2013 47
Tabela 3.6 Liczba i procent osób korzystających z pomocy społecznej, 2013 r. 51
Tabela 3.7 Powody korzystania z pomocy społecznej, 2013 r. 52
Tabela 3.8 Struktura wiekowa bezdomnych klientów ośrodków pomocy społecznej z terenu gmin LGD Lider Pojezierza, 2013 r. 53
Tabela 3.9 Frekwencja wyborcza w okresie tworzenia i początków funkcjonowania LGD, lata 2005-2007 55
Tabela 3.10 Frekwencja wyborcza w okresie tworzenia i początków funkcjonowania LGD 56
Tabela 3.11 Ilość organizacji pozarządowych w poszczególnych gminach, 2013 r. 59
Tabela 3.12 Liczba przychodni i aptek ogólnodostępnych, 2013 r. 61
Tabela 3.13 Liczba szkół podstawowych i gimnazjów dla dzieci i młodzieży, 2013 r. 63
Tabela 3.14 Liczba szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży, 2013 r. 63
Tabela 3.15 Wskaźniki komputeryzacji szkół podstawowych i gimnazjalnych, 2012* r. 64
Tabela 3.16 Liczba przedszkoli na obszarze LGD, 2013 r. 64
Tabela 3.17 Domy i ośrodki kultury, świetlice wiejskie, kluby oraz zespoły artystyczne działające na obszarze LGD Lider Pojezierza, 2013 r. 65
Tabela 3.18 Liczba i komputeryzacja bibliotek na obszarze LGD Lider Pojezierza, 2013 r. 66
Tabela 3.19 Kluby i sekcje sportowe oraz boiska Orlik na obszarze gmin LGD, 2013 r. 66
Tabela 4.1 Dostęp mieszkańców obszaru LGD do poszczególnych mediów, 2013 r. 71
Tabela 4.2 Przygotowanie niezabudowanych nieruchomości inwestycyjnych na obszarze LGD 72
Tabela 4.3 Przygotowanie zabudowanych nieruchomości inwestycyjnych na obszarze LGD 74
Tabela 4.4 Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w latach 2007-2013 75
Tabela 4.5 Podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności, lata 2007 - 2013. 80
Tabela 4.6 Podmioty wg sekcji PKD 2004 na obszarze LGD Lider Pojezierza, lata 2007 - 2008 85
Tabela 4.7 Podmioty wg sekcji PKD 2007 na obszarze LGD Lider Pojezierza, lata 2009 - 2013 86
Tabela 4.8 Powierzchnia według kierunków wykorzystania – użytki rolne, 2010 r. 93
Tabela 4.9 Liczba gospodarstw rolnych, 2010 r. 95
Tabela 4.10 Powierzchnia upraw, 2010 r. 96
Tabela 4.11 Wielkość produkcji zwierzęcej, 2010 r. 99

Tabela 4.12 Odsetek mieszkańców w wieku produkcyjnym zatrudnionych w poszczególnych sektorach ekonomicznych (PKD 2007), powiaty w skład których wchodzą gminy LGD, 2013 r. 101
Tabela 4.13 Odsetek mieszkańców w wieku produkcyjnym zatrudnionych w poszczególnych sektorach ekonomicznych (PKD 2007), porównanie powiatów na tle województwa i kraju, 2013 r...102
Tabela 4.14 Bezrobotni z obszaru LGD - według wieku, 2013 r. 107
Tabela 4.15 Długotrwale bezrobotni z obszaru LGD - według wieku, 2013 r. 107
Tabela 4.16 Bezrobotni z obszaru LGD - według wykształcenia, 2013 r. 108
Tabela 4.17 Długotrwale bezrobotni z obszaru LGD - według wykształcenia, 2013 r. 109

Spis Map

Mapa 2.1 Obszar LGD „Lider Pojezierza" na mapie województwa zachodniopomorskiego.....5
Mapa 2.2 Produkty regionalne i lokalne na obszarze Lokalnej Grupy Działania 38
Mapa 3.1 Liczba osób bezdomnych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców gminy.....54
Mapa 3.2 Ilość mieszkańców przypadających na jedną organizację pozarządową działającą na terenie Lokalnej Grupy Działania, 2013 r.....58
Mapa 4.1 Główna sieć drogowa na obszarze LGD 70
Mapa 4.2 Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, 2007 r. 76
Mapa 4.3 Liczba podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON, 2013 r. 77
Mapa 4.4 Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON przypadajacych na 10 tys. mieszkańców, 2007 r.....80
Mapa 4.5 Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON przypadajacych na 10 tys. mieszkańców, 2013 r.....81

Spis Wykresów

Wykres 3.1 Porównanie wskaźnika feminizacji – obszar LGD a region i kraj, 2013 r. 43
Wykres 3.2 Liczba ludności obszaru LGD Lider Pojezierza w kolejnych latach 2007-2013.....43
Wykres 3.3 Piramida wieku mieszkańców obszaru LGD Lider Pojezierza, 2013 r. 44
Wykres 3.4 Dynamika odsetka ludności obszaru LGD Lider Pojezierza w wieku przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym, lata 2007-2013 45
Wykres 3.5 Wartość salda migracji wewnętrznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców, lata 2007-2013.....46
Wykres 3.6 Struktura wykształcenia mieszkańców powiatów, do których należą gminy objęte Lokalną Strategią Rozwoju LGD Lider Pojezierza* w porównaniu do regionu i kraju, 2011 r.....48
Wykres 3.7 Struktura wykształcenia poszczególnych grup wiekowych mieszkańców powiatów, do których należą gminy objęte Lokalną Strategią Rozwoju LGD Lider Pojezierza, 2011 r.....49
Wykres 3.8 Struktura wieku mieszkańców obszaru LGD Lider Pojezierza, którzy korzystają z pomocy społecznej, 2013 r. 51
Wykres 3.9 Struktura wykształcenia mieszkańców obszaru LGD Lider Pojezierza, którzy korzystają z pomocy społecznej, 2013 r. 52
Wykres 3.10 Podział organizacji pozarządowych działających w Gminach na obszarze oddziaływania Lokalnej Grupy Działania.....57
Wykres 3.11 Stosunek liczby dzieci do liczby miejsc w przedszkolach, 2013 r.....65
Wykres 3.12 Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych wg powiatów - przestępstwa ogółem na 1 tys. mieszkańców, 2013 r. 67
Wykres 3.13 Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych wg powiatów - przestępstwa w podziale na typy na 1 tys. mieszkańców, 2013 r. 68
Wykres 4.1 Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON w podziale na gminy, lata 2007 - 2013 78

Wykres 4.2 Zmiana liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON z obszaru LGD Lider Pojezierza, lata 2009-2013* 79
Wykres 4.3 Podmioty gospodarcze wg klas wielkości (tj. liczby zatrudnionych pracowników) na obszarze LGD Lider Pojezierza, 2013 r 82
Wykres 4.4 Odsetek powierzchni obszaru stanowiący użytki rolne, 2010 r. 94
Wykres 4.5 Liczba gospodarstw rolnych, 2010 r. 95
Wykres 4.6 Udział zasiewu poszczególnych zbóż łącznej opowierzchni upraw zboża, 2010 r. 98
Wykres 4.7 Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto - porównanie powiatów, do których należą gminy LGD, lata 2007-2013 102
Wykres 4.8 Dynamika stopy bezrobocia w powiatach, do których należą gminy objęte LGD, lata 2007-2013 103
Wykres 4.9 Porównanie wskaźnika bezrobocia w gminach LGD należących do powiatu myśliborskiego, lata 2007 - 2013 104
Wykres 4.10 Porównanie wskaźnika bezrobocia w gminach LGD należących do powiatu choszczeńskiego, lata 2007 - 2013 105
Wykres 4.11 Porównanie wskaźnika bezrobocia w gminach LGD należących do powiatu pyrzyckiego i w gminie Trzcińsko-Zdrój, lata 2007 - 2013 105
Wykres 4.12 Porównanie wskaźnika bezrobocia na obszarze LGD oraz w kraju i regionie, lata 2007 - 2013 106